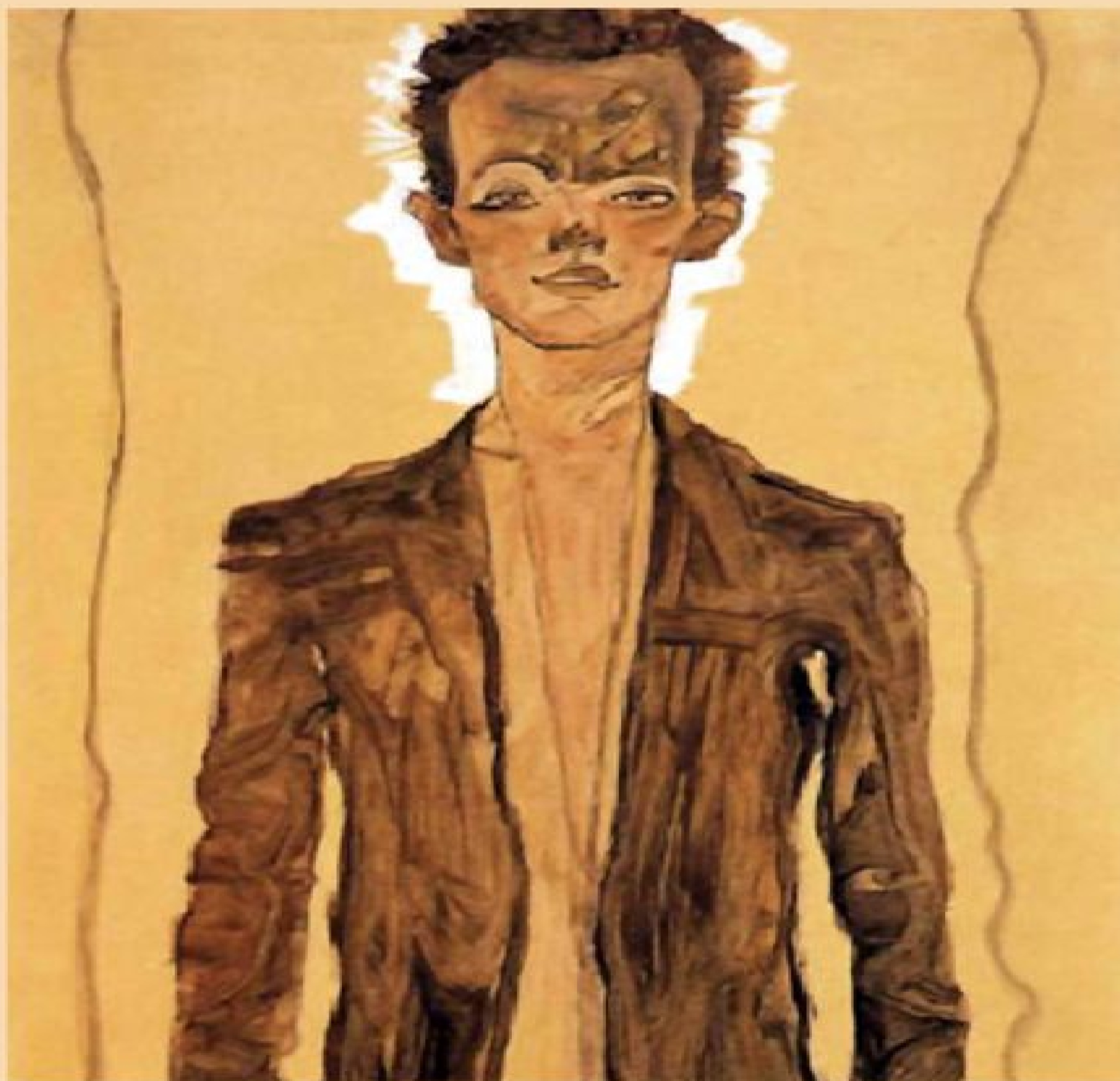
BIBLIOTECA POLIROM

M. Agheev

Romanul cocainei

O capodoperă cu un autor necunoscut

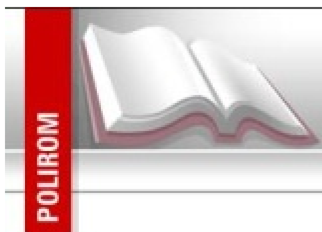
POLIROM

M. Agheev

Romanul cocainei

Traducere din limba rusă şi prefaţă de Livia Cotorcea

Polirom
2007

M. Agheev, *Roman s kokainom*

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN: 978-973-46-0604-7
ISBN eBook: 978-973-46-2042-5

elefant.ro

Cuprins

8

9

Cocaina

1

2

3

4

5

6

Gînduri

1

2

3

4

5

6

De peste şapte decenii, identitatea reală a scriitorului care se ascunde sub pseudonimul **M. Agheev** a fost şi continuă să fie subiect de dezbatere şi controversă printre specialiştii în literatură rusă modernă. Pe baza unor argumente de ordin biografic, tematic şi/sau stilistic, *Romanul cocainei*, singura carte semnată de „Agheev”, i-a fost atribuit, printre alţii, lui Vladimir Nabokov,

I. Bunin, Mark Aldanov şi Mark Levi, dar nici una dintre aceste posibile paternităţi nu a fost vreodată confirmată dincolo de orice îndoială, nici asumată de vreunul dintre scriitorii amintiţi. Acesta, însă, este doar unul dintre elementele care contribuie la destinul spectaculos al unei cărţi care, publicată pentru prima oară în 1934, respectiv (în volum) în 1936 şi foarte bine primită de critica vremii, a căzut în uitare şi a fost redescoperită după aproape o jumătate de secol – mai întîi în Occident, apoi în ţara sa de origine, Rusia –, devenind una dintre cele mai citite opere în proză din lume, alături de *Lolita* lui Nabokov.

Original şi tulburător, *Romanul cocainei* descrie experienţele adolescentului Vadim Maslennikov, un tînăr din Moscova anilor 1914-1919. Convenţia narativă a jurnalului intim îi permite autorului să redea, într-un limbaj direct şi, pe alocuri, frust, tribulaţiile unei conştiinţe lucide şi sensibile pe drumul sinuos al descoperirii de sine. Asemenea personajului central al unui cunoscut roman semnat de Italo Svevo, acest tînăr Zeno înregistrează, cu acuitatea unui seismograf, vibraţiile transmise de evenimentele reale pînă la cel mai profund nivel al interiorităţii sale, unde se convertesc într-o viziune tragică şi sumbră asupra lumii. Şi dacă, în aparenţă, *Romanul cocainei* este anatomia unui eşec existenţial, a incapacităţii naratorului de a da un sens propriei vieţi prin afecţiune filială, prietenie sau dragoste, asumarea deschisă a acestuia şi sinceritatea crudă cu care personajul se angajează în procesul dureros al cunoaşterii de sine fac din cartea de faţă una dintre cele mai zguduitoare mărturii despre demnitatea umană, o demnitate care nu se pierde nici măcar în cădere.

Prefață

Remarcabil în sine, *Romanul cocainei* a suscitat şi continuă să suscite, atît în Rusia, cît şi în Occident, numeroase comentarii de istorie literară şi de stilistică a textului avînd ca obiect paternitatea operei. Semnată M. Agheev, *cartea* rămîne, totuşi, o *carte* cu autor necunoscut, pentru că nimeni, niciodată, nu l-a cunoscut personal pe cel care o semnează. Este şi motivul pentru care majoritatea celor care se întreabă cine este autorul romanului din care lipsesc stîngăciile unui debutant atribuie cartea unor scriitori deja consacraţi în deceniul al patrulea al secolului XX. Între aceste presupuse paternităţi, numele lui Nabokov, care pe atunci semna cu mai multe pseudonime, printre care Sirin, este invocat cu cea mai mare insistenţă. Certe afinităţi stilistice şi motivaţionale între *Romanul cocainei* şi scrieri nabokoviene, între care *Invitaţie la eşafod*, *Glorie* sau *Maşenka*, există, fără îndoială; după cum observa D. Merejkovski, pot fi identificaţi la Agheev şi indici stilistici caracteristici lui I. Bunin. Adăugînd acestei liste şi numele foarte cunoscutului în Occident Mark Aldanov, nu vrem să sugerăm cu aceasta că *Romanul cocainei* este o operă eclectică. În acest roman, ca şi în scrierile autorilor amintiţi, funcţionează un stil al epocii şi al generaţiei, cu evidente valorificări ale prozei puşkiniene, fragmentare, lapidare, „obiectuale” şi comportamentale.

Admiţînd, totuşi, că M. Agheev este un pseudonim pe care l-a folosit unul dintre cei trei scriitori ai exilului rus, dovezile pro şi contra pentru fiecare dintre cele trei ipoteze ar necesita un spaţiu de analiză care depăşeşte intenţiile unei prefeţe. De aceea, fără a renunţa cu totul la ideea că *Romanul cocainei* poate fi atribuit fie lui Aldanov, fie, mai ales, am spune noi, lui Nabokov (cu toate că familia autorului *Lolitei* a respins decis această atribuire; Bunin, credem, iese din discuţie din mai multe motive strict literare), să reţinem semnificaţia acestei curioase situaţii de operă fără autor cunoscut, în secolul în care nici un autor de operă nu doreşte să rămînă anonim. Situaţia se complică în momentul în care, în 1995, se publică *Dicţionarul scriitorilor ruşi din exil* în care numele M. Agheev figurează ca pseudonim pentru Mark Levi, o persoană care n-a mai publicat nimic, niciodată, deşi a trăit pînă în 1973 şi a avut tot timpul să-şi revendice

o operă foarte apreciată încă de la prima ei apariţie. Că pe autorul real al romanului l-ar fi putut chema Mark Levi este foarte probabil, dar biografia oferită de dicţionarul amintit nu pare să-i aparţină acelui Levi care l-a scris. Vom prezenta argumentele pentru această afirmaţie puţin mai tîrziu. Deocamdată, remarcăm că situaţia ilustrează elocvent destinul generaţiei de scriitori ruşi pe care, în jurnalul său, Nina Berberova o numeşte „generaţia pierdută” a literaturii ruse. Este generaţia autoarei jurnalului, generaţie care n-a reuşit să se afirme pînă la revoluţia din 1917 şi care a fost risipită în exil de evenimentele care au urmat acestui an. Refugiul a redus la neant unele promisiuni, a întîrziat intrarea în literatură a multor talente, uneori cufundînd debuturi fericite în tăceri definitive, ca în cazul prezumtivului autor al romanului de care ne ocupăm. Şi, cum spuneam, această tăcere n-a fost ruptă de nici unul dintre presupuşii autori, deşi cu toţii ar fi avut timp şi motive destule să o facă.

Rămînem, aşadar, cu legenda autorului *Romanului cocainei*, brodată pe o serie de fapte reale, dar şi pe mărturii neconfirmate. Reală este sosirea de la Constantinopol a manuscrisului romanului la redacţia revistei pariziene a exilului rus *Illiustrirovannaia Rossiia*, care, la începutul anului 1934, organizase un concurs de debut. Manuscrisul era semnat M. Agheev, evident, un pseudonim, căci regulamentul concursului prevedea pentru autori folosirea unui pseudonim sau a unui cod de identificare. Redactorul-şef al revistei, cunoscutul scriitor al exilului rus Gh. Adamovici, nu pregetă a recomanda publicarea neîntîrziată a manuscrisului şi, pentru că revista care organizase concursul nu putea să o facă, îl trimite redactorului-şef al revistei *Cisla*, N. Oţup. Apreciind imediat valoarea scrierii care i-a parvenit, N. Oţup o publică, complet, în numerele 1-17, 1934, ale săptămînalului *Illiustrirovannaia jizn* sub titlul *Povest s kokainom (Iz zapisok bolnogo)* (*Poveste cu cocaină. Din însemnările unui bolnav*). Sub acelaşi titlu, va publica el prima parte a romanului în revista *Cisla*, nr. 10, 1934, care îşi va încheia apariţia cu acest număr. Tot în 1934, necunoscutul M. Agheev semnează şi povestirea *Parşivîi norod* (*Un popor parşiv*) în altă revistă a exilului literar rus, *Vstreci*. De la nici una dintre revistele implicate în publicarea sa autorul misterios nu şi-a ridicat drepturile de autor, deşi, cum mărturiseşte V. S. Ianovski în memoriile sale (*Cîmpiile Elisee. Cartea memoriei*, New York, 1983), redacţiile l-au aşteptat mult timp să o facă. Nu e curios că un tînăr, pe deasupra aflat în exil şi, deci, cu o situaţie materială

nesigură, renunţă la dreptul de autor care, în cazul debutului, dobîndeşte şi o semnificaţie simbolică?

Reacţia criticii nu întîrzie. Gh. Adamovici care, în *Poslednie novosti*, 1934, din 28 iunie, recenzează numărul 10 al revistei *Cisla*, unde apăruse prima parte a romanului lui Agheev, consideră că revista respectivă a descoperit un scriitor adevărat şi apreciază, fără a exagera, că povestirea lui Agheev „emană un magnetism aparte cu care te cucereşte definitiv”. D. Merejkovski, o personalitate proeminentă a exilului rus, intervine şi el în revista varşoviană *Meci* (13-14 din 5 aug., 1934) cu un articol care depăşeşte gestul unei critici de întîmpinare. Cu prilejul amintit, autorul lui *Iulian Apostatul* consideră că *Povestea cu cocaină* este o mare izbîndă artistică pe care, printr-un examen de profunzime, o plasează în filiaţie dostoievskiană, numindu-l pe M. Agheev „un Dostoievski din deceniul patru al secolului XX” şi alăturîndu-i numele de cele ale prestigioşilor lui contemporani Sirin (Nabokov) şi I. Bunin. Intervenţiile acestea nu sunt lipsite de importanţă pentru decizia unei edituri pariziene de a scoate romanul în volum, în anul 1936, de data aceasta sub titlul care s-a impus ulterior *Roman s kokainom* (*Romanul cocainei*) şi fără subtitlul *Din însemnările unui bolnav*. Critica romanului înregistrează noi nume, printre care cel al slavistului V. Veidle care, în revista *Krug*, nr. 2, 1936, întreprinde un examen tematic şi poetic al cărţii, semnalîndu-i stîngăciile de stil, dar şi punînd în valoare „sinceritatea” cuceritoare a autorului care „poate să nu placă, dar pe care nu-l poţi uita uşor”. Nu tot atît de favorabil cărţii proaspăt publicate se dovedeşte a fi poetul şi criticul literar V. Hodasevici care, în publicaţia *Vozrojdenie*, 9 ian., 1937, o consideră „o ilustrare banală a unor adevăruri de mult cunoscute” şi o „naraţiune viciată de judecăţi directe şi de moralizări totdeauna banale, ba chiar, uneori, şi vulgare”. Acelaşi critic, însă, se declară cucerit de „sinceritatea” cărţii, ceea ce nu este puţin lucru, pentru că, implicit, această mărturisire atrage atenţia că miza scrierii poate sta în aspecte ale poeticii pe care nu trebuie să le căutăm în romanul „bine scris”. În sfîrşit, „descoperitorul” lui Agheev, Gh. Adamovici, care, încă din 1934, îşi propusese să scrie un articol amplu despre *Romanul cocainei*, cu ocazia publicării lui în volum, intervine în *Poslednie novosti*, 3 dec., 1936, cu o apreciere pe care o considerăm esenţială pentru înţelegerea acestei scrieri: „povestirea cucereşte prin împletirea permanentă a două linii tematice: linia angelică şi linia animalică (…) în sens baudelairian”.

După apariţia sa în volum în 1936, *Romanul cocainei* n-a mai fost publicat cam o jumătate de veac, dar critica a continuat să fie interesată de el. Amintim aici doar două nume de referinţă ale criticii literare din exil care au consacrat romanului consistente pagini de analiză şi de comentariu istorico-literar, iar problemei paternităţii lui interesante ipoteze. Este vorba de V. Varşavski care, în cartea sa *Generaţia ignorată*, apărută la New York în 1955, întreprinde un studiu tipologic axat pe generaţia autorului de care ne ocupăm aici, şi de Gleb Struve, autorul unei importante cărţi consacrate exilului literar rus, *Literatura rusă în exil*, New York, 1956. Se-nţelege că în Rusia sovietică, unde cartea putea să ajungă doar clandestin, nu aveai voie să citeşti un asemenea roman şi cu atît mai puţin era posibilă publicarea unui comentariu privitor la el.

Nu e de mirare, atunci, că *Romanul cocainei* pare să fi intrat în uitare cam vreo patru decenii, pînă în 1983, cînd a fost redescoperit de cineva la un anticariat şi apoi repus rapid în circulaţie, pentru cititorii din Rusia sovietică el devenind o noutate absolută şi o tristă dovadă a faptului că li s-a îngrădit cu totul accesul la opere scrise în propria limbă şi aparţinînd patrimoniului cultural în care ei s-au născut şi s-au format. Iar tristeţea este sporită de faptul că *Romanul cocainei* a apărut atît în traducere (în limbile franceză şi engleză, în 1983, respectiv italiană, în 1984), cît şi în limba rusă, mai întîi în Occident şi abia în 1990 în ţara de origine a autorului său.

La apariţia lui în limbile de mare circulaţie romanul a fost apreciat de critici francezi, italieni, englezi şi germani, la ora actuală el reuşind să ocupe unul dintre primele locuri în rîndul celor mai citite scrieri din lume, alături de *Lolita* lui V. Nabokov, de microromanele Ninei Berberova (acestea din urmă prea puţin cunoscute la noi) sau de prozele lui G.I. Gazdanov. Pentru a avea o idee despre felul cum este receptat *Romanul cocainei* în lume, să amintim numeroasele albume audio pe care textul acestui roman figurează integral şi în lectura unor actori celebri (vezi, printre altele, albumul din 2003 scos de Ardis, în lectura lui Jack Nicholson) sau contextul valoric şi tematic în care îl plasează, de pildă, Elemire Zolla în cartea din 1998, *Dio dell ebrezza (I.1). Antologia dei moderni dionisiaci*, apărută la Editura Einaudi din Italia (în această carte, M. Agheev figurează alături de M. Bulgakov, J. Cocteau, A. Huxley, E. Jünger, G. D'Annunzio, Federico Garcia Lorca etc.). Autoarea antologiei amintite, dar şi Gianni de Martino sau Gerhardt Zacharias, care semnează studii în această carte, includ *Romanul cocainei* în textura secretă a unui

permanent model cultural, dominat de figura lui Dionisos, dar şi de o mobilitate şi îndrăzneală a privirii care anunţă, evident, creaţia postmodernistă a sfîrşitului de veac XX. Iată, aşadar, că „generaţia pierdută” a literaturii ruse îşi află împlinirea nu numai în creaţia lui V. Nabokov, cum consideră Nina Berberova în jurnal, dar şi în *Romanul cocainei* sau în creaţia autoarei care s-a format în preajma unor mari scriitori ruşi, ca A. Belîi, V. Hodasevici, V. Ivanov, dar, mai ales, în cercul scriitorilor ruşi din exilul parizian. Republicarea romanului, în original şi în traduceri, la edituri prestigioase, a redeschis discuţia asupra paternităţii lui şi a stimulat exerciţii critice interesante, mai ales în Occident şi în mediul exilului literar rus.

Acestea sunt faptele reale ale legendei Agheev care, după cum se poate observa, ne oferă imaginea unui destin literar pentru care opera a fost hotărîtoare. Pentru cei care ar dori să introducă în ecuaţia acestui destin şi autorul ca existenţă reală, bibliografia destul de bogată la acest capitol ne propune cîteva variante din care selectăm doar două, pentru că acestea intervin cu cea mai mare frecvenţă şi par cele mai credibile.

Mai întîi, numele M. Agheev este considerat a fi unul dintre multele pseudonime pe care le-a folosit nimeni altul decît V. Nabokov. Cel mai fervent susţinător al identităţii M. Agheev-V. Nabokov este N. A. Struve, care a publicat cîteva materiale pe această temă, dintre care cele mai cunoscute sînt *Dezlegarea unei taine literare. „Romanul cocainei” de M. Agheev* (Vestnik RHD, I-II, 1985) şi *Disputa în problema V. Nabokov şi „Romanul cocainei”* (Vestnik RHD, I, 1986). Deşi a primit replica, printre alţii, a lui D. Saviţki care, în articolul *Romanul cocainei – Nabokov ?*, din *Russkaia mîsl*, 1985, 8 nov., respingea categoric ideea că Nabokov este autorul acestei scrieri, N. Struve îşi păstrează opinia pe care o expune în ampla şi argumentata prefaţă, *Un roman-enigmă*, care însoţeşte ediţia din 1990 (apărută la Moscova la Editura Hudojestvennaia literatura), precum şi în studiul din 1995, *Din nou despre autorul „Romanului cocainei”* (Vestnik RHD). Versiunea aceasta este sugerată, în 1992, şi de publicarea în acelaşi volum, la editura Karelia, din Petrozavodsk, a romanelor *Rege. Damă. Valet* de V. Nabokov şi *Romanul cocainei* de M. Agheev.

În plin proces al căutării autorului real, s-au făcut cercetări la München, Riga şi Erevan, iar rezultatele acestora au apărut în publicaţia *Minuvşee. Istoriceskii almanah*, t. 16, M.-S.-Pb.,1994. Se consideră că aceste rezultate favorizează cea de-a doua ipoteză: M. Agheev este pseudonimul unui

anume Mark Levi. Versiunea fusese susţinută, într-o primă fază, de poetul şi criticul literar L. Cervinskaia, dar şi de cercetătorul V. Ianovski care, în cartea sa de memorii *Cîmpiile Elisee*, din 1983, presupunea că sub pseudonimul M. Agheev se ascunde Mark Levi care ar fi murit la Constantinopol în 1936. Ipoteza nu este confirmată de contemporanii lui Agheev şi nici măcar de membrii comitetului de redacţie al revistei *Cisla*, unde, odată cu manuscrisul, ar fi sosit şi un paşaport pentru prelungirea vizei pentru America Latină. În parte de acord cu această ipoteză, dar considerînd că M. Agheev nu este un pseudonim, istoriograful generaţiei pierdute, V. Varşavski, consemnează laconic în cartea sa din 1985, *Generaţia pierdută*: „Agheev a dispărut fără de urmă”. A intervenit în polemică D. Volchek cu articolul său din *Rodnik*, 11, 1989, *Misteriosul domn Agheev*, precum şi cu prefaţa la ediţia romanului din 1990, scoasă la editura moscovită Terra. Doi ani mai tîrziu, B. Ravdin reia şi el cea de-a doua variantă a paternităţii romanului în revista *Daugava* şi apoi în *Minuvşee*, 1994, care i-a publicat studiile *A existat un scriitor Agheev* şi *O versiune a destinului sau Despre folosul biografismului naiv*. Probabil, intervenţiile şi argumentele criticilor şi istoricilor literari amintiţi i s-au părut suficiente lui A. I. Reitblat, autorul articolului „M. Agheev” din dicţionarul *Scriitorii exilului rus (19181949)*, din moment ce el îşi construieşte prezentarea bazîndu-se exclusiv pe cea de-a doua versiune.

Deşi dicţionarul respectiv consideră că problema apartenenţei *Romanului cocainei* a fost tranşată definitiv cu o biografie bine pusă la punct, din chiar titlul articolului avem impresia că lucrurile nu stau deloc aşa. Dacă s-au făcut cercetări la Erevan, unde Mark Levi a predat germana la Universitate, cum se face că dicţionarul ne oferă trei variante pentru patronimicul acestuia (Lazarevici, Ludvigovici şi Leontievici), în condiţiile în care, se ştie, în regimul sovietic, profesorii universitari, şi nu numai ei, erau verificaţi la sînge (cu atît mai mult, un fost refugiat în Occident după 1920 şi revenit în Rusia, în 1942, în plin război)? În al doilea rînd, citind articolul, ai impresia că el vorbeşte despre două persoane fără nici o legătură între ele, pentru că în biografia lui Mark Levi nu există nici un indiciu, în afara celor ţinînd de biografia unei întregi generaţii, care să ateste cît de cît legătura acestuia cu lumea literară nici înaintea plecării în Occident – în 1925 –, nici după revenirea sa în Rusia. Nu limpezeşte situaţia nici publicarea, în 1997, a scrisorilor lui Mark Levi către Nikolai Oţup în *Novoe literaturnoe obozrenie*, nr. 24. A.I. Serkov, care a descoperit,

tocmai acum!, în arhiva Institutului de studii slave din Paris scrisorile respective şi care însoţeşte publicarea lor cu articolul *Sorbonarzii şi „arhiviştii“ sau Din nou despre autorul „Romanului cocainei“* nu face decît să dovedească, eventual, că autorul romanului a ţinut legătura cu Oţup, dar, în nici un caz, nu ne convinge că acesta ar fi profesorul de limbă germană de la Universitatea din Erevan, fost specialist în vopsitul blănurilor etc., etc. În plus, el nu face nici dovada că respectivele scrisori nu sînt contrafaceri. Şi, pentru a nu pune prea mult la încercare răbdarea cititorului, să adresăm o ultimă întrebare: e posibil ca un talent atît de viguros, un condei care avea încă de spus atîtea despre sine şi despre Rusia să fi ales tăcerea în plină afirmare? Gestul nu era firesc nici dacă autorul ar fi rămas în Rusia. Sau, poate, avem de-a face cu o reeditare a gestului lui Rimbaud?

Situaţia în sine este fantastică, dar ea nu poate fi elucidată numai prin exerciţii de paternitate, chiar dacă acestea aparţin unor nume prestigioase ca N. Struve şi D. Saviţki sau sînt găzduite de reviste ca *Times Literary Supplement*, *Libération* şi *Le Monde*. În fond, am putea lua în considerare şi presupunerea că forma de jurnal a romanului nu este doar consecinţa unei strategii narative, ci şi expresia directă a autobiografismului. „Spovedania” lui ne sugerează că autorul *Romanului cocainei* era de vîrsta eroului Vadim Maslennikov la izbucnirea Primului Război Mondial şi că moartea lui „în iarna geroasă a lui 1919” transpune de fapt momentul plecării în exil a autorului.

Dar nu acest lucru ar fi important pentru semnificaţia romanului, ci capacitatea rară a tînărului autor (rămînem, deocamdată, la ipoteza scriitorului Agheev, pentru că, aşa cum am spus, nici unul dintre presupuşii autori consacraţi nu şi-a revendicat romanul) de a sonda cu o luciditate dusă la limită abisurile minţii şi ale sufletului omenesc într-o scriitură care, atingînd intensitatea interogaţiei dostoievskiene, urmează liniile unei logici strînse şi ale unei forme simple şi clare. Îngemănarea aceasta fericită dintre abisal şi logic este favorizată de perspectiva dinăuntru a viziunii şi prezentării lumii şi oamenilor. Un înăuntru vibrînd intens la exterior şi controlîndu-şi strict reacţiile prin exerciţiul anticipativ sau retrospectiv al analizei de sine.

Spre interioritatea eroului-povestitor, lumea trimite lungi şi chinuitor de clare ecouri, amplificate de vulnerabilitatea psihică şi comportamentală a eroului adolescent, precum şi de înflorirea personalităţii lui. Vecinătatea lui Maslennikov cu eroi de aceeaşi vîrstă în toate experienţele pe care le

întreprinde şi manifestarea *diferenţei* dintre el şi ceilalţi ne avertizează însă că povestea adolescentului Vadim Maslennikov poate fi citită nu numai ca o poveste a vieţii ratate, dar şi ca o anatomie a psihologiei creatoare.

Anatomie întreprinsă de o conştiinţă care pare să nu ambiţioneze altceva decît să ne vorbească despre experienţele care au dus-o la actul final – sinuciderea.

Construindu-şi povestea pe firul cronologic al întîmplărilor exterioare – anii de liceu, Primul Război Mondial, începuturile studenţiei, revoluţia – eroul narator îşi împarte relatarea în patru mari secvenţe ale interiorităţii: *Gimnaziul*, *Sonia*, *Cocaina*, *Gînduri*. Fiecare din aceste capitole prezintă o poveste cu început şi sfîrşit propriu, liantul lor în întregul romanului realizîndu-se la nivelul ideii; cele patru secvenţe prezintă tot atîtea momente hotărîtoare pentru cunoaşterea de sine a eroului şi pentru accederea, prin această cunoaştere de sine, la cunoaşterea omului.

Tentaţia sublimului, a absolutului, dar şi a abjecţiei, aşteptarea înfrigurată a necunoscutului şi a experienţelor hotărîtoare, atît de caracteristice vîrstei adolescentine, îl plasează pe Vadim Maslennikov într-o stare de perpetuă transă. Dar, în acelaşi timp, întîlnirea efectivă cu aceste experienţe, palparea miracolului existenţial însoţesc disponibilitatea de trăire a adolescentului cu capacitatea lui ieşită din comun de a face din orice încercare ce i se oferă prilej de distanţare de sine şi de obiectul cu care intră în relaţie. Astfel, Vadim Maslennikov se verifică prin relaţia cu ceilalţi – relaţia cu mama sa, relaţia cu prietenii, relaţia cu femeia şi relaţia cu ideea, descoperind, de fiecare dată, că aceste raporturi sînt marcate de duplicitate. O duplicitate tragică în care nu atît cinismul şi cruzimea sînt cele ce stabilesc distanţa, ucigînd elanul iubirii filiale, al prieteniei sau al iubirii pentru femeie, cît intensitatea sfîşietoare a percepţiei celuilalt. Această percepţie, căreia i se subliniază intensitatea excepţională, are un efect final sterilizant în planul existenţei individuale, însingurîndu-l pe erou. Din singurătatea lui, Vadim Maslennikov priveşte cum se depărtează de la sine siluetele celor dragi, acestea pierzîndu-se într-un spaţiu pe care eroul narator nu-l mai poate atinge apoi decît prin rememorare. Zina, Sonia, mama, Iag îşi intersectează linia vieţii cu existenţa şi gîndirea lui Maslennikov şi pare că o fac numai pentru a întrupa un spaţiu în faţa căruia eroul-povestitor îşi conştientizează neadecvarea la existenţial, cu fiecare dintre personajele respective naratorul adăugînd imaginii singurătăţii umane încă o faţetă.

Aceeaşi duplicitate favorizează însemnările lui Maslennikov, construcţia unui spaţiu propriu în care carenţa existenţială a eroului este valorificată şi depăşită printr-un examen de sine şi de situaţii care, prin cruzimea inciziei şi prin cultivarea ireverenţei la adresa sentimentalităţii umane, egalează „ironia crudă” lermontoviană din *Un erou al timpului nostru*. În tradiţia acestui clasic al literaturii ruse şi universale, *Romanul cocainei* pare a spune şi el că „istoria unui suflet omenesc e mai interesantă şi mai pilduitoare decît istoria unui întreg popor”. În consecinţă, plasîndu-şi acţiunea în anii plini de evenimente care au marcat istoria lumii, cartea se referă la întîmplările epocii în măsura şi în sensul în care acestea au fost percepute de Vadim Maslennikov. Excesului de istoricitate de care se făcea vinovată literatura sovietică în deceniul al patrulea, M. Agheev, precum toţi marii autori ai exilului literar rus, V. Nabokov, E. Zameatin, N. Berberova, îi răspunde printr-o operă de introspecţie care îşi construieşte discursul pe infinitezimalele percepţiei, simţirii şi gîndirii individului.

În acest discurs, recluziunea dialogală cu sine străbate mai multe etape, situate între visarea căreia i se abandonează în mod firesc elevul Vadim în camera lui modestă de acasă şi delirul lucid al cocainomanului Maslennikov, izolat într-un spaţiu necunoscut lui, dar propice marilor întrebări: ce caut eu aici? Cine sînt eu?

Vocea „din subterană” care, ca şi la Dostoievski, răsună provocator, „plină de sine şi neruşinată”, se adresează lumii şi vorbeşte despre ea cu o curiozitate plină de cruzime. Dar această voce nu culpabilizează lumea şi nici nu pune eul în relaţie de determinare cu aceasta. Dimpotrivă, eroul lui Agheev constată, după un şir de analize făcute la rece, că vinovate de căderea omului nu sînt evenimentele exterioare, ci modul în care acestea se proiectează în conştiinţa lui. Dacă întîmplările lumii nu rezonează în interiorul eului, acestea nu există, dar interioritatea există, ne sugerează romanul, există cu gîndurile ei cu privire la „felul cum ar trebui să răspundă sentimentele eului la evenimentele exterioare”. Răspunsul la această situaţie, dacă despre răspuns este vorba, ar fi că sufletul omului este răspunzător de ceea ce se întîmplă cu el, iar nu împrejurările vieţii. Şi, deşi dimensiunea religioasă a omului nu pare a fi pusă în discuţie în acest roman „ateu”, modulat de o disperare rece, din paginile lui creşte imaginea Sfintei Sfintelor, a Sufletului batjocorit cu ştiinţă şi fără ştiinţă de vieţuirea omului în lume. Dacă Peciorin îşi punea destinul sub semnul unei alternative cauzale: „nu ştiu, educaţia m-a făcut aşa sau Dumnezeu m-a creat astfel”,

Vadim Maslennikov ştie deja că pentru a afla răspuns la întrebarea „cine sîntem” trebuie să-şi îndrepte „raza observaţiei” spre înăuntru. Un înăuntru care nu este sediul şi opera psihologiei insului, ci arena în care se înfruntă mereu omul şi fiara.

Conştient de dualitatea fiinţei umane al cărei izvor stă în gemenitatea funciară a Sufletului – înger, fiară –, într-un elan satanic, Vadim Maslennikov exacerbează funcţia observatoare a conştiinţei printr-un artificiu-drog, prin care nu numai interioritatea se separă de lumea exterioară ca existenţă în sine, dar se ridică şi „un baraj între senzaţia interioară şi manifestarea exterioară a acesteia”, adică între percepţie şi semnul ei. Astfel, printr-un artificiu, eroul obţine un spaţiu vidat de timp, de sensibilitate şi de senzaţii, un spaţiu inundat de lumină. Dar nu este vorba de lumina lină, divină, despre care se ştie că nu trebuie „ţinută sub obroc”, ci de lumina tăioasă şi otrăvită a analizei care năvăleşte nechemată şi înlocuieşte gestul de celebrare a Sufletului cu disecarea lui anatomică. Orbit de această lumină, Vadim Maslennikov îşi iroseşte talantul, dar o face într-o ultimă încercare de a mărturisi ceva. Dincolo de cădere (viciu şi sinucidere), mărturia pe care ne-o lasă el este că nu trebuie să ne mai consolăm cu gîndul că altceva sau altcineva este vinovat de irosirea talantului cu care am venit în lume. Existenţa şi moartea eroului mărturisesc că, dincolo de toate întîmplările vieţii, fiecare ins este răspunzător de tot ceea ce face şi ce este el, aşa cum naţiunea şi, apoi, lumea, sînt ele însele cauza şi efectul neputinţei şi bolii de care suferă secolul XX: vulgaritatea.

Semnificativ, vînzarea de Suflet a lui Vadim Maslennikov pe cincizeci de copeici de argint se răscumpără în finalul romanului prin moarte, luminată nu numai de prezenţa *Jurnalului*, dar şi de păstrarea alături de acest jurnal a argintului cu care adolescentul a atentat la Sufletul propriu şi la Sufletul altui om. Pe acest jurnal găsit asupra sinucigaşului se structurează *Romanul cocainei* în întregul lui, cu excepţia ultimelor pagini narate de un martor-medic, procedeu ce-i permite lui Agheev să întoarcă sfîrşitul romanului spre începutul lui, într-o compoziţie inelară, sugerînd infinitul poveştii despre om, despre elanurile şi căderile lui, dar mai ales, despre efortul acestuia de a se cunoaşte, punîndu-şi iarăşi şi iarăşi întrebarea care străbate de la un capăt la celălalt marea literatură rusă: întrucît este omul liber şi răspunzător de ceea ce face cu sine şi cu alţii? Iar răspunsul sugerat de paginile *Romanului cocainei*, care evită cu obstinaţie tonul moralizator, este că omul se arată a fi răspunzător de sine şi că el trebuie să

aibă tăria de a-şi asuma această răspundere pentru a-şi împlini destinul de om.

L. Cotorcea

Liceul

1. Burkeviț a refuzat

Pe la început de octombrie, eu, Vadim Maslennikov (aveam pe atunci şaisprezece ani), grăbindu-mă să ajung la liceu mai devreme, am uitat în sufragerie banii puşi de mama într-un plic pentru a plăti taxa de şcolarizare pe jumătate de an. Mi-am amintit de plic abia în tramvai cînd, din cauza vitezei, salcîmii şi stîlpii de pe bulevard curgeau într-un şuvoi continuu, iar greutatea care-mi apăsa umerii îmi lipea strîns spinarea de bara de nichel. Nu mă neliniştea deloc gîndul la taxă. O puteam duce şi a doua zi, iar din casă banii n-aveau cum să dispară. De vreo doisprezece ani, locuiam doar cu mama şi cu bătrîna mea dădacă Stepanida, pe post de slugă. Singura slăbiciune a Stepanidei, dacă nu pasiunea ei, erau neîntreruptele şoapte şi plescăituri din buze, cu ajutorul cărora, din lipsă de interlocutori, ea purta cu sine lungi convorbiri, uneori certuri, întrerupte de interjecţii sonore, ca: „ei, da” sau „cum de nu”, sau „ia desfă baierele pungii”. Ajuns la liceu, am uitat complet de plic. Pentru ziua respectivă, lucru care nu mi se întîmpla prea des, nu-mi învăţasem lecţiile, aşa că a trebuit să mă pun la punct cu ele, parte în pauze, parte în timpul orelor; fiind în starea de încordare extraordinară în care reţii totul cu multă uşurinţă (deşi a doua zi uiţi totul cu aceeaşi uşurinţă) şi, ca de la sine, mi-a dispărut din memorie tot ce nu ţinea de lecţii. Mi-am amintit de plic doar în timpul recreaţiei mari cînd, după ce ne-am risipit cu toţii în frigul însorit de afară sau în holul de la parter, am dat cu ochii de mama. Imediat ce am zărit-o, m-am întrebat iritat de ce n-a putut să mai aştepte şi de ce a adus ea banii. Mama stătea stingheră în paltonaşul ei mîncat de molii şi cu căciuliţa ei caraghioasă de sub care ieşeau şuviţe de păr cărunt (avea cincizeci şi şapte de ani). Privea neajutorată şi cu o emoţie vizibilă (care-i accentua aspectul jalnic) spre pîlcurile de liceeni care treceau în fugă pe lîngă ea, rîzînd cînd o vedeau şi strigîndu-şi nu ştiu ce unul altuia. Ajuns aproape de ea, am vrut să trec neobservat, dar mama, văzîndu-mă, s-a luminat de un zîmbet blînd şi trist şi m-a chemat la ea. Deşi îmi era îngrozitor de ruşine de colegii mei, m-am apropiat totuşi.

— Vadicika, fiule, îmi spuse ea cu o voce stinsă de bătrîn, întinzîndu-mi plicul, cu mîna ei galbenă şi temătoare parcă să nu se ardă dacă-mi atinge

nasturii uniformei – ai uitat banii. M-am gîndit că ai să te sperii şi ţi i-am adus eu.

Spunînd aceste cuvinte, mă privea rugător, dar eu, furios la culme de ruşinea la care mă supunea, i-am replicat într-o şoaptă plină de ură că n-am nevoie de atenţiile ei şi că, dacă tot s-a deranjat să aducă banii, n-are decît să se ducă să plătească singură. Stînd nemişcată, mama mă asculta în tăcere, plecîndu-şi în pămînt, vinovată şi întristată, ochii ei blînzi. Am luat-o la fugă pe scara acum pustie şi, deschizînd uşa grea pe care aerul năvăli în trombă, m-am mai uitat o dată înapoi (să nu credeţi cumva că-mi părea rău, mă temeam doar să nu înceapă să plîngă într-un loc atît de nepotrivit). Rămasă pe palierul de sus, mama se uita la mine trist, plecîndu-şi capul ei urît. Văzînd c-o privesc, îmi flutură din mîna care ţinea plicul, făcînd semnul pe care-l faci cînd pleacă un tren din gară. Această mişcare plină de tinereţe şi de energie scotea şi mai mult în evidenţă cît este de bătrînă, de jalnică şi de sărăcăcios îmbrăcată.

Cînd, în curte, s-au apropiat de mine cîţiva colegi şi, rîzînd, m-au întrebat ce-i cu ciumafaia aia în fustă, cu care tocmai am stat de vorbă, le-am răspuns, rîzînd şi eu vesel, că e o guvernantă bătrînă, săracă, trimisă la mine cu nişte recomandări scrise, şi că, dacă vor, le pot face cunoştinţă cu ea: pot să o curteze cu folos. Spunînd asta, am simţit, nu după vorbele proprii, ci după hohotul de rîs pe care l-am stîrnit, că am depăşit măsura şi că nu se cuvenea să vorbesc aşa. Cînd, după ce a plătit, mama a ieşit fără să privească pe nimeni şi a pornit-o pe aleea de asfalt spre poartă, mergînd cît putea de repede pe tocurile ei scîlciate şi strîngîndu-şi capul între umeri de parcă ar fi vrut să intre în pămînt, am simţit că mi se strînge inima de milă.

Această milă care m-a ars atît de tare în primul moment a ţinut puţin; m-am eliberat de ea, adică m-am vindecat de ea complet în două reprize. Cînd m-am întors acasă de la liceu, intrînd în hol şi mergînd spre camera mea pe coridorul îngust al apartamentului nostru sărac în care mirosea greţos a bucătărie, am simţit că mila aceasta, deşi trecuse, mai păstra încă memoria tăriei dinainte. Apoi, cînd m-am aşezat la masa din sufragerie şi cînd în faţa mea s-a aşezat mama care a început să-mi pună supa în farfurie, această milă a dispărut de tot. Chiar îmi venea greu să înţeleg cum de mă putuse prinde.

Imediat ce m-am simţit eliberat de acest sentiment, o mulţime de gînduri au început să mă sîcîie. Că o bătrînă ca ea trebuie să înţeleagă că mă face doar de ruşine cu îmbrăcămintea ei, că n-avea nici un motiv să se

tîrască spre liceu cu plicul, că m-a făcut să mint, că m-a lipsit de posibilitatea de a-mi invita colegii la mine acasă. Mă uitam la ea cum mănîncă, cum ridică cu mîna ei tremurîndă lingura din care o parte din supă cade din nou în farfurie; îi priveam obrajii gălbui, nasul înroşit ca un morcov din cauza supei calde; vedeam cum îşi linge grăsimea de pe buze după fiecare înghiţitură şi o uram amarnic pentru toate acestea. Simţindu-mi privirea, mama ridică spre mine ochii ei căprui, blînzi şi apoşi, puse lingura jos şi, îndemnată de atenţia mea, mă întrebă:

— E bună? Pronunţă aceste cuvinte de parcă ar fi avut în faţă un copil, clătinînd interogativ-afirmativ din capul ei cărunt.

— Buunăă, am spus eu în batjocură, fără să afirm sau să neg. Am pronunţat acest cuvînt cu o grimasă de dezgust, de parcă eram gata să vomit, în timp ce privirile noastre se întîlneau: a mea, tăioasă şi plină de ură, a ei, caldă, plină de iubire şi radiind numai suflet. Acest moment a durat mult, timp în care am urmărit cum ochii ei buni se sting, plini de nedumerire şi apoi de durere. Şi, cu cît mă simţeam mai biruitor, cu atît mai puţin simţeam şi înţelegeam sentimentul meu de ură pentru această fiinţă bătrînă şi iubitoare pe care o umileam. De aceea poate că nici nu am rezistat şi am plecat ochii primul, apucînd lingura şi începînd să mănînc din nou. Cînd, după o vreme, împăcat cu mine şi dorind să spun ceva fără importanţă, am ridicat capul, n-am putut articula o vorbă şi am sărit în picioare fără voie. Mîna în care mama ţinea lingura cu supă zăcea pe faţa de masă. În palma celeilalte mîini, sprijinite în cot, îşi ţinea capul. Buzele ei subţiri urcau strîmb pe obraz, tăindu-i faţa. Din ochii ei căprui, închişi, înconjuraţi de un evantai de riduri, curgeau lacrimi. Şi atît de neajutorat era acest biet cap bătrîn, atîta tristeţe plină de bunătate, atîta deznădejde din cauza urîtei bătrîneţi de care nimeni nu are nevoie erau în aceste lacrimi, încît, tot privind-o pe furiş, m-am trezit spunînd cu un glas fals aspru:

— Ei, nu trebuie… Ce-ţi veni… n-ai de ce!

Am vrut să adaug, „mămico”, şi chiar să mă apropii de ea s-o sărut, cînd dădaca apăru din coridor cu felul doi şi închise uşa cu un picior, balansîndu-se periculos pe celălalt. Atunci, nu ştiu de ce şi pentru cine, am dat cu pumnul în farfurie şi, cu mîna rănită şi cu pantalonii murdari de supă, încredinţat de propria-mi dreptate, întărită vag de spaima dădacei, m-am dus în camera mea, după ce am tras o înjurătură urîtă.

Nu mult după scena aceasta, mama s-a îmbrăcat, a plecat undeva şi s-a întors acasă abia către seară. Auzind-o cum se îndreaptă direct spre camera

mea, cum bate în uşă şi întreabă „se poate?”, m-am aruncat spre masa de scris, am deschis în grabă o carte şi, aşezat cu spatele la uşă, am spus „poftim”. Apropiindu-se de mine dintr-o parte – deşi mă prefăceam concentrat asupra cărţii, am văzut că nu-şi scosese încă paltonul şi nici căciuliţa ei neagră caraghioasă –, mama scoase din sîn şi puse pe masă două hîrtii de cinci ruble, boţite şi parcă ruşinate. Mîngîindu-mi apoi mîna cu mînuţa ei zbîrcită, ea spuse încet:

— Iartă-mă, fiule. Tu eşti bun. Ştiu asta. Şi, după ce mă mîngîie pe păr şi încercă să-mi spună ceva, fără o vorbă, ieşi în vîrful picioarelor, închizînd fără zgomot uşa în urma ei.

2

N-a trecut mult şi m-am îmbolnăvit. Spaima mea deloc mică a fost potolită de veselia unui doctor a cărui adresă am ales-o la întîmplare dintre anunţurile venerologilor care ocupau aproape o pagină întreagă de ziar. Examinîndu-mă, acesta făcu ochii mari, exact cum făcea profesorul de literatură cînd primea un răspuns bun de la un elev slab. Bătîndu-mă pe umăr, doctorul adăugă – fără compasiune, care m-ar fi indispus, ci cu liniştită încredere:

— Nu te necăji, tinere, într-o lună ne facem bine.

După ce-şi spălă mîinile şi-mi scrise reţeta, după ce-mi dădu cîteva sfaturi, cu ochii la rubla pe care am pus-o pe masă neîndemînatic şi care zăngăni multă vreme pînă să se aşeze, doctorul mă trase de nas şi mă lăsă să plec, prevenindu-mă cu o îngrijorare morocănoasă care nu i se potrivea defel că rapiditatea vindecării, ca şi vindecarea însăşi, depinde completamente de controlul regulat şi că cel mai bine ar fi să mă vadă în fiecare zi.

Şi, deşi în zilele următoare m-am convins că aceste controale zilnice nu sînt necesare şi că pentru doctor ele fac parte din programul obişnuit care-i înmulţeşte rublele ce zornăie în cabinetul său, totuşi mă duceam la el zi de zi, pur şi simplu pentru că lucrul acesta îmi făcea plăcere. Era ceva încurajator, ceva comic, autoadmirativ şi încă ceva greu de definit care mă flata în modul în care mi se adresa acest omuleţ gras, cu picioare scurte, cu basca lui nostimă, cu cutele gîtului său aidoma unor lanţuri de bicicletă puse unul peste altul, cu ochii lui şireţi şi veseli. Era primul om mai în vîrstă, deci primul om „mare”, care mă vedea şi mă înţelegea din perspectiva prin care voiam să fiu cunoscut atunci. Mergeam, deci, la el zilnic, nu pentru doctor, ci pentru prieten. În primele zile, aşteptam cu nerăbdare ora consultaţiei, îmbrăcîndu-mă pentru aceasta cu o haină nouă, cu pantaloni de oraş şi punîndu-mi pantofii de lac.

În zilele în care, mînat de orgoliul de a-mi crea în clasă reputaţia de *wunderkind* erotic, povesteam despre boala de care sufeream (le spuneam că sînt vindecat, în timp ce boala era abia la început), în zilele în care nu mă îndoiam deloc că, etalîndu-mi intimităţile, cresc în ochii colegilor mei,

tocmai în zilele acelea am săvîrşit îngrozitoarea faptă din care s-a tras viaţa mea schilodită, ba poate că şi moartea mea.

După vreo două săptămîni, cînd semnele vizibile ale bolii dispăruseră, dar cînd eu ştiam prea bine că încă sînt bolnav, am ieşit în oraş cu gîndul de a mă plimba sau de a merge la un film.

Era o seară de început de noiembrie. Un timp uluitor. Deasupra Moscovei cădea lin prima zăpadă, cu fulgi pufoşi care pluteau ca nişte aşchii de marmură într-un ocean albastru. Acoperişurile caselor şi rondurile de flori păreau nişte pînze de corăbii larg desfăşurate. Copitele cailor ţăcăneau, automobilele fîşîiau uşor, clopoţeii tramvaielor scoteau un clinchet primăvăratic în liniştea tihnită a oraşului. Pe strada pe care mergeam am ajuns din urmă o fată. Nu pentru că aş fi vrut s-o ajung cu tot dinadinsul, ci pentru că mergeam mai repede decît ea. Cînd am ajuns în dreptul ei şi cînd, dînd s-o depăşesc, m-am cufundat într-un troian de zăpadă, fata s-a uitat spre mine, privirile noastre s-au întîlnit şi şi-au zîmbit. Unde să găseşti gravitatea şi puterea de a trece înainte fără un cuvînt cînd cineva îţi zîmbeşte şi cum să nu-l mai vezi niciodată pe acest cineva, mai ales într-o seară moscovită ca aceasta cînd cade prima zăpadă, cînd simţi că obrajii ţi-au luat foc şi cînd pe cer, sus, liniile telegrafului se întind ca nişte odgoane brumate?

Am întrebat-o cum o cheamă şi încotro merge. Se numea Zinocika şi nu mergea „undeva” anume, „pur şi simplu mergea”. La colţul străzii stătea un birjar într-o sanie înaltă, ca o cupă, la care era înhămat un cal uriaş acoperit cu o pătură albă. I-am propus să facem o plimbare cu sania şi Zinocika a încuviinţat ca un copil, cu ochii strălucitori şi ţuguindu-şi guriţa. Birjarul era aşezat în profil, sprijinit de partea din faţă a saniei, curbată ca un semn de întrebare. Cînd ne-am apropiat, a ieşit din nemişcare şi, după ce ne-a cercetat de parcă ar fi luat la ochi un vînat care nu stătea locului, a răpăit cu glas răguşit:

— Domniţă, haideţi să vă plimb.

Şi, convins că a nimerit ţinta şi că nu-i rămîne decît să-şi ridice vînatul, a coborît din sanie – o namilă măreaţă, verde, fără picioare, cu mănuşi albe uriaşe, cît un cap de copil, şi pe cap cu un cilindru oneghian cu calota retezată – şi a pornit-o spre noi, repetînd:

— Luminăţia Voastră, vă duc la trap.

În momentul acela, pentru mine a început chinul. Pînă în parcul Petru şi înapoi ne ceru zece ruble şi, deşi în buzunarele „Luminăţiei Sale” se aflau

doar cinci ruble şi jumătate, m-aş fi urcat în sanie fără să stau prea mult pe gînduri, considerînd, pe atunci, că a mă tîrgui cu un birjar în prezenţa unei doamne este cu mult mai grav decît a săvîrşi o ticăloşie. Dar Zinocika salvă situaţia. Cu ochişorii plini de indignare, ea observă că n-a mai auzit de un preţ aşa de mare şi că nu face să-i dau mai mult de o hîrtie verde. Şi, spunînd aceasta, mă prinse de mînă şi mă trase de lîngă birjar. Ea mă trăgea, iar eu mă opuneam discret şi, opunîndu-mă, simţeam că ruşinea pe care o transferam asupra Zinocikăi mă părăseşte. Reieşea că nu eu sînt vinovat de situaţie şi că aş fi gata să dau oricît. După ce am străbătut vreo douăzeci de paşi, Zinocika privi precaută peste umărul meu şi, văzînd că birjarul scoate grăbit pătura de pe cal, mai că strigă de bucurie. Punîndu-mi-se în faţă şi ridicîndu-se pe vîrfuri, îmi şopti plină de entuziasm:

— E de acord, e de acord (aplaudă chiar fără zgomot), vine imediat. Vedeţi ce isteaţă sînt? (îmi tot căuta ochii). Vedeţi? Aha, ia uitaţi-vă!

Acest „aha” îmi suna foarte plăcut în urechi. Reieşea că eu aş fi un crai elegant, bogat şi cheltuitor, şi că ea, o fată săracă, mă scuteşte de cheltuieli. Şi asta nu pentru că aceste cheltuieli n-ar fi pe puterile mele, ci pentru că, în meschina ei sărăcie, ea nu poate concepe că se poate face asemenea risipă de bani.

La următoarea intersecţie, birjarul ne ajunse din urmă, ne depăşi şi, domolindu-şi bidiviul, trase de hăţuri de la dreapta la stînga, după care, lăsat pe spate, ne făcu semn să urcăm. După ce am urcat-o pe Zinocika, am trecut de partea cealaltă cît am putut de încet, deşi eram foarte nerăbdător. M-am urcat pe banca înaltă şi îngustă, am închis cupa saniei cu un şnur de catifea petrecut pe după un deget de metal şi, strîngînd-o pe Zinocika, mi-am tras vitejeşte cozorocul peste ochi şi am strigat plin de mîndrie:

— Mînă!

S-a auzit un ţocăit ca o sărutare, calul a pornit-o lin, sania a alunecat pe nesimţite, iar eu am simţit cum tremur tot la această bătaie de joc a birjarului. Cînd însă, după două intersecţii, am ieşit în bulevardul Tverskoi, vizitiul a strîns brusc hăţurile şi a strigat:

— Heeeppp! cu un „e” ascuţit şi metalic urcînd şuierător în sus pînă la obstacolul moale al lui „p” pe care-l întoarse. Sania s-a cutremurat, am căzut pe spate cu genunchii în sus, apoi am revenit cu faţa înainte, drept în spinarea cu caftan vătuit a birjarului. Din faţă, venea vertiginos strada întreagă, ace de zăpadă ne biciuiau dureros faţa şi ochii. Cînd şi cînd, răzbătea pînă la noi huruitul tramvaielor care treceau, şi din nou acel

„heeeppp”, „heeeppp”, strident şi smuncit ca un şfichi, după care un alt strigăt, plin de o bucurie răutăcioasă – „aliint-oo”; fulgerul negru al săniilor care veneau din faţă şi aşteptarea chinuitoare ca hulubele lor să lovească botul calului nostru; şi „cioc, cioc, cioc” sunînd partea metalică a saniei, bombardată de zăpada aruncată înapoi de copitele cailor; şi tremurul saniei, şi tremurul inimilor noastre.

— Ah, ce bine e! şopti lîngă mine un glăscior de copil încîntat în ploaia de zăpadă şfichiuitoare. Ah, e o minune, o minune!

Şi pentru mine era o „minune”. Dar, ca întotdeauna, mă împotriveam din toate puterile acestei bucurii care mă invada.

Cînd am trecut de Iar şi au început să se vadă stîlpul de la staţia de tramvai şi ghereta ca o prăjitură în formă de melc, ca să treacă pe centură, birjarul s-a lăsat cu spatele pe noi şi, strîngînd tare hăţurile, a început să cînte cu un glas firav de femeie – *prrr…, prrr…, prrr…* Am intrat pe pasaj la pas, zăpada a încetat să cadă. Doar în preajma cîte unui felinar singuratic şi gălbui fulgii pluteau încet, fără să cadă, de parcă acolo s-ar fi scuturat o pernă. Dincolo de felinar, în întuneric, ne apăru înainte o reclamă susţinută de doi stîlpi. Alături de reclamă, un pumn cu degetul arătător întins, ieşind dintr-o manşetă şi dintr-o bucată de mînecă, prinse strîmb de un copac. Pe deget se plimba o cioară şi de sub gheruţele ei se scutura zăpada.

Am întrebat-o pe Zinocika dacă nu-i este frig.

— Mă simt minunat, a replicat ea. Spune şi tu, nu-i minunat? Încălzeşte-mi mîinile.

Mi-am desprins mîna amorţită pînă la umăr de pe talia ei. Apa mi se prelingea de pe cozoroc pe obraji şi pe după guler. Aveam feţele umede, iar obrajii şi bărbiile ne îngheţaseră atît de tare, încît trebuia să vorbim fără să ne mişcăm faţa; genele şi sprîncenele făcuseră ţurţuri, în timp ce umerii, mînecile, hainele noastre, ca şi interiorul saniei erau acoperite de o pojghiţă de gheaţă fină; din noi şi din cal se ridicau aburii ca dintr-un cazan încins, iar pe obrajii Zinocikăi părea că s-a lipit o coajă de măr roşu. Pe centura pustie, totul era alb şi albastru; în aceste culori, în sclipirea lor ca de naftalină, în tăcerea nemişcată ca de cameră pustie mi-am întîlnit tristeţea. Mi-am dat seama că peste cîteva minute vom fi iarăşi în oraş, că va trebui să coborîm din sanie, să mă duc acasă, să-mi îngrijesc boala păcătoasă, pentru ca a doua zi să mă scol în întuneric. Încîntarea s-a topit.

Aveam o calitate stranie. În plină fericire, era suficient să-mi închipui că fericirea aceasta nu este de durată, ca să şi simt cum se sfîrşeşte. Şi senzaţia

de fericire dispărea nu pentru că ar fi dispărut condiţiile care o creau; ea era alungată de gîndul că aceste condiţii îşi vor înceta existenţa brusc şi în foarte scurt timp. Imediat ce realizam acest gînd, fericirea dispărea, iar condiţiile care continuau să existe nu reuşeau decît să mă irite. Cînd am trecut din nou de pe centură pe şosea, nu mai aveam decît o singură dorinţă: să ajung cît mai repede în oraş, să cobor şi să plătesc.

La întoarcere, drumul a fost plicticos şi mi-a fost frig. Dar, cînd, apropiindu-ne de Strastnoe, birjarul s-a întors şi a întrebat dacă să mai meargă şi unde, atunci, privind-o întrebător pe Zinocika, am simţit, ca de obicei, o dulce strîngere de inimă. Zinocika nu mă privea în ochi, ci se uita la buzele mele cu privirea aceea buimacă al cărei sens îl cunoşteam atît de bine. Lăsîndu-mă pe genunchii tremurînd de fericire, i-am spus birjarului la ureche să ne ducă pe strada Vinogradov.

N-ar fi drept să spun că în minutele care au urmat nu m-a neliniştit gîndul că sînt bolnav şi că am s-o molipsesc şi pe Zinocika. Strîngînd-o tare lîngă mine, mă gîndeam chiar insistent la asta, dar gîndul îmi venea nu dintr-un sentiment de răspundere, ci doar din neplăcerile pe care mi le-ar putea face alţii pentru o astfel de faptă. Şi, cum se întîmplă de obicei, teama nu m-a oprit deloc să săvîrşesc mîrşăvia, ci m-a îmboldit doar s-o brodesc astfel încît nimeni să nu-şi dea seama cine-i vinovatul.

Cînd sania s-a oprit lîngă casa cu pereţi roşietici şi cu ferestrele sparte, l-am rugat pe birjar să tragă în curte. Ca să putem intra pe poartă, a trebuit ca sania să fie dată înapoi pînă la grilajul de pe bulevard. Cînd am ajuns în poartă, tălpile de la sanie s-au oprit în bordură şi sania s-a postat de-a curmezişul trotuarului. În cele cîteva secunde cît calul s-a redresat şi, cu o smucitură, a tras sania în curte, trecătorii întîmplători s-au putut apropia şi au avut răgaz să ne examineze plini de curiozitate. Doi s-au oprit chiar, şi acest lucru a deranjat-o vizibil pe Zinocika. Ea s-a depărtat brusc de mine, devenind străină şi neliniştită într-un mod jignitor.

În timp ce Zinocika a coborît din sanie şi s-a dus într-un colţ întunecat al curţii, eu, tocmindu-mă cu birjarul, care cerea insistent o sumă mai mare, mi-am amintit brusc şi cu neplăcere că îmi mai rămîn doar două ruble şi jumătate şi că, dacă cele mai ieftine camere sînt deja ocupate, îmi mai trebuie cincizeci de copeici. Am plătit birjarului şi m-am îndreptat spre Zinocika, dar, după felul cum îşi ţinea geanta şi cum îşi strîngea umerii, am înţeles că nu-mi va fi uşor s-o fac să intre. Sania plecase, iar în curte se vedeau acum doar urmele în cerc pe care le lăsase trecerea ei. Cei doi

curioşi, care se opriseră atunci cînd sania noastră se poticnise la intrare, au pătruns în curte şi, postaţi ceva mai departe, au început să ne urmărească. Aşezat astfel ca Zinocika să nu-i vadă, am luat-o pe după umeri şi-am început să-i murmur cuvinte de alint, ca „micuţo", „fetiţo" şi altele de felul acesta, cuvinte lipsite de sens de nu le-aş fi pronunţat cu căldură. Simţind-o că cedează, că devine Zina cea de dinainte, dar nu Zina care mă privise atît de pătimaş acolo, în Strastnoe (cel puţin aşa mi se păruse mie), ci fata din parc care se tot entuziasma „ce minune, ah, ce minune!", am început să-i spun, stîngaci şi bîlbîindu-mă, că am în buzunar o sută de ruble, că aici n-au cum să mi le schimbe, că am nevoie de cincizeci de copeici pe care i le voi da înapoi neîntîrziat, că… Dar Zinocika m-a întrerupt. Şi-a deschis cu grabă temătoare gentuţa ei veche din piele de crocodil, de unde a scos un portofel micuţ, şi mi-a răsturnat în palmă conţinutul lui. Erau o grămadă de monede de cinci copeici din argint, pe atunci o raritate, aşa că am privit-o pe Zinocika întrebător.

— Sînt exact zece, îmi spuse ea liniştitor, după care, parcă drept scuză, adăugă, ascunzîndu-şi chipul ruşinat: le strîng de mult timp, se spune că aduc noroc.

— Dar, micuţo, replicai eu cu o nobilă indignare, – atunci chiar e păcat să mi le dai. Ia-le înapoi, ne descurcăm noi.

Dar Zinocika se supără şi, încruntată, îmi închise palma cu monedele.

— Trebuie să-i luaţi, îmi spuse ea. Trebuie, altfel să ştiţi că mă jigniţi.

„Oare merge sau nu merge, mă refuză sau acceptă?" Acesta era singurul lucru care-mi tulbura gîndurile, simţirea, fiinţa întreagă, în timp ce o împingeam uşor pe Zinocika spre intrarea casei. Cînd a urcat prima treaptă, fata s-a oprit ca trezită din vis. A privit trist porţile deschise în lături în care, ca şi înainte, cei doi curioşi stăteau ca nişte cerberi; apoi mi-a adresat un zîmbet umil şi, cu capul plecat, încovoiată, şi-a acoperit faţa cu mîinile. Prinzînd-o strîns de subsuoară, am împins-o pe uşa deschisă slugarnic de portar.

Cînd, peste un ceas sau nu mai ştiu cît timp, am ieşit, ajunşi în curte, am întrebat-o pe Zinocika în ce direcţie o ia ca să o pot lua în direcţia opusă şi ca să mă despart de ea pentru totdeauna, chiar de la poartă. Aşa se proceda totdeauna cînd ieşeai de la Vinogradov.

Dar dacă, de obicei, la asemenea despărţiri mă stăpînea plictiseala celui sătul şi uneori chiar scîrba – sentimente care mă împiedicau să cred că a

doua zi voi mai dori fata respectivă (deşi ştiam că peste o zi o să-mi pară rău) –, de data aceasta, expediind-o pe Zinocika, n-am simţit decît ciudă.

Mi-era ciudă pentru că în cameră, dincolo de paravan, Zinocika cea îmbolnăvită de mine m-a dezamăgit, continuînd să fie la fel de plină de efuziune şi, de aceea, asexuală, cum fusese în momentele cînd gîngurea: „ah, ce minunat!". Dezbrăcată, îmi mîngîia obrajii şi murmura – „Ah, dragul meu, micuţule!" – cu un glăscior sonor şi gingaş de copil. Această gingăşie, nu, nu plină de cochetărie, ci izvorîtă din suflet, mă mustra parcă, împiedicîndu-mă să-mi etalez ceea ce se cheamă neruşinare. Un nume greşit, de altfel, pentru ceea ce voiam eu, căci farmecul cel mai mare şi ardent al viciului uman este depăşirea ruşinii, iar nu absenţa ei. Nefiind deloc conştientă de acest lucru, Zinocika nu-i dădea voie omului din mine să devină animal. Iată aşadar de ce la sfîrşit, simţindu-mă nesatisfăcut şi înciudat, am definit întreaga situaţie cu un singur cuvînt: degeaba. Degeaba am îmbolnăvit-o pe fată – mă gîndeam şi simţeam eu, dar înţelegeam şi simţeam acest degeaba de parcă n-aş fi săvîrşit ceva îngrozitor, ci cu senzaţia că m-am jertfit pe mine însumi în schimbul unei satisfacţii pe care n-am obţinut-o.

Şi abia la poartă – cînd Zinocika a ascuns cu grijă peticul de hîrtie pe care m-am prefăcut că-mi notez numele şi primul număr de telefon care mi-a venit în minte, abia în momentul cînd, luîndu-şi rămas-bun şi mulţumindu-mi, Zinocika s-a depărtat –, ei, da, abia în momentul acela o voce interioară (nu aceea plină de sine şi neruşinată cu care mă adresam lumii în închipuirea mea, stînd tolănit pe divan, ci vocea liniştită şi plină de bunătate cu care-mi vorbeam mie însumi) începu să răsune în mine. „Eh, tu", spuse glasul cu amărăciune, „ai distrus fata. Uite-o, uite-o cum pleacă. E încă un copil. Îţi aminteşti cum îţi şoptea «Ah, dragul meu »? Şi de ce ai distrus-o? Ce ţi-a făcut? Eh, tu, tu!"

Uimitor lucru e o spinare de om jignit pe nedrept, spinarea unui om care se desparte de tine pentru totdeauna. Acea spinare exprimă neputinţa omului, slăbiciunea lui care îţi cere cruţare şi care te cheamă, te trage după ea. Ea vorbeşte despre nedreptăţi şi jigniri suportate, ce trebuie povestite iarăşi şi iarăşi, dar de care trebuie să te desparţi cît se poate de repede, dacă nu chiar pe loc. Căci, deşi pleacă pentru totdeauna, acel om lasă în urma lui imaginea durerii care te va chinui mult timp, ba chiar îţi va răpi şi somnul la bătrîneţe. Afară încă ningea, văzduhul era uscat şi rece. Vîntul clătina felinarele şi copacii de pe bulevard care-şi împleteau umbrele ca nişte cozi.

Zinocika trecuse demult colţul, n-o mai vedeam, dar gîndul meu o tot întorcea din drum; o lăsam să ajungă la colţul străzii, îi priveam spinarea care se depărtează şi, apoi, nu ştiu cum, o aduceam din nou în locul de unde pornise. Cînd am dat, distrat, de monedele de argint nefolosite şi le-am zornăit în buzunar, am revăzut buzele ei şi i-am auzit glasul dulce care-mi spunea: „Le-am strîns de mult timp, se spune că aduc noroc”. Amintirea glasului ei a fost ca un bici pentru inima mea ticăloasă, un bici care m-a pus pe fugă, pe fugă în urma fetei, prin zăpada adîncă. Alergam cu disperarea celui care vrea să prindă trenul ce tocmai pleacă din gară, fugeam cu deznădejdea celui care are presimţirea că fuge degeaba, că tot nu ajunge la timp.

În noaptea aceea, am rătăcit mult timp pe bulevarde şi mi-am jurat să păstrez monedele de argint ale Zinocikăi toată viaţa, da, toată viaţa. Pe Zinocika n-am mai văzut-o niciodată. Moscova-i mare şi cîtă lume nu încape în ea.

3

Şefii din clasa noastră erau Stein, Egorov şi, pe cît îmi închipuiam, eu însumi.

Cu Stein eram în relaţii bune. În permanenţă simţeam însă că, imediat ce voi slăbi această prietenie faţă de el, voi începe să-l urăsc. Blond, fără sprîncene, cu o chelie prematură, Stein, cel mai bun elev din clasă, era fiul unui evreu, un blănar bogat. Profesorii îl ascultau foarte rar, convinşi fiind de cunoştinţele lui fără cusur. Cînd vreun profesor pronunţa „Sşşştein”, cu ochii în catalog, toată clasa amuţea. Ridicîndu-se din bancă atît de zgomotos de parcă îl priponise cineva de ea, Stein ieşea dintre bănci cu pas rapid, gatagata să se răstoarne pe picioroangele lui. Se oprea departe de catedră într-o poziţie oblică faţă de podea.

De s-ar fi dus o linie de la vîrful pantofilor în sus, aceasta ar fi ieşit prin unghiul pe care-l făcea umărul lui slăbuţ spre care îşi ridica rugător mîinile enorme, albe. Stînd aşa, oblic, şi sprijinindu-şi toată greutatea trupului pe un picior, în timp ce celălalt atingea podeaua doar cu vîrful ghetei (de parcă ar fi fost mai scurt), stînd, deci, aşa ca o femeie, frînt dizgraţios, dar nicidecum caraghios, exprimînd cu glasul lui o grabă care-l purta înainte prin prisosul de cunoştinţe şi sugerînd un neglijent dispreţ pentru întrebările ce i se puneau, Stein îşi răpăia plin de sine răspunsurile excelente. Cu gîndul la binecuvîntatul „treci la loc”, încerca să privească mereu dincolo de clasă – pe fereastră –, mestecînd parcă ceva sau şoptind nu ştiu ce. Tot aşa de dezarticulat trecea apoi la loc, păşind pe parchetul lunecos, se aşeza în bancă la fel de zgomotos precum se ridicase şi, fără să privească în jur, se punea pe scris sau scotocea în pupitru pînă ce atenţia clasei trecea asupra următorului chemat la lecţie.

Cînd, în timpul pauzei, se povestea ceva nostim, dacă momentul hohotului de rîs general îl prindea pe Stein în bancă, acesta îşi lăsa capul pe spate, se încrunta şi închidea ochii cu o expresie plină de suferinţă. Între timp, însă, bătea mărunt, mărunt cu pumnul în bancă de parcă ar fi dorit să se elibereze astfel de rîsul care-l sufoca. Dar rîsul chiar îl sufoca: stătea cu buzele strînse şi nu scotea un sunet. Apoi, după ce rîsul se stingea în clasă, Stein îşi deschidea ochii şi şi-i ştergea de lacrimi, exclamînd – „uff!”.

Pasiunile lui, despre care ne vorbea şi nouă, erau baletul şi „casa” Mariei Ivanovna de pe strada Kosaia. Expresia lui preferată era: trebuie să fim europeni. Folosea această expresie mereu, cu rost şi fără rost.

— Trebuie să fim europeni! spunea el, arătînd spre ceas şi sugerîndu-ne că a venit exact cu un minut înainte de începutul rugăciunii. Trebuie să fim europeni! adăuga el, ca să ne poată povesti apoi că a fost la balet cu o seară înainte şi că a stat în lojă. Trebuie să fim europeni! repeta el, dîndu-ne de înţeles că, după spectacol, s-a dus la Maria Ivanovna. Mai tîrziu, cînd Egorov a început să-l usture bine cu ironia lui, Stein a renunţat la această expresie preferată.

Egorov era şi el bogat. Era fiul unui mare antreprenor din industria lemnului, originar din oraşul Kazan. Era un băiat foarte elegant, parfumat, cu un păr blond, strălucind din cauza uleiurilor ca un lemn lăcuit, un păr care-i cădea în plete bogate. Ar fi fost un flăcău frumos de nu erau ochii lui rotunzi şi apoşi, ochi sticloşi ca de pasăre, mereu măriţi de o mirare speriată ce contrasta cu faţa lui de o seriozitate căutată. În primele luni ale prezenţei lui în liceu, cînd mai păstra ceva din aerul simplu al băiatului din popor şi-şi spunea Egoruşca, cineva l-a poreclit Iag, şi aşa i-a rămas numele.

Cînd a venit la Moscova, Iag avea deja paisprezece ani, aşa că a intrat la gimnaziu direct în clasa a patra. Ni l-a prezentat supraveghetorul clasei într-o dimineaţă, înainte de începutul orelor. Tot atunci, acesta i-a cerut să spună rugăciunea, în timp ce douăzeci şi cinci de perechi de ochi atenţi îl priveau pe noul venit, dornici să descopere în el acel ceva de care să poată rîde.

De obicei, noi, toţi ceilalţi, spuneam rugăciunea monoton şi înghiţind vorbele. Tot ce ni se pretindea era să ne ridicăm în picioare şi să rămînem aşa cam vreo jumătate de minut, după care ne aşezam în bănci cu mare zgomot de pupitre trîntite. Iag a început să spună rugăciunea clar şi nefiresc de convingător. Pe deasupra, mai făcea şi crucea într-un fel aparte, cu pioşenie, cu ochii închişi, aplecîndu-se ca un actor şi dîndu-şi apoi capul pe spate pentru a privi în extaz icoana atîrnată pe peretele clasei. S-au auzit imediat nişte chicote, căci toţi bănuiau că Egorov glumeşte. Bănuiala a devenit certitudine şi chicotele izolate s-au contopit într-un hohot de rîs general. Iag şi-a întrerupt rugăciunea şi ne-a privit pe toţi cu ochii lui miraţi de pasăre. Supraveghetorul clasei şi-a ieşit din fire şi a început să urle la noi şi la Iag, avertizîndu-ne că, dacă se mai întîmplă aşa ceva, el va aduce faptul la cunoştinţa consiliului profesoral. Abia după o săptămînă, cînd au aflat cu toţii că Iag vine dintr-o familie de rit vechi, foarte religioasă, acelaşi

supraveghetor bătrîn a venit la noi în clasă şi, îmbujorat de emoţie, i-a luat mîna lui Iag şi i-a spus cu voce tare, privind în lături: „Egorov, vă rog să mă iertaţi”. Apoi, fără un cuvînt, şi-a smuls mîna din mîna lui Egorov şi, gîrbovit, a pornit-o pe coridor, gesticulînd în mod straniu, de parcă ar fi smuls ceva de pe tavan şi ar fi aruncat acel ceva la pămînt. Iag s-a îndreptat spre fereastră, s-a întors cu spatele la noi şi a plîns acolo mult timp.

Dar asta a fost la început. În anii care au urmat, Iag s-a stricat cu totul, adică a căzut în patima beţiei. Dimineaţa, cînd intra în clasă, trecea intenţionat prin faţa băncii lui Stein în nasul căruia rîgîia, trimiţîndu-i damful de băutură, ca pe un fum de ţigară scumpă.

— Trebuie să fim europeni! îşi explica el gestul celor din jur.

Deşi Iag locuia la Moscova absolut singur, închiriase cîteva camere scumpe într-o vilă; se vede că primea de acasă mulţi bani. Putea fi văzut des în compania unor femei, plimbîndu-se cu sania, dar învăţa regulat şi foarte bine, fiind considerat unul dintre cei mai buni elevi; prea puţini ştiau însă că avea meditatori aproape la toate obiectele.

Aş putea spune că întreaga clasă se grupa în jurul celor trei – Stein, Iag şi eu – aşa cum se lipeşte de un magnet o potcoavă. Cu un capăt, această potcoavă se lipea de noi, cei mai buni elevi ai clasei. Pe arcul potcoavei, în ordinea descrescătoare a notelor, se situau ceilalţi elevi, astfel încît la cel de-al doilea capăt al acesteia se afla elevul cel mai slab şi mai leneş din clasă. Noi, fruntaşii, întruneam două atribute: aveam cele mai bune note şi, după părerea direcţiei, eram cei mai indisciplinaţi.

Dinspre partea elevilor mai buni, se învecina cu noi Eisenberg, dinspre leneşi – Takadjiev.

Eisenberg sau „Mutul” era un evreu foarte ruşinos, modest şi harnic. Avea un obicei straniu: înainte de a spune ceva sau de a răspunde la o întrebare, înghiţea un nod de salivă pe care-l trimitea la vale înclinîndu-şi capul şi îngăimînd „sssăăă”. Toţi găseau de cuviinţă că trebuie să-şi bată joc de abstinenţa lui sexuală (deşi adevărul privind această abstinenţă nu putea fi verificat şi nici nu era confirmat de Eisenberg), drept care, în unele pauze, grupul de elevi care-l înconjura întrebîndu-l „Ei, Eisenberg, care-i ultima ta amantă?” – rămînea cu ochii fixaţi pe mîinile lui.

Cînd Eisenberg vorbea cu unul dintre noi, stătea cu capul în jos şi înclinat puţin într-o parte, privea lateral cu ochii lui de culoarea urzicii şi-şi acoperea gura cu mîna.

Takadjiev era cel mai în vîrstă şi cel mai voinic elev din clasă. Acest armean era iubit de toţi pentru capacitatea lui uimitoare de a devia batjocura dinspre sine spre nota proastă pe care o primea. Spre deosebire de alţi colegi, el nu purta pică profesorilor, ba chiar făcea haz mai mult decît noi toţi de propria lui situaţie. Ca şi Stein, avea şi el expresia lui preferată pe care a descoperit-o întîmplător. Într-o zi, pe cînd împărţea caietele corectate, profesorul de literatură, un om deştept şi bun, pe nume Semionov, cînd a ajuns la Takadjiev, i-a comunicat şiret şi sclipindu-şi ochii că, deşi lucrarea lui e scrisă foarte bine şi n-are decît o mică greşeală (o virgulă prost pusă), e nevoit să-i pună nota unu tocmai din cauza acestei neînsemnate erori. Explicaţia acestei note, atît de nedrepte la prima vedere, trebuie căutată în faptul că lucrarea lui Takadjiev coincidea cu lucrarea lui Eisenberg cuvînt cu cuvînt şi, ceea ce-i mai straniu, virgulă cu virgulă. După ce spuse proverbul său preferat – pe şoim îl cunoşti după zbor, iar pe voinic după muci –, Semionov îi înmînă lui Takadjiev caietul de teză. Deşi primise caietul, Takadjiev nu se urnea de lîngă catedră. Îl întrebă pe Semionov cum de e posibil să coincidă tocmai virgulele incorect puse. Primind de la profesor caietul lui Eisenberg pentru comparaţie, el îl răsfoi mult timp cu o figură mirată. Într-un sfîrşit, complet aiurit, îşi ridică ochii spre clasa care stătea să izbucnească în hohote, apoi, cît se poate de încet, îşi mută ochii holbaţi spre Semionov.

— Aaşşa o coincidenţă, şopti el tragic, ridicînd din umeri şi lăsîndu-şi în jos colţul buzelor.

Nota unu fusese deja pusă, preţul fusese plătit, dar Takadjiev, care stăpînea la perfecţie limba rusă, s-a folosit pur şi simplu de situaţie ca să-şi amuze colegii, să se binedispună pe sine şi chiar pe profesorul de literatură rusă căruia îi plăcea să rîdă, deşi era foarte sever la note.

Acestea erau punctele în care potcoava clasei se întîlnea cu capul pe care-l formam noi trei. Ceilalţi elevi păreau cu atît mai îndepărtaţi, şi de aceea mai incolori, cu cît se plasau mai spre mijlocul arcului, acolo unde se ducea lupta continuă între notele doi şi trei. Tocmai în acest mediu străin şi depărtat de noi se situa Vasili Burkeviţ, un elev mic de statură, ciupit de vărsat şi lăţos, în momentul cînd a devenit eroul unei întîmplări foarte neobişnuite pentru viaţa liniştită şi riguros ordonată a vechiului nostru liceu.

4

Eram în clasa a cincea şi ne aflam la ora de limbă germană pe care ne-o preda Von Volkman, un bărbat complet chel, cu o faţă roşcovană şi cu mustăţi *à la* Mazepa, de un alb roşcat. Acesta îl strigă pe Burkeviţ la lecţie, pronunţîndu-i numele cu accentul pe „u”. Pentru că cineva din clasă îi sufla continuu şi tare, cu faţa stacojie de supărare, Volkman îi porunci gutural lui Burkeviţ să iasă din bancă şi să treacă la tablă.

— *Verdammte Bummelei*[1]! striga el, trăgînd de frîna furiei sale, de mustaţa alb-roşcată.

Ajuns la tablă, Burkeviţ dădu să răspundă, cînd i se întîmplă ceva extrem de neplăcut. Strănută, dar o făcu atît de nefericit, încît din nas îi ieşiră două dîre de muci care se lăsară cam pînă la brîu. Toată clasa începu să chicotească.

— *Was ist denn wieder los*?[2] întrebă Volkman.

Întorcîndu-se şi văzînd ce s-a întîmplat, adăugă:

— *Na, ich danke*.[3]

Roşu foc de ruşine şi, apoi, acoperit brusc de o paloare verzuie, Burkeviţ se tot căuta prin buzunare cu mîini tremurînde. Dar nu-şi găsea batista.

— Scumpule, puteai să-ţi ţii pentru tine stridiile, observă Iag, doamne fereşte, mai trebuie să şi mîncăm pe ziua de astăzi.

— Aaşşa o coincidenţă, se minună Takadjiev.

Clasa întreagă se prăpădea de rîs, în timp ce Burkeviţ, pierdut şi jalnic, ieşi în fugă din sală. Volkman urla, bătînd cu creionul în catedră

— *Reeuhe*![4] Dar, în vacarmul general, nu se auzea decît primul sunet, care aducea cu un mîrîit. Acest sunet se armoniza în mod uimitor cu expresia ochilor săi ieşiţi din orbite în aşa hal, încît ne prinse frica nu numai pentru noi, dar şi pentru Volkman.

A doua zi, aveam iar oră de germană, şi Volkman, de data aceasta vizibil în toane bune şi hotărît să rîdă, îl chemă din nou la lecţie pe Burkeviţ.

— *Burkewitz ! Ubersetzen Sie weiter* ![5] ordonă el, adăugînd, cu o groază comică:

— A*ber selbstverständlich nur im Falie, wenn Sie heut’n Taschentuch besitzen*.[6]

Volkman avea această calitate că-ţi puteai da seama dacă tuşeşte sau rîde numai dacă ştiai ce s-a întîmplat anterior. Observînd că, după ce pronunţă cele de mai sus, profesorul deschide gura larg şi dă drumul unui torent clocotitor, bolborosind răguşit, văzînd cum capetele roşcate ale mustăţilor lui se ridică de parcă le bate un vînt puternic şi cum pe chelia lui purpurie se umflă o vînă liliachie, groasă cam cît un creion, toată clasa a izbucnit într-un hohot sălbatic de rîs. Pînă şi Stein, cu capul lăsat pe spate şi cu ochii strînşi pînă la durere, bătu mărunt cu latul palmei sale albe în bancă şi, ştergîndu-şi ochii, încheie cu un „uff” după ce toată clasa se linişti.

Abia peste cîteva luni am înţeles cît de nedrept, de crud şi de inoportun a fost rîsul nostru.

Fapt e că, după cele întîmplate, Burkeviţ s-a izolat complet de noi. A doua zi, a apărut în clasă cu o faţă străină şi împietrită. Din momentul acela, pentru el clasa n-a mai existat. Era ca şi cum ne-ar fi pus cruce tuturor. Şi poate am fi uitat şi noi de el după un timp, dacă n-am fi observat şi noi, şi profesorii ceva neobişnuit la el.

Neobişnuit era că Burkeviţ, elev de notele doi şi trei, începea să se deplaseze, la început foarte lent, apoi din ce în ce mai vertiginos, dinspre mijlocul potcoavei clasei noastre spre capătul ocupat de Eisenberg şi de Stein.

La început, Burkeviţ înainta încet şi crispat. E de prisos să spun că, atunci cînd pune notă, profesorul se ghidează, de obicei, nu atît după cunoştinţele elevului care răspunde la lecţie, cît după reputaţia de elev bun pe care acesta a reuşit să şi-o creeze de-a lungul anilor. Deşi destul de rar, se întîmplă ca puţinele răspunsuri pe care le dădeau Stein sau Eisenberg să fie atît de slabe, încît, dacă în locul lor ar fi fost Takadjiev, i s-ar fi pus acestuia nota trei. Dar, pentru că era vorba de Stein şi de Eisenberg, cunoscuţi de ani de zile ca elevi de nota cinci, chiar dacă-şi călca pe inimă, profesorul le punea nota maximă. Să-l învinuieşti pe profesor de nedreptate în asemenea situaţii ar însemna să învinuieşti întreaga lume. Căci se întîmplă ca mari somităţi, ca premianţii artelor, să fie întîmpinaţi de critici cu laude entuziaste pentru nişte lucrări slabe şi fără sens care, dacă ar purta semnătura unui debutant, abia de ar putea primi treiul lui Takadjiev. Dificultatea mare pe care trebuia s-o învingă Burkeviţ era nu anonimatul lui, ci ceva mai grav, şi anume reputaţia lui de elev mediocru care îi frîna înaintarea, ridicîndu-se în faţa lui ca un zid de netrecut.

Desigur, toate acestea se întîmplau doar la început. Psihologia sistemului de cinci note ilustrează bine situaţia că de la nota trei la nota patru ai de trecut o mare, în timp ce nota cinci e la o aruncătură de băţ de nota patru. Burkeviţ însă insista. Încet şi sigur, fără să se abată un centimetru, se mişca pe curbă înainte, apropiindu-se tot mai mult de Eisenberg şi de Stein. La sfîrşitul anului şcolar (istoria cu strănutul se petrecuse în ianuarie), se afla foarte aproape de Eisenberg, dar, din lipsă de timp, nu l-a mai putut ajunge. Cînd, după ultimul examen de an, Burkeviţ a trecut spre vestiar cu chipul împietrit şi fără să salute pe nimeni, tot nu bănuiam că vom fi martorii unei lupte grele pentru locul întîi, o luptă care va începe din primele zile ale următorului an şcolar.

---

[1] Hai, leneş blestemat. (germ.)
[2] Ce s-a mai întîmplat? (germ.)
[3] Ei, mulţumesc. (germ.)
[4] Linişte! (germ.)
[5] Tradu mai departe! (germ.)
[6] Numai dacă ţi-ai luat batista cu tine, bine-nţeles. (germ.)

5

Şi lupta a început încă de la primele ore. Pe de o parte, Vasili Burkevіţ, pe de alta, Eisenberg şi Stein. La prima vedere, lupta aceasta părea absurdă, pentru că şi Burkevіţ, şi Eisenberg, şi Stein aveau numai note de cinci. Şi totuşi, se ducea o luptă încordată şi aprinsă, o luptă pentru acel nevăzut plus adăugat la nota cinci, care, tocmai pentru că nu putea apărea în catalog, era vîrful a cărui lungime exprima excelenţa.

Deosebit de atent la această luptă se dovedi a fi profesorul de istorie care, în cursul aceleiaşi lecţii, îi asculta la rînd pe toţi trei: Eisenberg, Stein, Burkevіţ. N-am să uit liniştea plină de tensiune a clasei, ochii noştri umezi, lacomi şi aprinşi, emoţia noastră ascunsă şi, de aceea, cu atît mai sălbatică. Era ca şi cum am fi urmărit o luptă de tauri, numai că ne lipsea putinţa de a ne exprima emoţiile prin strigăte.

La început, ieşea la lecţie Eisenberg. Acest mic şi cinstit truditor ştia tot. Ştia tot ce trebuie şi mai mult decît atît, ştia mai bine decît i se cerea. Dar, precum cunoştinţele care i se cereau la lecţia de zi, deşi exprimate într-un limbaj fără greş, se prezentau ca o înşiruire seacă de date istorice, tot aşa cunoştinţele suplimentare cu care dorea să strălucească nu făceau decît să devanseze, cronologic, unele lecţii pe care urma să le facem.

Apoi, repede ca întotdeauna şi clătinînd toată încăperea cu silueta lui oblică, ieşea la lecţie Stein. La aceeaşi întrebare care i se pusese lui Eisenberg, Stein se pornea să turuie cu măiestrie. Nu mai aveam de-a face cu Eisenberg care-şi înghiţea saliva şi-şi începea frazele frumoase cu „mmt”. Într-un sens, ceea ce ne oferea Stein era excelent. Se pornea ca un motor cu mai mulţi cai-putere. Arunca scîntei din neologisme, fără să-şi încetinească ritmul vorbirii, pe care o întărea cu punţi din citate în limba latină. Discursul lui îngrijit comunica urechilor noastre tot. Şi, deşi ne oferea momente de răgaz, deconectîndu-ne, Stein nu lăsa să cadă în gol nici un sunet. După toate acestea, cînd termina, el prezenta un rezumat strălucit al celor spuse, sugerîndu-ne clar că, deşi ne povesteşte tot ce ne povesteşte, în realitate el, Stein, un om al veacului nostru, coboară de undeva de sus şi are îngăduinţă faţă de oamenii veacurilor trecute. Mai dădea de înţeles că, dacă el, care se foloseşte şi de automobil, şi de aeroplan, şi de încălzirea centrală, şi de societatea internaţională a vagoanelor de dormit, se consideră

pe sine deplin îndreptăţit să privească de sus la oameni, o face doar pentru a admira o dată în plus măreţia veacului nostru atît de inventiv.

La sfîrşit, ieşea la lecţie Burkeviţ căruia i se punea aceeaşi întrebare ca şi celorlalţi doi. La primele cuvinte, Burkeviţ dezamăgea. Parcă prea sec îşi pregătea traseul propriului discurs, prea sec pentru urechile noastre răsfăţate de turuitul perfect al lui Stein. Dar cînd, după cîteva fraze, colegul nostru se referea în treacăt la un detaliu neînsemnat din viaţa epocii despre care povestea, aveam impresia că-şi ia avînt şi că aruncă un trandafir splendid pe mormîntul istoriei. După acest prim detaliu de viaţă, urma un al doilea, care cădea greu şi izolat, ca o picătură de ploaie înaintea furtunii. Venea apoi şi al treilea detaliu, urmat de altele care se adunau într-o ploaie bogată, care-i încetinea şi îi îngreuna vorbitorului înaintarea prin evenimente. Împodobite cu florile aruncate peste ele, vechile morminte păreau familiare şi vii, de parcă ar fi fost săpate cu o zi înainte. Şi acesta era doar începutul.

Pe măsură ce, în continuarea acestui început, veneau spre noi şi casele vechi, şi oamenii de demult, şi viaţa epocilor trecute, dispărea punctul de vedere al lui Stein care elogia epoca actuală în detrimentul trecutului care, chipurile, pentru a străbate o distanţă pe care expresul de acum o parcurge în douăzeci de ore, avea nevoie de mai mult de o săptămînă de mers călare. Legînd pe neobservate şi parcă fără voie prezentul de trecut, Burkeviţ, fără să o spună explicit, ne făcea totuşi să înţelegem că Stein se înşela. Că, în realitate, nu există nici o diferenţă între oamenii timpurilor tracţiunii animale şi oamenii epocii invenţiilor tehnice, nici o diferenţă care, aşa cum crede Stein, i-ar da lui, un om al veacului nostru, dreptul de a se pune mai presus de oamenii epocilor trecute şi că, dimpotrivă, lipseşte orice diferenţă între Stein şi aceştia, tocmai acest fapt explicînd asemănarea izbitoare a relaţiilor dintre oameni în ambele epoci. Că, aşa cum astăzi oamenii foarte bogaţi, în veşminte de lux, călătoresc cu vagonul de dormit, tot aşa atunci, deşi în alt fel, oamenii foarte bine îmbrăcaţi călătoreau în carete căptuşite cu mătase şi acoperiţi cu blănuri de sobol; că, aşa cum astăzi există oameni, nu foarte luxos, totuşi foarte bine îmbrăcaţi, care călătoresc cu clasa a doua, şi al căror ţel în viaţă este să găsească mijloacele de a călători cu vagonul de dormit, tot aşa pe atunci trăiau oameni care se deplasau în echipaje mai puţin scumpe şi se înveleau cu blănuri de vulpe, visînd să dobîndească o caretă şi mai luxoasă şi să înlocuiască vulpea cu sobolul; că, precum astăzi sînt oameni care merg cu clasa a treia pentru că nu au cu ce plăti suplimentul de viteză, fiind condamnaţi să suporte inconfortul băncilor de

lemn, tot aşa erau pe atunci oameni care nu aveau nici bani, nici rang şi care, din acest motiv, erau mîncaţi de ploşniţele divanelor staţiilor de poştă; că, în sfîrşit, aşa cum astăzi există oameni flămînzi, sărmani, în zdrenţe, oameni care merg pe liniile de cale ferată, tot aşa atunci trăiau oameni la fel de flămînzi, la fel de jalnici, în aceleaşi zdrenţe şi rătăcind pe traseul poştei. De mult au putrezit mătăsurile, s-au prăvălit de vechime caretele, şi molia de mult a mîncat blana de sobol, dar oamenii pare că nu s-au schimbat, pare că nu au dispărut, semeţindu-se la fel de meschin, invidiind şi urînd la fel şi în ziua de azi. Nu mai aveam în faţă trecutul închipuit de Stein, un trecut de mucava, micşorat de locomotiva şi de electricitatea prezentului. Trecutul pe care Burkeviţ ni-l evoca atît de viu dobîndea contururile materiale ale zilei prezente. Şi, invocînd din nou întîmplări istorice, îmbrăcîndu-le în haina cotidianului şi asociindu-le cu caractere şi acţiuni particulare, Burkeviţ ne purta pe toţi, convingător şi cu forţă, în direcţia dorită de el. Această acoladă a discursului său, construită din multe şi frapante comparaţii, nu afirma ceva anume, şi tocmai de aceea era mai convingătoare. Ea te conducea la o concluzie pe care Burkeviţ n-o pronunţa, lăsîndu-te să o găseşti singur. Ea îţi trezea gîndul că în trecut, în trecutul îndepărtat, nu putem să nu observăm o nedreptate strigătoare la cer, revoltătoare chiar: neconcordanţa dintre calităţile unui om şi situaţia lui, neconcordanţă care-i îmbrăca pe unii în blănuri de sobol, iar pe alţii în zdrenţe. Asta în trecut. Cît despre prezent, colegul nostru nici măcar nu făcea aluzie la el, ştiind, chipurile, cît de bine, cît de temeinic cunoşteam noi acest prezent. Dar pînza de păianjen era deja gata ţesută. Pe firele ei încîlcite, rezistente, parcă de oţel, păşeam cu toţii încrezători – căci nu puteam să nu-l urmăm pe Burkeviţ –, ajungînd la convingerea fermă că, la fel ca atunci cînd se folosea tracţiunea animală, şi acum, în epoca locomotivelor, omul prost trăieşte mai bine decît cel deştept, cel viclean o duce mai bine decît cel cinstit, cel lacom e mai avantajat decît cel bun, cel crud găseşte mai multă cruţare decît cel slab, cel orgolios e înconjurat de mai mare abundenţă decît cel smerit, mincinosul e mai sătul decît cel care spune adevărul, desfrînatul are un trai mai dulce decît virtuosul. Eram convinşi că aşa a fost şi aşa va fi în veci, cît timp va exista omul pe pămînt.

Clasa îşi ţinea respiraţia. În sală eram aproape treizeci de elevi, dar auzeam clar cum în buzunarul vecinului ţăcăne ceasul interzis de direcţie. Profesorul de istorie stătea la catedră, uitîndu-se cu ochii mijiţi într-o

revistă, încruntîndu-se cînd şi cînd şi pieptănîndu-şi barba cu toate cele cinci degete, de parcă ar fi spus: „zi înainte, răţuşca mea urîtă”.

Burkevіţ îşi termina răspunsul, referindu-se la boala care, de-a lungul veacurilor, a cuprins treptat societatea umană, pentru ca în era confortului tehnic să nu lase nici un om neatins de ea. Această boală este vulgaritatea. Ea este înclinarea omului de a dispreţui tot ceea ce nu înţelege. Iar adîncimea acestei vulgarităţi creşte pe măsură ce sporesc nimicnicia şi inutilitatea acelor obiecte şi fenomene care-l încîntă pe omul modern.

Am înţeles cu toţii. Iată o piatră aruncată în grădina lui Stein, care tocmai îşi făcea de lucru cu pupitrul, ştiind că toţi ochii sînt îndreptaţi asupra lui. Dar, pricepînd care-i ţinta pietrei, am mai înţeles şi altceva. Că nedreptatea lipsită de speranţă, care apasă de veacuri asupra relaţiilor umane, că nedreptatea despre care ne vorbeşte pe ocolite Burkevіţ nu-l duce pe om la disperare sau la furie. Această nedreptate este o substanţă fierbinte, făcută anume pentru om, substanţa care, invadîndu-i fiinţa, nu produce acolo o explozie distrugătoare, ci arde cu o lumină egală şi liniştită. Mă uitam la picioarele lui Burkevіţ încălţate în bocanci vechi şi murdari, la pantalonii lui lustruiţi şi cu genunchii ieşiţi dizgraţios în afară, îi vedeam pometţii obrajilor turnaţi parcă în sfere de oţel, ochii minusculi, cenuşii şi fruntea osoasă sub buclele de culoarea ciocolatei şi percepeam cu toată fiinţa cum sapă adînc în el înspăimîntătoarea forţă a rusului care nu cunoaşte opreliştі, nici graniţe, în avîntul ei dur şi întunecat.

6

Lupta dintre Burkeviţ, Stein şi Eisenberg, pe care Stein a numit-o, plin de venin, războiul celor două roze – albă şi murdară –, această luptă în care toţi vedeam superioritatea categorică a lui Burkeviţ se termină imediat ce clasa îşi spuse părerea cu voce tare.

Ocazia a fost dată de o întîmplare. Pe la începutul lui noiembrie, într-o dimineaţă, cînd, aşezaţi cu toţii în bănci, îl aşteptam pe profesorul de istorie, a intrat în clasă un elev dintr-a opta. A făcut-o cu atîta hotărîre şi grabă, încît toţi s-au ridicat în picioare, luîndu-l drept un profesor. S-au auzit totuşi nişte înjurături foarte îndrăzneţe, dar ele sunau atît de prietenos, încît elevul urcă la catedră şi, cu mîinile în lături, spuse:

— Iertaţi-mă, domnilor, nu înţeleg ce-i aici – o celulă pentru deţinuţi de drept comun care l-au luat pe unul de-al lor drept directorul închisorii sau clasa a şasea de la liceul clasic din Moscova? Domnilor! continuă el extrem de serios. Vă cer un minut de atenţie. În dimineaţa aceasta a venit la Moscova domnul ministru al învăţămîntului şi sînt motive să credem că, în cursul zilei de mîine, ne va vizita şcoala. Cred că nu-i nevoie să vă spun ce semnificaţie are impresia cu care va părăsi domnul ministru şcoala noastră. Înţelegeţi, desigur, că direcţia liceului nu ne poate cere personal să ne pregătim pentru această vizită, dar că ea ne va fi recunoscătoare dacă noi înşine vom întreprinde ceva în acest sens. Domnilor, vă rog să-l numiţi acum pe cel mai bun elev din clasa dumneavoastră. El trebuie să participe astă-seară la un mic consiliu, urmînd ca mîine să vă transmită hotărîrea generală căreia fiecare dintre dumneavoastră urmează să i se supună fără crîcnire, dacă doreşte să păstreze nepătat prestigiul liceului nostru.

Spunînd acestea, elevul de la catedră îşi ridică spre ochii probabil foarte miopi un carneţel deschis. Fixînd vîrful creionului pe hîrtie şi clipind, în aşteptarea răspunsului nostru, acesta adăugă:

— Deci, cum îl cheamă?

Iar clasa, într-un singur glas, urlă atît de tare, încît zăngăniră geamurile: – Bur-ke-viţ. Cineva din spate adăugă cu simpatie:

— Ieşi în faţă, Vaska!, deşi Vaska nu avea de ce şi unde ieşi.

Liceanul îşi notă numele, mulţumi şi plecă grăbit. Jocurile erau făcute. Lupta se terminase. Burkeviţ era primul.

Şi, parcă ştiind că întrecerea s-a terminat (sau poate şi pentru alte motive), profesorul de istorie, care între timp intrase în clasă, se aşeză la catedră şi, după ce tropăi pe postament, îl scoase la lecţie pe Burkeviţ. Cerîndu-i să spună lecţia curentă, profesorul adăugă:

— Vă rog să vă menţineţi în limitele cursului liceal.

Şi Burkeviţ înţelese. Începu să spună lecţia după manualul de liceu, în spiritul cinstei nepătate a slăvitului nostru liceu şi în spiritul domnului ministru al învăţămîntului, care venise în dimineaţa respectivă la Moscova.

— Dacă mucii nu făceau din mine om, mă făceam eu din om muci!

Aşa îmi vorbea Burkeviţ în timpul examenului de bacalaureat, după ce un scandal petrecut cu preotul liceului ne-a apropiat mai mult unul de altul. Dar asta se întîmpla mult mai tîrziu, în zilele de după examenul de bacalaureat. Pînă la examen, Burkeviţ nu schimbase un cuvînt, nici cu mine, nici cu altcineva din clasă, continuînd să ne considere străini. I-a adresat totuşi cîteva vorbe lui Stein, dar era ceva în legătură cu liceul şi s-a întîmplat în următoarea împrejurare. Într-o zi, în timpul recreaţiei mari, mulţimea de liceeni adunată în jurul lui Stein începu o discuţie privitoare la crimele rituale. Cineva îl întrebă pe Stein, cu un zîmbet crud pe faţă, dacă el, Stein, crede în crimele rituale. Stein zîmbi şi el, la rîndu-i, dar, văzîndu-i zîmbetul, inima mi se strînse.

— Nouă, evreilor, răspunse Stein, nu ne place să vărsăm sînge de om. Preferăm să-l sugem. Nimic de făcut, trebuie să fim europeni, nu-i aşa? În momentul acela, Burkeviţ, care se afla şi el prin apropiere, ne luă pe toţi prin surprindere. Trecu peste consemn, adresîndu-se lui Stein.

— Nu cumva dumneavoastră, domnule Stein, v-aţi temut că e vorba de antisemitism? Zadarnic. Antisemitismul nu poate provoca teamă, el este doar dezgustător, jalnic şi prostesc, pentru că vizează sîngele, iar nu persoana. E jalnic pentru că, deşi invidios, doreşte să pară dispreţuitor. E prostesc pentru că, dorind să distrugă, solidarizează şi mai mult. Evreii vor înceta să mai fie evrei doar atunci cînd a fi evreu va fi neconvenabil nu din punct de vedere etnic, ci moral. Iar, moralmente, va fi neconvenabil să fii evreu doar atunci cînd domnii noştri creştini vor deveni, în sfîrşit, creştini adevăraţi, adică nişte oameni care, înrăutăţindu-şi cu voia lor propria viaţă, vor ameliora viaţa altora şi se vor simţi mulţumiţi şi bucuroşi făcînd acestea. Dar, deocamdată, acest lucru nu s-a întîmplat. Două mii de ani nu par să fi fost de ajuns pentru asemenea faptă. De aceea, domnule Stein, vorbiţi degeaba, încercînd să dobîndiţi cu un preţ de nimic propria

dumneavoastră demnitate şi înjosind în faţa acestor porci poporul căruia aveţi cinstea, auziţi, aveţi cinstea să-i aparţineţi. Aş vrea să vă fie ruşine că eu, un rus, vă spun asta dumneavoastră, un evreu.

Am rămas mut, ca şi toţi ceilalţi. Şi mi se pare că pentru prima dată, da, pentru prima dată în viaţa mea, m-am simţit mîndru şi bucuros că sînt rus şi că printre noi există cineva, fie şi un singur om, aşa cum este Burkeviţ. De ce şi de unde m-a pocnit o aşa mîndrie nu-mi dădeam seama. Ştiam doar că Burkeviţ a spus cîteva cuvinte în care, înainte de a le înţelege sensul, am perceput un sentiment de cavalerism, un cavalerism al coborîrii de sine pentru a-l apăra pe un om de altă etnie, pe un om slab şi nefericit. Şi, pentru că nimeni dintre noi nu s-a luat la ceartă cu Burkeviţ, pentru că grupul care-l înconjura pe Stein se destrămă rapid, de parcă n-ar fi dorit să mai fie martor la scena penibilă, pentru că unii din grup exclamau chiar „Aşa e, Vaska, corect, Vaska, bravo ţie!” am înţeles că au simţit şi alţii exact ceea ce am simţit eu şi că aceşti alţii îl laudă pe Burkeviţ pentru sentimentul de toleranţă şi de mîndrie naţională pe care acesta l-a exprimat. Numai Stein nu trăia şi nici nu putea să trăiască acest sentiment. Întorcîndu-se brusc şi zîmbind răutăcios, el se apropie de Eisenberg şi, trecîndu-şi degetele albe şi imense pe după cureaua acestuia şi trăgîndu-l spre sine, îi spuse sau îl întrebă ceva în şoaptă.

În primele minute care au urmat, am simţit o surdă antipatie pentru Stein. Dar această antipatie a trecut repede. Mă gîndeam ce s-ar fi întîmplat dacă, atunci, în pauză, cînd a venit la liceu mama mea ca să-mi aducă plicul şi cînd eu, procedînd exact ca Stein, m-am dezis de ea, crezînd că astfel îmi salvez demnitatea, s-ar fi apropiat Burkeviţ şi mi-ar fi spus că nu se cade ca un fiu să se dezică de mama lui numai pentru că ea este bătrînă, urîtă şi prost îmbrăcată şi că fiul trebuie să-şi iubească şi să-şi respecte mama. S-o iubească şi s-o respecte cu atît mai mult cu cît ea este mai bătrînă, mai săracă şi mai urîtă. Dacă atunci, în pauză, s-ar fi întîmplat ceva de felul acesta, e foarte posibil ca aceia dintre liceenii care m-au întrebat cine-i sperietoarea să fi fost de acord cu Burkeviţ. Poate chiar l-ar fi susţinut, în timp ce eu aş fi încercat în momentele acelea nu atît iubire pentru propria mea mamă – o iubire impusă de altcineva –, cît un sentiment de duşmănie pentru cel care-şi bagă nasul unde nu-i fierbe oala.

Mişcat de această asemănare, m-am apropiat de Stein şi, luîndu-l strîns de talie, am pornit-o aşa îmbrăţişaţi pe coridor.

7

Cu două săptămîni înainte de examenele de bacalaureat, în luna aprilie, la un an şi jumătate de la începutul războiului cu Germania, eu şi liceenii care-mi erau mai apropiaţi ne pierduserăm orice urmă de interes pentru acest război.

Îmi amintesc bine cît de emoţionat am fost cînd a izbucnit războiul. Îmi amintesc că această emoţie îmi dădea iluzia că sînt un viteaz şi că mă umplea chiar de bucurie. Umblam zile întregi pe stradă pierdut în mulţime – era ca în zilele de Paşti – strigînd şi înjurîndu-i foarte tare pe nemţi, împreună cu această mulţime. Îi înjuram pe nemţi nu pentru că i-aş fi urît, ci doar pentru că înjurăturile şi strigătele erau ca un cui pe care cu cît îl înfigeam mai adînc, cu atît simţeam mai profund solidaritatea cu mulţimea care mă înconjura. Dacă în momentele acelea cineva mi-ar fi pus mîna pe o manetă şi mi-ar fi arătat cum s-o mişc, spunîndu-mi că la mişcarea manetei va sări în aer toată Germania, că nu va mai rămîne în viaţă nici un neamţ, aş fi apăsat pe ea fără să clipesc. Dar, înainte de a apăsa pe manetă, m-aş fi prezentat mulţimii şi aş fi salutat elegant. Pe atunci eram încredinţat că, de-ar fi posibil şi de s-ar împlini toate acestea, mulţimea în care eram ar fi exultat sălbatic.

Probabil că tocmai această comuniune de spirit, această sentimentală comuniune cu mulţimea a protejat, în jocul meu, imaginea de sine, o imagine care mi s-a arătat parcă aievea după cîteva zile. Stînd culcat pe divan în cămăruţa mea întunecată, mi-am închipuit că, pe o estradă aşezată în mijlocul unei pieţe pline de lume, mi se aduce pentru execuţie un băiat neamţ.

— Taie-l! mi se spune, nu, mi se ordonă. Omoară-l, taie-i capul, taie-l, căci de asta atîrnă viaţa ta, viaţa celor apropiaţi ţie, fericirea şi bunăstarea patriei tale. Dacă nu-l tai, vei fi pedepsit crunt.

Iar eu, privind creştetul blond şi ochii străvezii şi rugători ai nemţişorului, arunc cît colo toporul şi le spun:

— Faceţi cum credeţi, refuz să-l omor.

Auzindu-mi refuzul, mulţimea bate din palme, entuziasmată la culme.

Acesta a fost visul pe care, treaz, l-am avut peste cîteva zile.

Dar, la fel cum în prima mea imagine, printr-o simplă mişcare de manetă, aş fi aruncat în aer şaizeci de milioane de oameni, nu din duşmănie, ci la gîndul faimei care m-ar fi aşteptat făptuind aceasta, tot aşa, în refuzul meu presupus de a-l tăia pe nemţişor, aş fi fost mînat nu atît de groaza de a vărsa sînge străin, nu atît de respectul pentru viaţa omului, cît de dorinţa de a conferi propriului meu eu acea postură de excepţie, cu atît mai sublimă, cu cît mai mare ar fi fost pedeapsa care mă aştepta după acest refuz.

Peste o lună, interesul meu pentru război se răcise. Citind plin de mîndrie în ziar că ruşii i-au bătut pe nemţi undeva, într-un loc, spuneam: „Aşa le trebuie ticăloşilor, ce-au căutat în Rusia!?" Peste încă o lună, citind despre vreo victorie a nemţilor asupra ruşilor, spuneam acelaşi lucru: „Aşa le trebuie ticăloşilor, ce-au avut cu nemţii!?" În sfîrşit, după încă o lună, un coş apărut pe nas mă preocupa, mă emoţiona, dacă nu mai mult, în orice caz mai sincer decît războiul mondial. În cuvintele *război*, *victorie*, *înfrîngere*, *ucişi*, *prizonieri*, *răniţi*, în aceste cuvinte triste, care în primele zile aveau atîta viaţă încît tremurau ca nişte caraşi în palme, sîngele cu care fuseseră scrise se uscase. Uscîndu-se, acest sînge devenise o simplă cerneală tipografică. Cuvintele respective îmi apăreau ca un bec defect: şalterul ţăcăne, dar becul nu se aprinde. Le pronunţam, dar imaginea refuza să apară. Nici măcar nu-mi mai puteam închipui că războiul îi poate mişca în mod sincer pe nişte oameni pe care nu-i atinge direct. De vreo trei ani, Burkeviţ nu mai comunicase nici cu mine, nici cu altcineva din clasa noastră. În mod normal, deci, nu-i puteam şti părerile despre război, dar, nu ştiu de ce, toţi eram ferm convinşi că acestea nu pot fi altele decît ale noastre. Faptul că Burkeviţ n-a fost prezent în aulă la slujba pentru victoria noastră asupra nemţilor a trecut neobservat. Ne-am amintit însă de acest lucru doar după conflictul pe care-l voi relata, ocazie cu care am realizat şi absenţa lui constantă de la lecţiile de pregătire militară, iniţiate de cîteva luni la noi în liceu. Ne-am explicat această absenţă prin boală sau prin dorinţa lui Burkeviţ de a-şi păstra locul de fruntaş în faţa mediocrului Takadjiev care, la pregătirea militară, s-a dovedit a fi un flăcău foarte puternic şi agil. Am fost de faţă la conflictul acela îngrozitor, dar, în ignoranţa mea, nu ştiam că vorbele spuse de Burkeviţ sînt tunetul care urmează fulgerului ce a pornit din cuibul de nobili de la Iasnaia Poliana cu cîteva decenii înainte.

8

În ultima clasă de liceu am avut o oră liberă. Era bolnav profesorul de limba rusă, şi cei din clasa noastră, ca să nu deranjeze orele de la clasele a şasea şi a şaptea, situate pe acelaşi coridor, se plimbau în linişte în lungul acestuia. Direcţia lipsea. Considerîndu-ne deja studenţi şi bizuindu-se pe disciplina noastră, supraveghetorul clasei plecase la o clasă de la etajele inferioare. Eram cu toţii în stare de agitaţie: peste zece zile începeau examenele de absolvire, ultima etapă a liceului.

Lîngă fereastra mare cu trei ochiuri de lîngă uşă se strînsese un mic grup. În mijlocul grupului care şuşotea ceva plin de însufleţire se afla Iag. Cineva din grup replică, întrerupîndu-l pe Iag care, fiind prea pornit şi uitînd că trebuie să vorbească în şoaptă, înjură de mamă cu voce tare.

Pe loc, toţi realizară despre ce-i vorba, aşa că grupul din jurul lui Iag se rupse, formînd un semicerc de chipuri cu ochii îndreptaţi spre preotul liceului. Nimeni nu văzuse cînd şi cum intrase pe uşă.

— Cum de nu vi-e ruşine?! spuse el, aşteptînd ca toţi să-i înregistreze prezenţa.

Nu se adresa cuiva anume. Le vorbea tuturor, cu glasul lui bătrîn, plin de o mîhnire blajină.

— Gîndiţi-vă că peste cîţiva ani veţi intra în viaţa socială a Rusiei cu drepturi cetăţeneşti depline. Gîndiţi-vă că în cuvintele înjositoare pe care am avut nefericirea să le aud aici există un sens îngrozitor. Iar dacă sensul acestei înjurături nu ajunge la conştiinţa voastră, asta nu vă justifică, ci vă condamnă şi mai mult; acest lucru dovedeşte că folosiţi înjurătura în mod curent, că, încetînd să fie pentru voi o injurie, cuvintele pe care le aud devin pur şi simplu un mijloc de reprezentare a vorbirii voastre. Gîndiţi-vă că aţi avut şansa să studiaţi armonia lui Puşkin şi Lermontov şi că Rusia noastră nefericită aşteaptă de la voi tocmai această armonie şi nu altceva.

Pe măsură ce preotul vorbea, ochii liceenilor care stăteau în faţa lui deveneau goi şi tîmpi. Ai fi putut crede că de felul lor aceşti ochi sînt lipsiţi de expresie dacă nu ţi-ai fi dat seama că tocmai această absenţă a expresiei trebuie să însemne că elevii n-au înjurat deloc şi că nu lor li se adresează dojana. Şi, în timp ce feţele întregului grup exprimau tot mai clar indiferenţa şi plictiseala, ochii cei mici ai lui Burkeviţ care se apropia încet

de grup deveneau tot mai ironici şi mai vii, pe cînd buzele i se întindeau într-un zîmbet plin de răutate. Ca nişte ace aruncate în semicercul acestor ochi şi feţe încremenite, cuvintele preotului erau atrase de polul magnetic al zîmbetului lui Burkeviţ. Parcă Burkeviţ era cel care a înjurat şi parcă ultimele cuvinte despre Puşkin şi Lermontov i se adresau numai lui.

— Dumneavoastră, părinte, interveni Burkeviţ cu un glas stins şi ameninţător, se vede că îi cunoaşteţi pe Puşkin şi pe Lermontov numai din manuale şi consideraţi că e de prisos să-i cunoaşteţi mai bine, pentru că acest lucru v-ar face inutilă opinia.

— Da, îi răspunse ferm părintele, pentru voi consider că e de prisos să-i cunoaşteţi mai bine pe aceşti scriitori, aşa cum consider necesar că, înainte de a-i dărui unui copil un trandafir, trebuie să-i tai ţepii. Chiar aşa. Iar acum permiteţi-mi să vă mai amintesc o dată tuturor că vorbele de ocară pe care le-am auzit aici sînt nedemne şi incompatibile cu un creştin!

A spus ultimele cuvinte dur, aşezîndu-şi crucea pe rasa violetă cu mîna lui bătrînă, tremurînd uşor. Privindu-l pe Burkeviţ, mi s-a părut că faţa lui cenuşie şi tremurîndă s-a tras brusc, că ochii lui îl privesc pe preot cu o ură aprinsă şi deschisă. „Acum îl loveşte”, m-am gîndit eu. Dar Burkeviţ îşi duse la spate mîinile care-i zvîcneau, de parcă ar fi prins pe cineva care nu stătea locului; păşi înainte şi, pe neaşteptate, cu o voce voit tare începu să vorbească.

— După cum aţi observat şi dumneavoastră, cuvintele de ocară nu sînt demne de un creştin. Aici nu pot să vă contrazic. Dar dacă dumneavoastră, slujitorul lui Dumnezeu, vă simţiţi dator să ne aduceţi pe drumul cel bun, atunci nu vă miraţi dacă vă întreb unde, în ce fel, cînd şi cum aţi manifestat dumneavoastră înşivă aceste virtuţi creştine, necunoscute nouă, dar pe care sînteţi hotărît să ni le impuneţi aici. Fiindcă veni vorba, unde eraţi, cu virtutea dumneavoastră de creştin, cînd, acum zece luni, mulţimi însetate de sînge treceau pe străzile Moscovei cu nişte cîrpe colorate în mînă, mulţimi de aşa-zişi oameni, prin setea lor de sînge şi prin prostia lor nedemni de a fi comparaţi chiar şi cu o haită de fiare sălbatice?! Unde eraţi dumneavoastră, slujitorul lui Dumnezeu, în acea zi nefastă pentru noi?! De ce dumneavoastră, slujitorul bisericii, nu ne-aţi strîns pe noi, copiii – căci parcă aşa ne spuneţi, nu? –, aici, între aceşti pereţi, în această clădire în care v-aţi încumetat să ne predaţi învăţătura lui Hristos?! Unde eraţi, vă întreb, şi de ce aţi tăcut atunci, în ziua cînd s-a declarat războiul, în ziua cînd s-a decretat legea uciderii de frate?! Şi de ce aţi început să vorbiţi abia acum

cînd aţi auzit înjurătura care a răsunat aici?! Oare nu pentru că uciderea de frate nu contrazice, nu merge împotriva imaginii pe care dumneavoastră o aveţi despre demnitatea creştinului aşa cum o face înjurătura auzită aici? Recunosc: creştineşte, e nepermis a înjura aşa cum se înjură aici, şi aveţi dreptate, da, aveţi dreptate că aţi protestat împotriva trivialităţii pe care aţi auzit-o. Dar unde aţi fost dumneavoastră, slujitorul lui Hristos, unde aţi fost toate aceste zece luni în care, zilnic, au fost şi sînt rupţi de lîngă copiii lor taţii, de lîngă mamele lor fiii?! Unde aţi fost în zilele în care, luîndu-i cu forţa, i-au trimis în foc, la crimă, la moarte?! Unde aţi fost în tot acest timp şi de ce, de la altar, n-aţi protestat împotriva tuturor acestor crime, măcar aşa cum aţi făcut-o aici, auzind înjurătura?! De ce? De ce? Oare nu pentru că toate aceste grozăvii nu contravin deloc învăţăturii creştine? De ce dumneavoastră, un fidel al creştinismului, aţi găsit în sine neruşinarea de a ne zîmbi şi de a încuviinţa din capul dumneavoastră cel venerabil cînd, într-o zi, trecînd prin curtea liceului, aţi văzut cum nouă, copiilor dumneavoastră, zilnic ni se dau lecţii cum să folosim arma, cum să ne ucidem fraţii?! De ce aţi zîmbit atunci atît de protector, privindu-ne, şi de ce aţi tăcut?! Oare nu din cauză că a învăţa nişte copii să folosească arma iarăşi nu contravine calităţii dumneavoastră de creştin? Şi cum de aţi îndrăznit, la adăpostul numelui lui Hristos, să dispreţuiţi învăţătura Aceluia al cărui nume de lumină vreţi să vă justifice viaţa dumneavoastră jalnică? Cum aţi îndrăznit să vă rugaţi – auziţi! – să vă rugaţi ca un frate să-şi învingă fratele, ca un frate să-şi supună fratele, ca un frate să-l ucidă pe duşman? La ce duşman vă referiţi acum? Oare nu la acela despre care, acum un an, spuneaţi cu glas dulce că trebuie iertat şi iubit?! Sau poate că rugăciunea pentru victorie, violenţă, crimă şi distrugerea unui om de către alt om nu contravine nici ea felului cum înţelegeţi dumneavoastră demnitatea creştină? Veniţi-vă în fire, jalnici funcţionari ai bisericii, care v-aţi îngrăşat şi v-aţi umplut de osînză pe spinarea poporului. Veniţi-vă în fire şi ziceţi mersi că unii preoţi, riscîndu-şi viaţa acolo, pe cîmpurile groazei, îi împărtăşesc pe muribunzi şi-i alină pe cei care-şi varsă sîngele! Dar asta nu vă justifică, pentru că ştiţi prea bine, după cum şi eu ştiu, că datoria dumneavoastră, chemarea dumneavoastră de creştin este să-i alinaţi nu pe cei bolnavi care pierd sînge, ci pe cei sănătoşi care pleacă să ucidă. Aşa că nu vă comparaţi cu medicul care vindecă rănile sifilisului cu alifii speciale şi nu încercaţi să vă justificaţi nici cu faptul că aţi consimţit la această faptă îngrozitoare din devotament pentru împărat, din dragoste pentru patrie sau

pentru ceea ce se numeşte armata rusă. Nu vă justificaţi, întrucît ştiţi prea bine că împăratul dumneavoastră este Hristos, patria dumneavoastră este conştiinţa, guvernul dumneavoastră este Evanghelia, arma dumneavoastră este iubirea. Aşadar, veniţi-vă în fire şi acţionaţi! Acţionaţi pentru că orice clipă e preţioasă, pentru că în fiecare minut, în fiecare secundă oamenii trag cu puşca, ucid sau cad morţi. Veniţi-vă în fire şi treceţi la acţiune, căci oamenii, şi mamele, şi taţii, şi copiii, şi fraţii, şi toţi, toţi aşteaptă de la voi, exact de la voi, slujitorii lui Hristos, ca, jertfindu-vă vieţile neînfricaţi, să vă implicaţi în această ruşine şi, ridicîndu-vă din mijlocul nebunilor, să strigaţi tare – tare pentru că sînteţi mulţi, atît de mulţi încît puteţi fi auziţi în toată lumea –: „Oameni, opriţi-vă, oameni, nu mai ucideţi!” Iată, iată care-i datoria dumneavoastră!

Uitîndu-mă cum Burkeviţ trece pe lîngă noi şi iese pe uşa care dă spre scară, agitîndu-şi mîinile în mod straniu, cu capul prăbuşit, tremurînd îngrozitor şi clătinîndu-se, am avut doar un gînd: „Eşti pierdut, vai, eşti pierdut, bietule Vaska!”

După o clipă, privind în direcţia opusă, am văzut doar cum, atingînd uşorul, într-o frumoasă curbă, rasa violetă dispare pe cealaltă uşă.

În clipa în care ne-am aruncat cu toţii unul spre celălalt, vorbind agitaţi şi fluturînd din mîini, undeva, jos, se porni un vuiet care creştea ameninţător, de parcă în clădire ar fi năvălit un val uriaş care se îndrepta spre noi. Din cauza acestui val se cutremurară geamurile, pereţii şi podeaua. Apoi vuietul explodă în coridorul nostru prin uşile deschise de la clasele a şasea şi a şaptea într-o bubuitură asurzitoare. Lecţia se terminase.

9

Pentru a nu fi nevoiţi să relatăm cele întîmplate claselor mai mici care umpluseră coridorul în timpul pauzei, am intrat cu toţii în clasă.

— E un idiot, un idiot sadea! spuse Stein, punîndu-şi pe umărul lui Iag mîna sa albă care, pe fondul negru, se detaşa ca o pată de smîntînă.

— Nu, Stein, nu te băga, frate! îi dădu Iag mîna la o parte. Înţelege, n-a fost vorba despre un comentariu al talmudului, deci n-ai de ce te agita.

Şi, aşteptînd ca Stein să se ducă jignit spre banca sa, Iag se adresă în şoaptă grupului agitat de lîngă geam.

— Să te minunezi, nu alta, cum îi adoră ovreiaşii noştri pe preoţi! Doamne fereşte să te atingi de un papă, că toţi evreii se răscoală!

— Ce coincidenţă! clătină din cap Takadjiev, dar nimeni nu rîse. În grup se discuta aprins. Nimeni nu apuca să spună ceva pînă la capăt, fiind întrerupt, contestat şi contrazis cu înfrigurare. Unii spuneau că Burkeviţ are dreptate, că războiul nu-i foloseşte nimănui, că, dimpotrivă, e ucigător, fiind convenabil doar pentru generali şi intendenţi. Alţii afirmau că războiul e ceva eroic, că fără războaie n-ar fi fost nici Rusia, că n-are nici un rost să te smiorcăi, trebuie să lupţi. Iar alţii considerau că, deşi războiul e un lucru îngrozitor, pe moment el este necesar şi că, dacă un chirurg care face o operaţie se simte dezamăgit de puterea medicinei, asta nu-i dă dreptul să nu termine operaţia, să plece şi să-şi lase bolnavul în voia sorţii. Mai erau unii care credeau că, deşi războiul ne este impus şi că prestigiul unui mare stat nu-ţi dă dreptul să vorbeşti despre pace, ideea lui Burkeviţ este bună, că preoţii din lumea întreagă, bazaţi pe învăţăturile creştine, ar avea obligaţia, în ciuda pericolului de a fi condamnaţi de legile războiului, să protesteze şi să lupte împotriva continuării lui. Această părere fu respinsă de Iag.

— Eh, copii! spuse el. Despre ce învăţături creştine vorbiţi voi? Dacă lui Burkeviţ i-ar fi fost atît de scumpe aceste învăţături, ar mai fi stat el oare supărat pe noi trei ani, fără să scoată un cuvînt? Gîndiţi-vă, trei ani! Şi ce rău i-am făcut noi că am rîs? Dar şi curcile rîdeau dacă vedeau ce lumînări îi atîrnau din nas. Doamne iartă, în viaţa mea n-am văzut aşa muci! De ce atunci se uită ca un lup pregătit să muşte tot ce-i iese în cale? Nu-uu, dragii mei, aici e alt clenci. El are nevoie de război ca de aer. Nu de creştinism îi e lui, ci de distrugerea acestuia, de aceea i-a venit în cap să se revolte. Asta-i.

Stăteam deoparte şi-mi spuneam în sinea mea: „Cum de-a fost posibil ca Burkevİţ, cel mai bun elev, mîndria liceului, indiscutabilul medaliat cu aur, cum de s-a putut întîmpla ca Burkevİţ să se piardă?” Că e pierdut era evident, pentru că acolo jos, chiar astăzi, poate chiar acum, se întruneşte consiliul pedagogic care, sigur, se va pronunţa în unanimitate pentru eliminarea lui din şcoală. Şi atunci, adio universitate. Şi cît de rău trebuie să-i pară că lucrul acesta s-a întîmplat cu zece zile înainte de examenele de absolvire. (Simţeam că un om îşi trăieşte disperarea cu atît mai tare, cu cît mai aproape este el de scopul final care-i scapă printre degete, deşi înţelegeam perfect că apropierea scopului nu înseamnă obligatoriu şi atingerea lui, că poate exista un obiectiv cu mult mai depărtat decît acel scop imediat. Cred că în acest punct sentimentul se separa de raţiune, practica de teorie, că trebuia căutat unde anume pot exista ele ca egale şi, pe de altă parte, în ce punct raţiunea şi afectul nu sînt în stare ca, împăcate, să coexiste şi nici ca, certîndu-se, să învingă vreuna dintre ele).

Dar cum de a fost posibil să i se întîmple una ca asta tocmai lui Burkeviţ? Şi ce să fie asta: un calcul premeditat sau un acces de nebunie? Mi-am amintit de zîmbetul sfidător cu care Burkeviţ şi-a atras dojana părintelui şi am decis: a fost calcul premeditat. Dar, venindu-mi în minte capul lui bîţîindu-se şi mersul lui împleticit, m-am răzgîndit: a fost un acces de nebunie.

Voiam tare mult să-l văd, şi această atracţie către Burkeviţ conţinea trei simţăminte: primul era curiozitatea plină de cruzime de a privi un om căruia i s-a întîmplat o mare nenorocire; al doilea era un sentiment de curaj, insuflat de singularitatea gestului meu, dat fiind că nimeni din clasă nu se gîndea să se apropie de un coleg considerat deja ciumat; în sfîrşit, al treilea sentiment, care conferea consistenţă primelor două, era convingerea mea că nu mi se vor trage nici un fel de neplăceri din partea conducerii şcolii dacă mă apropii de Burkeviţ şi dacă discut cu el. Mai erau exact două minute pînă la sfîrşitul recreaţiei. Am ieşit din clasă şi am pornit de-a lungul coridorului plin de tropot de picioare, de glasuri şi de strigăte; am ieşit pe palierul scării. După ce am închis uşa după mine, şi zgomotele se contopiră într-un vuiet confuz, am privit în jur.

Cu un palier mai jos, lîngă uşa carcerei care nu mai fusese folosită în ultimii zece ani şi de care atîrna un lacăt ruginit, stătea Burkeviţ. Era aşezat pe scări, cu spatele la mine. Stătea chircit, cu coatele pe genunchi, cu capul în palme. Am început să cobor scările foarte încet şi pe vîrfuri, neluîndu-mi

ochii de la spinarea lui. Era curbată ca o cocoaşă – omoplaţii îi ieşeau în evidenţă ca nişte obiecte foarte ascuţite vîrîte sub stofa foarte întinsă –, şi în această gîrbovire, în aceşti omoplaţi proeminenţi citeam şi neputinţă, şi supunere, şi deznădejde. Apropiindu-mă de el în tăcere, pe la spate, ca să nu mă vadă, i-am pus mîna pe umăr. Nu tresări şi nu-şi descoperi faţa. Doar spinarea i se gîrbovi şi mai mult. Tot privindu-i spinarea, mi-am mutat mîna, cu precauţie, de pe umăr pe cap. Imediat ce i-am atins părul călduţ, am simţit că se naşte în mine un simţămînt de care m-aş fi ruşinat dacă ar fi fost şi alţii de faţă. Privind înapoi pe furiş şi constatînd că pe scară nu este nimeni, mi-am trecut mîngîietor mîna peste buclele lui aspre, de culoarea ciocolatei. Era ceva plăcut. M-am simţit deodată atît de bine şi atît de tandru, încît mi-am trecut mîna prin părul lui o dată, încă o dată, şi încă o dată. Fără să-şi desprindă mîinile de pe faţă şi, deci, neputînd să vadă cine s-a apropiat de el şi cine îl mîngîie, Burkeviţ întrebă deodată cu glas înăbuşit:

— Vadim?

Simţindu-mi sufletul ca un cristal, mă aşezai lîngă el pe trepte. Burkeviţ a spus „Vadim”, m-a chemat pe nume, şi faptul că a făcut asta fără să vadă cine s-a apropiat de el însemna, pentru mine, că, pentru prima dată, sînt remarcat nu pentru cruzimea tinereţii, ci pentru sensibilitatea şi gingăşia inimii. Mi-am strîns degetele şi, apucîndu-l pe Burkeviţ de buclele aspre, fierbinţi la rădăcină, i-am ridicat capul din mîinile care îl cuprindeau ca o scoică şi i-am întors faţa spre mine ca să-l pot privi în ochi.

Îi ţineam părul strîns la ceafă şi-i priveam de foarte aproape ochii mici, alungiţi. O clipă, ochii aceştia plini de o suferinţă întunecată mă priviră, apoi, probabil, neputînd să-şi reţină lacrimile zgîrcite de bărbat, se ascunseră după pleoape în timp ce între sprîncene se adînci o cută îndărătnică. Imediat ce ochii i se închiseră, am auzit un glas necunoscut, tînguitor.

— Vadim… Tu… Dragul meu… Tu singur-singurel mă crezi. Şi pentru prima dată, simţind cum mîini puternice de bărbat mă prind pe după umeri şi mă strîng, pentru prima dată, lipindu-mi obrazul de obrazul unui bărbat, am spus cu glas aspru şi gros: „– Vasea… eu… sînt…” Voiam să adaug „prietenul tău”, dar mă temeam că, după „pri”, la „etenul” voi izbucni în plîns. Simţind cu o groază rece că sînt gata să plîng, l-am dat brutal pe Burkeviţ la o parte, i-am scuturat faţa care, cu ochii închişi, cu paloarea şi cu nasul scurt, semăna cu masca în ghips a lui Beethoven, şi am luat-o la

goană pe scări. Mă grăbeam, aşa cum te grăbeşti să chemi doctorul cînd un prieten e pe moarte. Ştii că doctorul nu poate să-l scape, dar simţi că, mişcîndu-te şi gonind, alungi de la tine imaginea suferinţei care te umple de un sentiment insuportabil de milă. Scara se sfîrşi. În sala de mese de la subsol, picioarele se adaptară de la sine la dalele lunecoase de un alb-albăstrui. Ultimul geam mă orbi cu o rază de soare, apoi intrai brusc în întunericul umed al vestiarului. Pe podeaua lui de ciment, tălpile mi se fixau ca înşurubate. După asta, iar o scară care urcă. Ştiu cum am să încep: „Ca un adevărat creştin ce sînt, vă aduc la cunoştinţă”, mai departe nu interesează, sînt sigur că va merge ca uns, ca uns. Sar cîte trei trepte deodată şi, ajuns sus, repet din nou „ca uns”.

Ca să pot sări cîte trei trepte, aşa cum erau ele în liceul nostru, aproape că trebuia să mă întind pe scară şi să-mi aplec capul mult înainte. De aceea nici n-am observat că pe palierul de deasupra mă aştepta, uitîndu-se la mine cu ochii lui de şarpe, directorul liceului, Richard Sebastianovici Kleiman, îmbrăcat totdeauna ca un cioclu. I-am zărit doar în ultimul moment picioarele care se ridicau în faţa mea ca nişte stîlpi. Am avut un recul, de parcă s-ar fi tras în mine fără să fiu nimerit.

Mă privi un timp cu faţa roşie, încadrată de barba neagră.

— Ţe s-a întîmplat cu tumnavastră? mă întrebă el într-un sfîrşit.

Acel „ţe” în loc de „ce”, cu un dispreţ plin de ură, cu buzele ţuguiate a sărutare iţindu-se de sub mustăţi, era butonul care ne oprise inimile zece ani la rînd.

Tăcui ruşinat.

— Ţe e cu tumnavastră? – repetă Kleiman, renunţînd la tonul său baritonal dispreţuitor şi ridicînd glasul ca un tenor plin de emoţie şi de nelinişte.

Mîinile şi picioarele îmi tremurau. Stomacul mi se făcuse ghem. Tăceam.

— Frau să ţiu ţe e cu tumnavastră! strigă Kleiman, cu un şuierat strident, transformînd toate vocalele în „a”. Silabele scheunătoare ricoşau de tavanul de piatră şi apoi o luau în sus pe scara de marmură de la intrarea principală.

Dar, dacă înainte mi-era imposibil să reacţionez cum aş fi vrut la auzul vocii directoriale care ne umplea recreaţiile, acum, aproape uitînd de sentimentul de compasiune pentru Burkeviţ care mă adusese acolo, am simţit crescînd în mine o putere uriaşă. Era puterea urii împotriva lui

Kleiman cel stacojiu care urla acum la mine. Şi, deşi simţeam cu bucurie că această ură îmi dă aripi şi că îi voi spune cuvintele pe care voiam de mult să i le spun, îmi dădeam seama vag că, dacă aceste cuvinte sînt întocmai cele la care visam, cauza pentru care vreau să le spun s-a schimbat. Anterior, doream să le spun pentru ca eu însumi să sufăr, acum urmăream să-l jignesc şi să-l fac pe Kleiman să sufere. Voiam să-l fac să înţeleagă, după expresia feţei mele şi după ton, că exprim ura oricărui licean pentru mutra lui stacojie. Sufocat de indignare, mă pregăteam să vorbesc, cînd am simţit cum o mînă fierbinte mi se lasă pe ceafă. Cu coada ochiului, am văzut un piept violet şi, pe acest piept, o cruce de aur, ridicîndu-se şi coborînd sacadat.

— Domnule Richard Sebastianovici, vă rog să mă scuzaţi că intervin, spuse preotul, a cărui faţă cîrnă şi bătrînă mi se arăta dublată şi neclară, pentru că îl priveam dintr-o parte. Băiatul venea la mine!

Spunînd asta, îmi puse o mînă pe după umeri, îmi aruncă o privire rapidă, apoi îşi mută ochii spre director şi-i miji semnificativ.

— Avem noi o chestiune de discutat, nu ţine de liceu. Băiatul venea la mine.

Kleiman îşi părăsi brusc aerul lui de şef.

— Da, sigur, părinte, nu ştiam. Iertaţi-mă, vă rog! Şi, făcînd în direcţia mea gestul cu care, pe scenă, gazdele amabile îşi invită oaspeţii la masă, Kleiman ne întoarse spatele, îşi descheie haina şi o porni spre scara de marmură, cu mîinile în buzunare, legănîndu-se şi lunecînd de parcă se îndrepta spre o doamnă pe care voia s-o invite la vals. Aplecat în faţă, începu să urce scara.

În acest timp, părintele mă întoarse cu faţa spre el şi-şi puse mîinile pe umerii mei. Păream uniţi prin două grinzi paralele pe care se înfăşurau ca un steag mînecile largi ale rasei sale. Acum eram cu spatele la Kleiman care urca scările, dar, uitîndu-mă la ochii părintelui care priveau pe lîngă mine, mi-am dat seama că aşteaptă ca directorul să termine de urcat şi să dispară după curba scării.

— Spune-mi, acum, spune-mi, băiatul meu, zise părintele, luîndu-şi ochii de la scară şi privindu-mă ţintă. De ce-ai vrut să faci asta?

Şi la cuvîntul „asta”, mîinile lui îmi strînseră uşor umerii. Dar, potolit fiind şi, de aceea, pierdut, nu-mi mai găseam cuvintele.

— Taci, băiatul meu! Nu-i nimic. Permite-mi, atunci, să răspund eu în locul tău şi să spun că nu puteai concepe ca, în timp ce prietenul tău se

sacrifică pentru adevărul lui Hristos, tu să nu suferi. Pentru că adevărul acesta e mai de preţ în ochii voştri decît reuşita vieţii voastre. Nu-i aşa?

Deşi îmi trecea prin cap gîndul că nu-i chiar aşa şi că ar trebui să mă mustre conştiinţa să accept o asemenea interpretare, totuşi ceva între stimă şi afecţiune pentru acest bătrîn mă făcu să dau afirmativ din cap.

— Dacă te-ai hotărît să faci pasul acesta, înseamnă că nu te-ai îndoit nici o clipă că primul lucru pe care îl voi face va fi să mă plîng, să povestesc tot ce s-a întîmplat acolo, sus. Nu-i aşa, fiule?

Deşi această presupunere corespundea mai bine adevărului decît prima, acelaşi sentiment de stimă şi de afecţiune mă opri să răspund. Îl priveam întrebător în ochi, fără să-i confirm ipoteza nici prin mişcarea capului, nici prin expresia feţei.

— În cazul acesta, spuse părintele, privindu-mă cu ochii straniu lărgiţi, în cazul acesta, ai greşit, fiule. De aceea, du-te la prietenul tău şi spune-i că sînt preot, nu informator (spunînd acestea, îmi apăsă umerii).

Şi, gîrbovit şi îmbătrînit parcă deodată, oarecum indecis, adăugă cu glas tot mai stins:

— ... pe el… să-l judece Dumnezeu că a jignit un bătrîn; am şi eu un fiu… (încet, tăinuit parcă) la război… (şi deja neauzit, mişcînd din buze)… a fost ucis…

Cînd părintele începuse să vorbească, apropierea de faţa lui bărboasă, la care mă forţau mîinile pe cale mi le pusese pe umeri, mi-era neplăcută şi de aceea mi se părea că aceste mîini mă trag. Acum însă simţeam că aceleaşi mîini mă resping, atît de mare era dorinţa de a mă apropia şi mai mult de el. Dar părintele îşi desprinse brusc mîinile de pe umerii mei şi, întorcîndu-şi supărat ochii plini de lacrimi, o porni repede pe coridor, ocolind scara.

Aveam acum două sentimente, două dorinţe: prima, să-mi lipesc faţa de faţa părintelui, să-l sărut şi să plîng; a doua, să fug la Burkeviţ, să-i povestesc tot şi să rîdem de el, plini de cruzime. Aceste două dorinţe erau ca parfumul şi miasma: nu se anulau reciproc, ci, dimpotrivă, se subliniau. Dorinţa de a-mi lipi faţa de faţa părintelui slăbea pe măsură ce el se depărta pe coridor, pe cînd imboldul păcătos de a duce vestea cea bună şi de a o face pe eroul creştea în timp ce coboram scara spre locul unde-l lăsasem pe Burkeviţ. Şi, deşi ştiam că această grabă înfrigurată îmi subminează propria demnitate de erou, totuşi nu mă puteam abţine şi, ajuns aproape de Burkeviţ, îi dădui drumul la tot, în trei cuvinte. Se vede că Burkeviţ nu înţelese imediat ce i-am spus, pentru că mă întrebă încă o dată, distrat, parcă

pentru a-mi face plăcere. Se uita pe deasupra capului meu cu o privire străină şi istovită din cauza suferinţei. Atunci începui să povestesc, mai liniştit şi mai temeinic, cum s-a întîmplat. Şi, cît timp a ţinut relatarea, s-a petrecut cu Burkeviţ un fenomen pe care l-am observat doar la jucătorii de şah.

În timp ce unul dintre jucători se gîndeşte şi face mişcarea pe tablă, celălalt jucător discută cu asistenţa dînd din mîini, indispus şi nervos, fără să privească la joc. Cînd este întrerupt şi i se spune că rivalul a făcut mişcarea, tace şi se concentrează asupra pieselor. La început, în ochii lui se mai păstrează ceva din gîndurile pe care n-a apucat să le spună. Dar cu cît priveşte mai mult tabla de şah, cu atît mai încordată i se face privirea, iar atenţia îi cuprinde chipul precum apa sugativa. Cu ochii fixaţi pe tablă, jucătorul se încruntă, scărpinîndu-se la ceafă, îşi prinde nasul cu mîna sau îşi ridică sprîncenele întrebător, ţuguindu-şi sau muşcîndu-şi buzele. Apoi chipul i se schimbă complet, furat de gînduri şi liniştit. În sfîrşit, pune punct efortului şi se luminează de un zîmbet aprobator. Deşi nu mă pricepeam la şah, privind omul respectiv, îmi dădeam seama că, prin zîmbet, acesta îşi exprimă stima pentru rivalul său care a făcut o mişcare neaşteptată, punîndu-l în dificultate.

Sonia

1

Bulevardele sînt ca oamenii; în tinereţe, aceştia par la fel, apoi se schimbă în funcţie de ceea ce îi preocupă.

Sînt bulevarde pe care cîte un gard din bîrne încrucişate înconjoară un bazin cu pete de ulei pe maluri, un bazin ca o farfurie murdară de grăsime în care s-a turnat apă şi pe deasupra căreia plutesc nori zbîrliţi de stropi cînd trece o barcă; nu departe de apă, într-o cutie mare, dar foarte joasă, fără fund şi fără acoperiş, foiesc copii plini de nisip roşcat. Pe mal, dădacele şi bonele stau pe bănci şi împletesc ciorapi, mamele citesc cărţi, iar vîntul mişcă umbra dantelată a frunzelor pe feţele, pe genunchii lor şi pe nisip.

Sînt însă bulevarde zgomotoase, pe care cîntă fanfara militară; în alămurile ei strălucitoare se oglindesc tramvaiele care trec şi urcă spre cer ca nişte şopîrle roşii; bulevarde pe care, în sunetul unui marş războinic, te simţi puţin vinovat, iar picioarele îţi intră, fără de voie, în ritmul de marş ca într-o groapă pe care n-ai observat-o la timp; bulevarde fără bănci în preajma orchestrei, dar cu scaune cu picioare verzi de fier, cu spătare de un galben strident şi cu striaţii care-ţi lasă semne regulate pe îmbrăcăminte; bulevarde unde seara, cînd tubele cîntă *Faust*, într-o biserică învecinată încep să bată clopotele mărunt şi sonor, anunţînd că nu peste mult timp va răsuna tunetul catifelat al aramei în comparaţie cu care valsul trompetelor ţi se pare insuportabil de strident.

Mai există bulevarde care par plicticoase, dar nu sînt aşa. Aici, nisipul prăfos e plin de atîtea coji de seminţe, încît e imposibil să-l mături; tot aici e un pisoar care pare un pachet neterminat şi dinspre care vine un miros înţepător. Seara, aici ies bătrîne în zdrenţe, dar sulemenite, care, pentru doi bănuţi, îşi oferă iubirea cu un glas răguşit, de gramofon. Ziua, pe aici trec oameni, dar nu în pas de plimbare, ci grăbiţi, aşa cum se merge pe stradă, trec fără să se uite la inelul rupt şi la frumoasa în tricou, fixată în perete cu un cui, bătut în coasta ei de culoarea piersicii pentru a atrage clientela. Dacă se-ntîmplă ca cineva să se aşeze pe o bancă goală şi plină de praf, atunci o face doar ca să-şi tragă sufletul din cauza unei poveri prea mari sau pentru a înghiţi nu ştiu ce acid dintr-o sticluţă de farmacie ca apoi să se chircească şi să cadă pe spate privind pentru ultima oară cerul umed al Moscovei.

Era toiul verii, examenele de absolvire se terminaseră de mult, dar îmi venea tot mai greu să mă simt în continuare încîntat de calitatea mea de student; aveam senzaţia că mă preocupă mai mult lipsa de acţiune decît emoţiile care-mi procuraseră această calitate. Ieşeam doar o dată sau de două ori în săptămîna în care se întîmpla să am cîteva ruble, să am, adică, atît cît să-mi ajungă pentru birjă şi pentru cameră.

Aceste cîteva ruble care, într-o lună, ajungeau cam la patruzeci apăsau foarte greu asupra vieţii mamei mele. De ani buni, umbla într-un palton cîrpit în fel şi chip, destrămat şi urît mirositor, purta ghete cu tocuri strîmbe şi tocite, din cauza cărora cred că o dureau atît de tare picioarele ei umflate. Cînd avea bani, mi-i dădea plină de bucurie, în timp ce eu îi primeam cu expresia de dispreţ îngăduitor a omului care depune la bancă un mărunţiş fără importanţă pentru contul lui curent uriaş. Niciodată nu ieşeam împreună. Nu-mi ascundeam ruşinea pentru hainele ei rupte, dar nu arătam că mi-e ruşine pentru bătrîneţea ei hidoasă. Pentru că ştia toate acestea, cînd se întîmpla să ne întîlnim pe stradă, avea un zîmbet bun şi iertător şi privea în altă parte, scutindu-mă de obligaţia de a o saluta sau de a mă apropia de ea.

În zilele cînd aveam bani, ieşeam totdeauna seara, atunci cînd se aprindeau felinarele, cînd se închideau magazinele şi cînd tramvaiele erau mai puţin aglomerate. Îmbrăcat în pantalonii mei demodaţi, dar la care nu renunţam pentru că o baretă trecută pe sub talpă îi ţinea strîns lipiţi de pulpe, cu şapca cu cozoroc lat, avînd alura unei pălării de damă, în mantaua mea cu guler înalt de stofă care-mi ajungea pînă la bărbie, pudrat ca un clown şi cu ochii încleiaţi de vaselină, umblam pe bulevarde agăţînd cu privirea ochii tuturor femeilor cu care mă întîlneam. Niciodată şi pe nici una dintre ele n-am dezbrăcat-o cu privirea, pentru că nu simţeam vreo dorinţă trupească. Păşind în starea de transă în care alţii, probabil, scriu poezii şi uitîndu-mă încordat în ochii femeilor, aşteptam să dau de privirea înfiorată şi largă care să semene cu privirea mea. Niciodată nu mă apropiam de femeile care-mi răspundeau zîmbind, ştiind că unei priviri cum este a mea îi poate răspunde cu un zîmbet doar o prostituată sau o fecioară. În aceste ore ale serii nici un trup gol n-ar fi putut să-mi usuce brusc gura şi să mă facă să tremur aşa ca privirea tăioasă, rea şi tristă de femeie care mă pătrundea pînă-n adînc –, o privire care egalează în efect contactul sexual. Cînd dădeam de o aşa privire, pentru că, mai devreme sau mai tîrziu, se întîmpla

chiar să o întîlnesc, făceam cale întoarsă, ajungeam din urmă femeia respectivă şi, apropiindu-mă, îmi duceam la cozoroc mîna în mănuşa albă.

Ne priveam de parcă uciseserăm un copil cu un ceas mai devreme şi părea că, prin această privire, ne spuneam totul, înţelegeam totul, părea că orice cuvînt este inutil. În realitate, lucrurile erau mai complicate. Apropiindu-mă de femeie şi adresîndu-i cîteva vorbe al căror sens se voia continuarea unei discuţii întrerupte cu puţin înainte, trebuia să vorbesc continuu pentru a armoniza sufletele cu senzualitatea pură a privirii noastre de semnal. În întunericul bulevardelor, păşeam alături, încordaţi ca nişte duşmani şi totuşi ştiind că aveam nevoie unul de altul. Eu continuam să spun cuvinte al căror sens de iubire părea cu atît mai autentic, cu cît era mai fals. Cînd, în sfîrşit, încredinţat că, dacă apeşi cu precauţie pe cocoş, împuşcătura sună mai discret, îi propuneam femeii, aşa într-o doară, să mergem la un hotel şi să rămînem acolo cam o oră, nu de altceva, dar ca să mai vorbim puţin, căci timpul, chipurile, e prea rece sau prea cald (asta după caz). Din felul cum eram refuzat (şi refuzul venea fără greş), mai precis, după tonul refuzului – indignat, emoţionat, liniştit, dispreţuitor, temător sau plin de îndoială, – îmi dădeam seama dacă are vreun sens s-o iau pe femeie de braţ şi să insist sau dacă trebuie să-i întorc spatele şi să mă depărtez fără să salut.

Uneori se întîmpla ca, gonind după o femeie care-mi prinsese privirea şi mă chema cu ochii ei groaznici, o altă femeie din mulţimea care venea spre mine să-mi arunce aceeaşi privire tînjitoare şi imperativă. Paralizat de nehotărîre şi de nevoia de a alege rapid, mă opream în loc, dar, observînd că femeia care merge în faţa mea se uită înapoi după mine, mă întorceam şi o porneam pe urmele ei, privind şi spre prima femeie care se depărta în direcţie opusă, cu ochii întorşi spre mine. Începeam să le compar şi, înainte de a o ajunge din urmă pe cea de-a doua, mă aruncam în direcţie opusă, pe urmele primei femei pe care n-o mai găseam pentru că se depărtase prea mult. Îmi făceam loc cu greu printre oamenii care-mi veneau în întîmpinare, căutam disperat şi, cu cît mă agitam mai tare, cu cît căutarea era mai îndîrjită, cu atît mă încredinţam pe mine însumi că ea, tocmai ea, cea care m-a chemat, cea care m-a privit peste umăr şi a dispărut în mulţimea aceasta blestemată, este visul şi perfecţiunea şi că, fiind un vis, nu o voi găsi niciodată.

O seară care începea cu un ghinion prevestea un şir de alte ghinioane. După trei ore de umblat pe bulevarde, după un şir întreg de neşanse (care se

multiplicau pe măsură ce eram refuzat şi-mi pierdeam viclenia aceea plină de ardoare cu care pornisem, devenind tot mai grosolan cu fiecare nouă femeie întîlnită), după trei ore de căutare, obosit, extenuat de atîta mers, cu ghetele albite de praf, cu gura uscată de obidă, nu numai că nu mai aveam nici o dorinţă trupească, dar mă simţeam pradă unei încăpăţînări amare şi durerii fierbinţi a celui care a fost refuzat pe nedrept şi care nu se poate întoarce acasă înfrînt. Cunoşteam din copilărie acest sentiment dificil. Pe cînd eram un băieţel în clasa I, în clasa noastră a venit un elev nou care mi-a plăcut foarte mult. Suferind încă de pe atunci de timiditate în manifestarea propriilor stări sufleteşti, nu ştiam cum să mă apropii de acest elev şi cum să mi-l fac prieten. Într-o zi, în timpul micului dejun, pe cînd băieţelul respectiv îşi scotea pacheţelele şi-şi desfăcea chifla, dorind să încep relaţiile noastre cu o glumă, mă apropiai de el şi mă prefăcui că vreau să-i smulg din mînă chifla. Spre mirarea mea, însă, nou-venitul se feri speriat, se făcu roşu de furie şi începu să strige la mine. Atunci, cu un zîmbet forţat şi roşind din cauza acestui zîmbet, am dat să-mi salvez demnitatea şi am făcut aceeaşi mişcare de parcă într-adevăr voiam să-i iau mîncarea. Elevul cel nou mă lovi. Era mai mare şi mai puternic decît mine, aşa că m-a bătut de-a binelea, iar eu m-am retras într-un colţ îndepărtat şi am început să scîncesc. Nu mă durea nimic, dar plîngeam pentru că am primit bătaie din cauza unei chifle de trei copeici, spre care mi-am întins mîna nu ca s-o fur, ci ca să-mi ofer prilejul de a-mi dărui prietenia, de a oferi o parte din sufletul meu. Bătut ca în copilărie, rătăceam acum pe străzi în nopţile lungi moscovite. După ce bulevardele se goleau şi pretenţiile pe care le aveam faţă de aspectul exterior al femeilor scădeau, dădeam, în sfîrşit, de vreo ştoarfă care accepta orice condiţii. În zorii răcoroşi şi roz, împăcat, mă apropiam de uşa hotelului şi nu mai doream nimic de la ea. Dacă totuşi rămîneam şi luam o cameră, o făceam mai mult dintr-un sentiment de obligaţie faţă de această femeie decît de dragul plăcerii. Dar poate că nu acesta era adevărul, căci, exact în minutele acelea, senzualitatea pură care mă stăpînise întreaga noapte devenea o certitudine.

2

S-a întîmplat în august, cînd Iag, revenit de la Kazan, a trecut pe la mine, m-a trezit, a tras de mine, m-a pus să mă îmbrac şi m-a luat pe sus. În stradă, ne aştepta deja un birjar pe care-l tocmise de la gară, un birjar, deci, nu dintre cei mai buni. Calul era prea sfrijit pentru o trăsură atît de înaltă, care mai avea şi roţi de automobil. Coşul trăsurii era serios ştirbit în partea unde stăteam eu, aripile lăcuite erau împînzite de crăpături, iar balamalele uşilor năpădite de rugină. Iag purta un costum de un cenuşiu-deschis, cu nişte cute pe mîneci lăsate, probabil, de geamantan. Pe cap avea tuflită o panama albă cu o panglică tricoloră. Faţa lui galbenă avea nişte pete roşii sub ochi, de parcă fusese pişcat de urzici. Părul deschis, sprîncenele şi colţurile ochilor lui erau pline de praful drumului. Din cînd în cînd mă uitam la petele mici şi umede de funingine din colţul ochilor lui, ispitit să le scot de acolo cu degetul înfăşurat în batistă. Dar Iag dădu privirii mele altă interpretare. Ridicînd mîna şi trăgîndu-şi pe ochi borul pălăriei pe care vîntul îl întorcea în sus, el îmi zîmbi cu buzele lui arse de vînt.

— Ai rămas băiatul frumos pe care-l ştiu, strigă el în bătaia vîntului, şi văd – în acest moment vîntul îi întoarse din nou borurile pălăriei –, văd în ochii tăi – striga el – dorul nemuritor al disperatului. Şi, mormăind ceva, pare-se, „nu căuta” sau ceva de felul acesta, care se pierdu în vînt, Iag se încruntă de efort şi se lăsă pe spate ca să poată umbla în buzunar. Trase de acolo cîteva hîrtii de o sută de ruble făcute sul şi, scoţînd o bancnotă, mi-o îndesă în mînă.

— Ia, ia, strigă el cu hotărîre, prevenindu-mi refuzul, doar iei de la un rus, prostule, nu de la un european necunoscut. Apoi începu brusc să vorbească despre Kazan şi despre tatăl său, pe care-l numea tătuţu’. Îl auzeam mai bine pentru că acum trăsura luneca lin pe asfalt.

Eu, însă, nu mă simţeam în apele mele. Această bancnotă de o sută de ruble, care mă luase prin surprindere şi de care mă bucuram atît, mă făcea dependent de Iag într-un mod umilitor. Ascultînd, cu o atenţie exagerată, povestea despre tătuţu’ care nu mă interesa deloc, îi făceam, grijuliu, loc lui Iag care tot cădea spre partea mea şi, opunîndu-mă în sinea mea, dar şi supunîndu-mă unei ticăloase porniri, care nu numai că nu ţinea de voia mea, dar chiar mă scîrbea, realizam cu o claritate ce mă umilea că pierdeam

independenţa mea zeflemitoare faţă de Iag, că renunţam la propria mea personalitate. Simţeam că această personalitate îmi mai aparţine şi că mi-o pot recîştiga imediat ce o să scap, o, nu de banii care-mi trebuiau, ci de prezenţa lui Iag. Dar nu puteam pleca şi, folosindu-mă de o glumă vulgară a lui Iag la care am rîs atît de dezgustător, încît m-aş fi pălmuit singur cu plăcere, am băgat banii în buzunar cu gestul celui care i-a furat cu o clipă înainte.

Am băut votcă undeva într-un restaurant cu aspect de cîrciumă, un restaurant al cărui nume pur rusesc, Oriol, se lăfăia cu litere albe pe un fond galben-verzui. Votca ne-o turnă dintr-un ceainic alb o slugă care privea cu invidie la fiecare ceaşcă pe care o ducea la gură Iag. Acesta îşi turna votca direct pe gît fără să se schimonosească, ba chiar luminîndu-se la faţă.

Eu, însă, nu puteam bea în stilul lui. Nu-mi plăcea şi, mai ales, îmi era dezagreabil momentul cînd, trăgînd aer în piept, simţeam cum îmi îngheaţă gura şi gîtul şi cum mă umplu tot de mirosul dezgustător al spirtului. Beam votcă pentru că, în mediul nostru, beţia era considerată un act de curaj şi pentru că voiam să demonstrez propria mea forţă nu ştiu cui şi nu ştiu de ce: adică voiam să beau mai mult ca alţii şi să fiu mai treaz ca aceştia. Şi, deşi votca nu-mi plăcea deloc şi-mi impuneam fiecare mişcare pe care o executam extrem de concentrat, m-am simţit victorios cînd, după ce am consumat mai multe ceainice, Iag a închis brusc ochii, s-a albit la faţă şi, cu capul sprijinit în palme, a început să respire atît de sacadat, încît i se cutremura tot corpul. În încăpere se aprinsese lumina în jurul căreia au început să roiască muştele. Un automat s-a pornit să cînte o muzică lîncedă care se tot întrerupea.

Tîrziu, cînd deja se închideau localurile, am mai poposit într-o cafenea la modă, şi acolo, pe cînd ne contemplam în oglindă feţele nedormite, ne balansam pe parchet ca pe o punte de corabie: ne lăsam în faţă, cînd ni se părea că parchetul se ridică, şi ne dădeam drumul pe spate, punînd frînă, cînd acesta părea că se duce la vale sub picioarele noastre. La poartă, unde portarul maiestuos şi, totodată, umil părea un împărat în dizgraţie, Iag mai cumpără nişte samahoncă şi reuşi să convingă două chelneriţe să se plimbe cu noi şi să vină cu noi acasă.

Jos, în pasajul întunecat şi plin de ecouri, unde a trebuit să le aşteptăm, am făcut cunoştinţă. Se numeau Nelly şi Kitty, dar Iag, botezîndu-le pe loc Natiuha şi Katiuha, le lovi părinteşte peste fund şi le zori să urce în trăsură. În ce-o priveşte pe Kitty, am reuşit să disting feţişoara ei slăbuţă şi cîrlionţii

lipiţi de obraji, ca nişte cozi de şoarece. Eu a trebuit să merg cu Nelly, iar plimbarea mi s-a părut plăcută şi plină de prospeţime. Rarii trecători ne apăreau nemişcaţi ca nişte şiruri de felinare, dar, cînd ajungeam în dreptul lor, fiecare se detaşa din şir şi trecea pe lîngă noi, în drumul lui. Nelly era aşezată alături de mine. Avea gîtul cam strîmb, însă, cînd şi cînd, cu zîmbetul ei neîntrerupt şi cu ochii ei alungiţi, reuşea să transforme această diformitate în cochetărie. Şi pentru că, probabil, în capul meu votca juca bine, o sărutam fără să mă mai gîndesc că ne văd trecătorii. Nelly avea un obicei neplăcut: în timp ce îmi lipeam buzele de gura ei umedă, rece şi strînsă bine, mormăia pe nas un mmm… care creştea în intensitate. Cînd mormăitul atingea intensitatea maximă, Nelly începea să se desprindă din sărut.

După ce am trecut pe lîngă o poartă întunecată deasupra căreia un felinar nevăzut îşi arunca lumina galbenă pe numărul opt compus din două cerculeţe cochete, care nu se atingeau, şi după ce birjarii au sărit din trăsuri şi cu un ton jignitor şi ameninţător ne-au cerut un preţ mai mare, Nelly şi Kitty ne-au prins de mîini şi ne-au tras pe o scară neluminată. Moşmondindu-se mult timp cu nişte lacăte, ne-au introdus apoi în coridorul întunecat al unui apartament necunoscut. După asta, au deschis uşa unei camere, în întunericul căreia se detaşa clar pătratul ferestrei şi lumina zorilor care dispăru cînd fu aprinsă lampa.

— Vă rog, linişte, domnilor, pentru Dumnezeu, linişte, ne rugă Nelly, ţinîndu-se de gît cu mîna ei muncită, pe care se detaşau unghiile lăcuite, în timp ce Kitty, mişcînd un divan cu multă precauţie şi trecînd în spatele lui, aruncă pe lampă un batic roşu de mătase, cu franjuri.

— Scumpelor, aveţi încredere, strigă Iag cu glas atît de tare, încît fetele îşi traseră capul între umeri ca lovite. Dacă divanele şi plămînii voştri sînt în regulă, n-o să se audă nici pîs.

Iag îşi dăduse capul pe spate şi, plin de zîmbet, îşi desfăcuse braţele pentru a-i îmbrăţişa pe toţi. Imediat ce ne aşezarăm pe divanul de lîngă măsuţă şi bău din samahonca tulbure ca apa de baltă, lui Iag i se făcu rău. Faţa lui albă se acoperi de broboane de sudoare, începu să tragă zgomotos aer pe nas, apoi se ridică şi se apropie cu gura larg deschisă de fereastră, după care, sprijinit de pervaz şi cu spinarea în spasme, începu să vomite. Îmi venea şi mie să vomit, motiv pentru care tot înghiţeam, dar după fiecare înghiţitură îmi simţeam gura din nou plină de salivă. Kitty stătea, acoperindu-şi ruşinată faţa cu mîinile, în timp ce ochiul ei negru mă privea

vesel printre degete. Nelly îl privea pe Iag cu colţurile gurii lăsate în jos dispreţuitor, clătinînd din cap de parcă presimţirile ei în ceea ce ne priveşte se adeveriseră.

Iag părăsi fereastra foarte mulţumit şi, ştergîndu-şi lacrimile şi transpiraţia, se trînti lîngă noi pe divan.

— Ei, acum hai să ne giugiulim, spuse el. Şi, prinzînd-o pe Nelly cu braţele, începu s-o tragă spre el. Fata îi depărtă faţa cu palma, iar Iag, ţinînd-o strîns, întorcea capul şi mă privea. Îi zîmbeam complice, de parcă îl încurajam într-o chestiune foarte nostimă. Ca s-o poată trage pe Nelly spre el, Iag se lăsă în faţă atît de mult, că fu nevoit să ridice un picior de la podea. În timp ce căuta să se sprijine de ceva cu acest picior, se propti în masă şi o răsturnă.

Cîteva secunde zgomotul căderii se auzi straniu în liniştea casei, iar noi rămaserăm cu toţii înlemniţi, trăgînd cu urechea şi ţinîndu-ne respiraţia. Pe fereastra care se lumina se zăreau nişte vrăbii aşezate pe liniile de telegraf, care păreau fire de sîrmă ghimpată. Începui să ridic masa căzută, cu infinite precauţii ca să nu produc nici un zgomot, de parcă liniştea în care o ridicam ar fi putut anula într-un fel zgomotul făcut la cădere.

— Ei, na, începu din nou Iag, dar Nelly îi făcu semn să tacă, cu ochii înnebuniţi, în timp ce Kitty care întinsese mîna ca să-l oprească încremeni în această poziţie. Pe bună dreptate erau speriate căci, exact în momentul acela, undeva pe coridor s-a auzit cum o uşă se deschide încet. Apoi nişte paşi s-au apropiat şi s-au oprit lîngă uşa noastră. Imediat am văzut cum clanţa începe să se mişte în jos, încet şi ameninţător. La început apăru în uşa întredeschisă un ochi speriat, după asta uşa fu deschisă cu putere şi fără menajamente şi în cameră păşi, hotărîtă să facă scandal, o siluetă de fată într-o pijama bărbătească, cu gulerul ridicat în jurul unui căpşor fermecător. Tocurile înalte ale pantofilor ei roşii fără ştaif ţăcăneau pe parchet.

— Eeeiii, spuse ea, cu ochii pe Nelly şi pe Kitty, fără să ne dea vreo atenţie nici mie, nici lui Iag. După cum văd, sînteţi nişte chiriaşe minunate! Şi cum, aşa o să fie în fiecare noapte? Nelly şi Kitty stăteau alături pe divan. Nelly cea cu gîtul strîmb privea faţa fetei care vorbea, clipind des din ochii ei larg deschişi şi ţinînd gura căscată. Kitty, care îşi plecase capul, desena cu degetele nişte cerculeţe pe genunchi. Supărată, îşi ţuguiase buzele de parcă se pregătea să fluiere. Iag ne scoase pe toţi din încurcătură. Cu toate că nu era foarte beat, el se prefăcu beat turtă şi astfel se scoase pe sine din rîndul celor vinovaţi. Deschizîndu-şi braţele cu atîta foc, încît picioarele i se

îndoiră din genunchi, el o porni în întîmpinarea nou-sositei. Îşi ţinea burta înainte şi cînta ceva cu glasul lui behăit de beţiv. Apoi îşi întrerupse behăiala şi se opri radios. În momentul acesta între mine şi stăpîna apartamentului avu loc următorul dialog:

Ea. Colegul dumneavoastră cîntă minunat. Dar de ce-şi închide ochii? Ah, da: ca să nu vadă cum îmi acopăr urechile.

Eu. Cuvîntul de duh este pentru spiritul femeii ceea ce este pentru silueta ei un costum bărbătesc: îi scoate în evidenţă farmecele şi defectele.

Ea. Mă tem că mi-aţi apreciat spiritul tocmai din cauza costumaţiei.

Eu. Asta din respect. Ar fi fost păcat să vă judec silueta după spirit.

Ea. Cred că ar fi trebuit să fiţi galant, iar nu respectuos.

Eu. Vă mulţumesc.

Ea. Pentru ce?

Eu. Respectul este asexuat. Galanteria este sexy.

Ea. În cazul acesta, mă grăbesc să vă încredinţez că nu intenţionez să pretind de la dumneavoastră să fiţi galant. Ar fi şi zadarnic. Pentru un bărbat galant femeia miroase a trandafir, iar pentru cei ca dumneavoastră se vede că pînă şi trandafirul miroase a femeie. Şi, dacă v-aş întreba, desigur, nici n-aţi şti să-mi spuneţi ce-i aceea femeie.

Eu. Ce-i aceea femeie? Cum să nu, ştiu. Femeia este ca şi şampania: cînd e rece, ameţeşte teribil, dacă are ambalajul franţuzesc, costă mai scump.

Se apropie de mine, fîlfîindu-şi pantalonii de pijama şi ţăcănind cu tocurile.

— Dacă definiţia dumneavoastră este corectă, spuse ea încet, privind cu coada ochiului la Nelly şi Kitty, aş avea motive să cred că pivniţa dumneavoastră merită ceva mai bun.

Ruşinat de victoria mea, îmi plecai capul în tăcere.

— Poate – adăugă ea grăbit şi vorbind aproape în şoaptă –, poate că vom putea continua cîndva discuţia noastră în contradictoriu. Mă numesc Sonia Minz.

Şi, plecîndu-şi căpşorul, de parcă ar fi vrut să-mi privească faţa, în timp ce eu, plecat respectuos, îi sărutam mîna pe care mi-o întinsese, ea scoase o exclamaţie uimită, iar pe chipul ei de vulpiţă ochii teribil de albaştri se alungiră ca la chinezi. Apoi, adresîndu-ni-se ostentativ numai nouă, mie şi lui Iag, de parcă Nelly şi Kitty nici n-ar fi existat în camera aceea, ea ne spuse că nu are nimic împotriva prezenţei noastre acolo, că ne roagă doar să

fim mai liniştiţi. După asta ieşi şi închise uşa în urma ei. Atunci, de parcă am fi fost înţeleşi, am început amîndoi să ne luăm la revedere: Iag, după ce şi-a recuperat rapid pălăria şi bastonul, eu, după ce mi-am luat şapca. Şi straniu: în timp ce Nelly şi Kitty ne conduceau pe coridor, un fel de silă sau spaimă că cineva ar putea auzi vreun cuvînt pronunţat de mine, un cuvînt care m-ar lega de aceste fete, mă împingea parcă din spate, mă îndemna să ies mai repede de acolo, fără să le ating, fără să le vorbesc. După ce am coborît scara şi m-am trezit în curte, mi s-a făcut brusc milă de aceste Nelly şi Kitty, milă pentru că cineva, poate chiar eu, le-a jignit amarnic şi nemeritat.

3

A doua zi dimineaţa m-am trezit, mai exact am fost trezit de un sentiment de nelinişte sfîşietor, de o bucurie intensă, neobişnuită pentru durerea cruntă de cap, pentru uscăciunea ca de tablă a gurii şi pentru înţepăturile în inimă pe care votca mi le producea de obicei. Era încă devreme. Pe coridor, dădaca îşi tîrşîia papucii, şoptind „pşş, pşş, pşş” pentru persoana cu care discuta în imaginaţia ei. Se vede că era tare agitată, căci, oprindu-se chiar lîngă uşa mea, exclamă tare:

— Da, tu, cum să nu.

Stăteam culcat pe o parte. Cînd am auzit-o, m-am întors pe partea cealaltă şi am oftat – chipurile, ce greu îmi este. De fapt, mă simţeam excelent şi eram fericit. Intenţionam să adorm din nou, dar ştiam prea bine că, în starea de nelinişte radioasă în care eram, mi-ar fi fost imposibil nu numai să dorm, dar şi să stau culcat. Din bucătărie, ajungea pînă la mine zgomotul apei care curgea din robinetul deschis şi care, căzînd pe o farfurie din chiuvetă, răpăia strident. Zgomotele pe care le percepeam mă iritau atît de mult, încît, pentru a mă descărca de bucuria care mă inunda, m-am ridicat şi, mişcînd acul care mi se înfipsese în inimă şi scuturînd din creştet durerea surdă şi blestemată, începui să urlu la dădacă. Robinetul se opri pe dată. N-am auzit papucii ei pe coridor, aşa că, atunci cînd, brusc şi fără zgomot, dădaca a apărut în cameră, mi-am spus că a ajuns acolo zburînd. Dar, şi fără să o privesc, mi-am dat seama de ce nu i-am auzit paşii.

— Ce-i asta, Vadicika, nici nu s-a luminat bine de ziuă şi te-ai apucat să strigi? Ai s-o trezeşti pe doamna. Faţa ei de femeie bătrînă, mică şi galbenă ca frunza toamnei, era îngrijorată şi supărată.

— Dar cu tine ce-i, băbătie, umbli în pîslari în plină vară? am întrebat-o eu, fără să ridic capul şi simţind cum palpită o durere surdă între ceafă şi pernă.

— Tare mă dor picioarele, Vadicika, îmi răspunse ea cu glas rugător, apoi adăugă plină de interes, de asta m-ai chemat? Dînd din cap mustrător şi acoperindu-şi gura cu palma, dădaca mă privea cu ochii ei plini de veselie şi de iubire.

— Da, da, i-am răspuns eu, încercînd s-o înşel cu liniştea somnoroasă a glasului, numai de asta. Apoi am sărit rapid din pat şi, aplecat ca un ucigaş

gata să se arunce asupra victimei, cu mîinile ascunse la spate de parcă aş fi avut în ele un pumnal şi tropăind cu picioarele desculţe în urma dădacei care deja o luase la fugă înfricoşată, am urlat sălbatic:

— Întinde-o! Ei, vezi că te ajung, tuleo de aici!

Dar spectacolul pe care l-am dat în dimineaţa aceea în faţa ochilor albaştri ai absentei Sonia Minz nu s-a limitat la scena aceasta. Tot ce am făcut atunci era destinat Soniei, pe care mi-o închipuiam cum mă priveşte şi cum mă urmăreşte necontenit, cu încîntare. (Atribuiam încîntarea ei tocmai schimbării care intervenise în comportarea mea din ziua aceea.) Astfel, scoţînd din dulap unica mea cămaşă de mătase bine călcată, am examinat-o atent, apoi, numai pentru că observasem o mică ruptură la cusătura de la umăr, am aruncat-o jos şi am călcat-o în picioare, de parcă aş fi fost posesorul unei duzini întregi de cămăşi. Apoi, pe cînd mă bărbieream, m-am tăiat, dar am continuat să dau cu briciul peste tăietură; mi-am umflat pieptul cît am putut şi mi-am supt burta, pretinzînd în sinea mea că, într-adevăr, această siluetă excepţională este ţinuta mea obişnuită. Cînd am fost servit cu cafeaua, am dat-o la o parte, capricios ca un copil, deşi mirosea frumos şi tare aş fi vrut s-o beau. Pe negîndite, în dimineaţa aceea, m-am confruntat cu adevărul că, aşa cum sînt eu în realitate, nu pot să plac şi să fiu iubit de fata pe care-o iubesc.

Cînd, după ce am pipăit cu grijă hîrtia de o sută de ruble de la Iag, am ieşit în stradă, era ora unsprezece şi, deşi nu era soare, iar cerul atîrna prăfos şi apos, nu puteam privi în sus pentru că îmi lăcrimau ochii. Zăpuşeala şi umezeala creşteau cu fiece clipă. La fel şi neliniştea mea. Se făcuse stăpînă pe toate simţurile mele, dar mă rodea mai dureros în partea de sus a stomacului, care, brusc, părea că se îmbolnăvise. În drum spre florărie, am hotărît, nu ştiu de ce, să intru în holul unui hotel scump şi la modă. Împingînd uşa batantă în care se oglindi imaginea tremurată a casei din faţă, am intrat şi am străbătut vestibulul. Dar la bar era atît de pustiu şi mirosurile de ţigară, de apret, de aramă, de piele şi de cafea sugerau atîta singurătate, încît, simţind că nu voi putea rămîne acolo nici o secundă, m-am prefăcut că nu găsesc persoana pe care o caut şi am ieşit rapid în stradă.

Nici nu ştiu cînd, în ce moment anume am luat hotărîrea să-i trimit flori Soniei. Simţeam doar că această decizie îşi sporeşte puterea pe măsură ce mă apropii de florărie: mai întîi, mi-am închipuit că-i trimit un coş de zece ruble, apoi de douăzeci, apoi de patruzeci. Şi, cum mirarea plină de bucurie a Soniei creştea pe măsură ce creştea numărul florilor, în preajma

magazinului am hotărît că e cazul să cheltuiesc pe flori toate cele o sută de ruble pe care le aveam la mine.

Ajuns în faţa geamului florăriei prin care plantele se vedeau ca nişte pete de lacrimi din cauză că pe partea dinăuntru a ferestrei se prelingea apă, am păşit pragul. Şi, pe cînd trăgeam în piept semiîntunericul umed şi parfumat al încăperii, am simţit cum îmi paralizează brusc întreaga fiinţă: Sonia era şi ea în magazin.

Aveam pe cap chipiul vechi de licean cu cozorocul decolorat şi plesnit. Şi eram îmbrăcat cu nişte pantaloni vechi, roşi în genunchi. Am simţit cum picioarele îmi tremură îngrozitor şi cum mă fac lac de sudoare, ca-ntr-un incendiu. Acum nu mai puteam da înapoi; vînzătoarea din faţa mea mă întreba deja ce doresc – un buchet sau un coş cu flori? – arătîndu-mi rapid zeci de soiuri de flori pe care le ştiam din vedere, dar cărora nu le cunoşteam numele, şi pronunţînd zeci de nume de plante care nu ştiam cum arată.

În acest timp, Sonia se întoarse şi, cu un zîmbet liniştit pe faţă, se îndreptă spre mine. Era într-un costum cenuşiu la reverul căruia avea prins neîndemînatic un buchet de violete artificiale. Purta nişte ghete fără toc şi păşea bărbăteşte. Doar cînd m-a depăşit, îndreptîndu-se spre casa aflată în spatele meu, am înţeles că zîmbetul nu-mi era adresat mie, dar nici cuiva anume, ci propriilor ei gînduri. Ajunsă în spatele meu, vocea Soniei, puţin spartă, vocea pe care m-am chinuit să mi-o amintesc întreaga dimineaţă, spuse comisionarului care-i deschidea uşa:

— Vă rog trimiteţi florile imediat, căci s-ar putea ca domnul respectiv să plece şi mi-ar părea foarte rău. Vă mulţumesc, spuse ea şi plecă.

În drum spre casă, căutam un loc unde să arunc cele cîteva garoafe pe care le-am cumpărat ca să mă aflu în treabă. Ştiam că am terminat-o cu Sonia pentru totdeauna.

Desigur, înţelegeam perfect că între mine şi Sonia încă nu s-a întîmplat nimic, că tot ce am simţit în dimineaţa aceea n-a avut nici o legătură cu ea, ci doar cu mine însumi. Mai înţelegeam că Sonia nu-mi cunoaşte sentimentele şi că va trebui să i le comunic şi să trezesc în inima ei aceleaşi sentimente faţă de mine. Dar tocmai nevoia de a cuceri iubirea Soniei, tocmai faptul acesta îmi spunea că am terminat-o cu Sonia. Poate că, într-adevăr, atunci cînd faci curte nu poţi să nu minţi. Poate că tocmai atunci te încearcă un sentiment de pîndă duşmănoasă pe care trebuie să-l îndulceşti. Este ceea ce simţeam eu cu maximă acuitate şi, de aceea, o jignire plină de

amărăciune mă îndepărta de Sonia cea vie imediat ce mă încerca gîndul că trebuie să-i cîştig iubirea. Nu puteam să-mi explic prea bine acest simţămînt, dar ştiam că, dacă fata iubită m-ar fi bănuit de furt pe mine, un om cinstit, exact acelaşi simţămînt de jignire amară m-ar fi oprit de la o explicaţie înjositoare în faţa ei. În schimb, mi-ar fi fost foarte uşor să fac acest lucru în faţa oricărei altei femei care-mi este indiferentă. Cu acest prilej, am înţeles clar şi pentru prima dată că pînă şi cel mai ticălos om are sentimente, sentimente de mîndrie sălbatică. Că orice om pretinde în iubire o reciprocitate care n-are nevoie de cuvinte, suferinţa singurătăţii amare fiind de preferat bucuriei succesului obţinut prin intervenţia înjositoare a raţiunii care demontează.

Şi cine-i domnul acesta căruia îi trimite flori? mă gîndeam eu, pradă unei oboseli care îmi dădea ghes să mă culc chiar acolo, pe scară. Un domn. Do-oomn. Ce cuvînt mai e şi ăsta? Un nobil – da, e de înţeles şi e mai convingător. Dar un domn – asta ce să mai fie? –, un fleac, acolo. Am deschis uşa, am străbătut coridorul sărăcăciosului nostru apartament şi, dornic să mă întind cît mai repede pe divan, m-am dus direct în cameră. Aici se făcuse deja curăţenie, dar, în lumina vie a verii, totul părea prăfuit şi meschin. Pe birou, trona un pachet înfăşurat în hîrtie albă de mătase, prinsă în bolduri. Erau florile Soniei, însoţite de un bileţel în care mă ruga să ne întîlnim chiar în seara aceea.

4

Spre seară, ploaia a stat. Felinarele aprinse se oglindeau ca în nişte lacuri negre în trotuarele şi în asfaltul umed. Candelabrele gigantice zumzăiau molcom lîngă statuia de granit a lui Gogol. Dar globurile lăptoase, învelite în plase de sîrmă, care se ridicau în capul acestor catarge de fontă nu-şi prea trimiteau lumina în jos, ci clipeau ici şi colo în masa întunecată a frunzişului umed, ca nişte monede de aur. Cînd am trecut pe lîngă statuie, din nasul ascuţit de piatră s-a desprins o picătură de apă care, în cădere, s-a atins de lumina felinarului, s-a aprins ca o stea albastră şi apoi s-a stins repede.

— Ai văzut? mă întrebă Sonia.

— Da. Sigur. Am văzut.

Încet, tăcuţi, am trecut mai departe şi am cotit pe o ulicioară. În liniştea umedă, se auzea un pian, dar, cum se întîmplă adesea, pînă la noi în stradă răzbăteau numai sunetele cele mai puternice, care se loveau de pietre atît de strident, încît părea că acolo, în camera unde se cînta, un ciocan lovea o sonerie. Doar cînd am ajuns sub ferestre, am putut auzi şi sunetele care lipseau: se cînta un tango.

— Vă place acest gen de cîntec spaniol? mă întrebă Sonia. Am răspuns la întîmplare că nu, că prefer cîntecul rusesc.

De ce?

Nu ştiam de ce, dar Sonia a spus:

— Spaniolii cîntă totdeauna pasiunea plină de dor, în timp ce ruşii cîntă dorul plin de pasiune. Ce zici, nu-i aşa?

— Da, desigur. Sigur că aşa este,… Sonia, spusei eu, mîngîind dulce numele ei atît de gingaş.

Am trecut colţul. Aici domnea întunericul. Doar o fereastră de la parter era puternic luminată. Sub ea se detaşa un pătrat strălucitor în care pietrele rotunde şi umede păreau nişte piersici aşezate pe o tavă neagră. Sonia scoase un „ah!” şi-şi scăpă geanta. M-am aplecat rapid, am ridicat geanta şi am început s-o şterg cu batista. Fără să se uite la ce fac şi privindu-mă fix în ochi, Sonia întinse mîna şi îmi scoase şapca de pe cap, pe care începu s-o mîngîie cu vîrful degetelor, delicat, ca pe o pisicuţă. Poate că, încurajat de acest gest, probabil şi pentru că nu-şi desprindea ochii din ochii mei, m-am

apropiat de ea şi am îmbrăţişat-o plin de teamă că am să leşin. „Se poate”, îmi spuneau ochii ei închişi în istovire. M-am aplecat şi i-am atins buzele. Poate că exact aşa, cu aceeaşi puritate neomenească, cu aceeaşi dorinţă dureroasă de a da totul, şi inima, şi sufletul, şi viaţa, cîndva, foarte demult, mucenicii uscaţi de posturi şi asexuaţi atingeau icoanele cu buzele.

— Dragul meu, şoptea rugătoare Sonia, desfăcîndu-şi buzele din sărut şi apoi apropiindu-le din nou de gura mea, micuţule, scumpul meu, mă iubeşti, nu-i aşa? Spune-mi!

Căutam cu încordare cuvintele nimerite, cuvintele de iubire, miraculoase şi sublime, cuvintele pe care să le spun, pe care trebuia să i le spun atunci, pe loc. Dar n-am găsit aceste cuvinte în mine. De parcă o îndelungă experienţă m-ar fi învăţat că poate vorbi frumos despre iubire doar acela care a trecut-o deja în amintire sau acela în care iubirea a eşuat în senzualitate pură şi că trebuie să rămînă mut omul a cărui inimă e plină de adoraţie.

5

Au trecut două săptămîni în care senzaţia de fericire îmi aducea, cu fiecare zi, un spor de înfrigurare şi de nelinişte. Eram într-o stare de alarmă sfîşietoare, stare specifică oricărei fericiri care se concentrează pe un spaţiu de timp limitat, în loc să curgă liniştit şi să se drămuiască în şuviţe subţiri, ani la rînd. În mine, totul a început să capete chip dublu.

Se dedubla, în primul rînd, sentimentul timpului. Timpul meu începea dimineaţa, apoi urma întîlnirea cu Sonia, masa undeva în afara casei, plimbarea în afara oraşului. Pe negîndite, venea noaptea, cînd ziua abia scursă cădea ca o piatră în neant. Era, însă, suficient să întredeschid ochii amintirii pentru ca imediat aceste cîteva zile, atît de dense în impresii, să capete dimensiunea unor luni întregi.

Dublă era şi puterea de atracţie pe care Sonia o exercita asupra mea. În prezenţa Soniei eram într-o stare de permanentă încordare, pe care mi-o crea dorinţa de a-i fi pe plac, dar şi teama îngrozitoare că o plictisesc; cînd venea noaptea, eram atît de epuizat, încît oftam uşurat în momentul în care Sonia dispărea, în sfîrşit, pe poarta casei sale şi eu rămîneam singur. Dar nici nu apucam să ajung acasă că dorul de Sonia începea să mă hărţuiască din nou. Nu puteam să mănînc şi nici să dorm, simţindu-mă cu atît mai înfrigurat, cu cît se apropia clipa unei noi întîlniri. După o jumătate de oră petrecută cu Sonia, mă simţeam iar împovărat de dorinţa de a-i plăcea şi, apoi, iarăşi răsuflam uşurat cînd rămîneam singur.

Mi se dublase şi sentimentul de sine. Apropierea mea de Sonia se limita numai la sărutări. Dar sărutările trezeau în mine acel soi de tandreţe lacrimogenă cu care doi oameni se despart într-o gară, pentru mult timp, poate pentru totdeauna. Era felul de sărutări care ating prea mult inima pentru a mai putea atinge şi trupul. Fiind ca tulpina pe care creşteau relaţiile mele cu Sonia, sărutările noastre mă obligau la postura unui băiat visător şi, de ce nu, naiv. Cred că Sonia stăpînea ştiinţa de a chema la viaţă sentimente care de mult nu mai palpitau în inima mea, sentimente care, tocmai de aceea, erau mai pure decît mine. Tinereţea, puritatea şi naivitatea acestor sentimente nu se acordau deloc cu experienţa mea murdară de viaţă. Aşa eram eu cu Sonia. Peste cîteva zile, am avut certitudinea că sînt chiar aşa, că nu pot fi nimic altceva şi nimeni altcineva. La vreo două-trei zile de la

începutul iubirii cu Sonia, întîlnindu-l pe Takadjiev (căruia, în gimnaziu, spre marea lui satisfacţie, îi expuneam triumfător concepţia mea „radicală" despre femei), care deja mă văzuse de cîteva ori în compania ei, în mod straniu, am simţit deodată că mă mustră conştiinţa şi că trebuie să mă justific în faţa lui. Probabil, aceleaşi mustrări de conştiinţă le are şi un hoţ care, întîlnind un vechi tovarăş de hoţie, se simte vinovat în faţa acestuia că nu şi-a prădat încă binefăcătorii. După înjurătura de salut, i-am povestit că desele mele întîlniri cu această femeie (cu Sonia, adică) se explică prin voluptatea pe care ea, chipurile, ştie s-o trezească şi s-o satisfacă într-un mod buimăcitor. Dualitatea, duplicitatea mea consta nu atît în minciuna pe care o pronunţau buzele, cît în firescul cu care răbufneau la suprafaţă golanul şi neruşinatul din mine.

Erau duplicitare şi sentimentele faţă de oamenii apropiaţi. Sub influenţa iubirii mele pentru Sonia, devenisem – în comparaţie cu felul meu de a fi anterior – extrem de bun. Dădeam de pomană cu generozitate (mai generos fiind cînd eram singur decît în prezenţa Soniei), glumeam permanent cu dădaca, iar odată, noaptea tîrziu, pe cînd mă întorceam acasă, am luat chiar apărarea unei prostituate pe care trecătorii o jigneau. Dar această nouă relaţie cu oamenii, această radioasă dorinţă de a îmbrăţişa lumea întreagă, cum se spune, scoase imediat la iveală şi dorinţa de a distruge această lume, în caz că i-ar veni cuiva ideea, fie şi indirect, de a se opune apropierii mele de Sonia sau sentimentelor mele faţă de ea.

Peste o săptămînă, cele o sută de ruble pe care mi le dăduse Iag se topiseră. Mai aveam doar cîteva ruble, dar nu puteam să mă întîlnesc cu Sonia avînd doar aceşti bani, pentru că în ziua respectivă conveniserăm să luăm masa undeva şi apoi să mergem la Sokolniki şi să rămînem acolo pînă noaptea tîrziu.

După ce mi-am băut cafeaua de dimineaţă, primită cu greu de stomacul care refuza s-o accepte, tulburat fiind de gîndul la ce se va întîmpla şi cum voi putea să-mi petrec aceste zile cu Sonia fără să am asupra mea nici un ban, după cafea, deci, am intrat în camera mamei şi i-am spus că am nevoie de bani. Mama stătea în fotoliul de lîngă fereastră, galbenă la faţă ca niciodată. Ţinea pe genunchi nişte fire de lînă, încîlcite într-un ghem pestriţ, şi o cusătură, dar mîinile îi zăceau uitate în poală, în timp ce ochii ei bătrîni, apoşi priveau fix spre colţul camerei.

— Am nevoie de bani, dă-mi broşa s-o amanetez! (Această broşă era pentru mama o amintire sfîntă şi unică de la tata).

Păstrînd aceeaşi tăcere şi fixînd cu ochii acelaşi punct din faţa ei, mama căută în sîn cu mîna ei tremurînd puternic şi scoase de acolo o chitanţă de la casa de amanet de culoare galbencanar.

— Dar eu am nevoie de bani, strigam disperat, gata să plîng la gîndul că Sonia mă aşteaptă deja şi că eu nu pot merge la ea, am nevoie de bani şi pentru asta vînd casa, fac moarte de om!

Am străbătut rapid sufrageria şi, ieşind în fugă pe coridor, am dat acolo de dădaca mea. Trăgea cu urechea.

— Tu-mi mai lipseai, băbătie! i-am spus, împingînd-o cu cruzime şi dînd să trec mai departe.

Dar dădaca, tremurînd toată din cauza îndrăznelii ei, îmi prinse mîna de parcă ar fi vrut s-o sărute, mă opri şi, privindu-mă de jos în sus cu ochii rugători cu care se uita la icoană, îmi şopti:

— Vadia, n-o supăra pe doamna. Vadia, n-o ucide! Nu vezi că şi aşa stă nemişcată ca o moartă? Astăzi este ziua în care a murit tatăl tău. Şi, privindu-mă nu în ochi, ci la nivelul bărbiei, spuse: Poate iei de la mine, ce zici? Ia, te rog. Pentru Dumnezeu, primeşte! Iei, da? Ia, nu mai sta pe gînduri.

Şi dădaca şlepăi rapid spre bucătărie, de unde, peste un minut, se întoarse cu un teanc de hîrtii de zece ruble. Ştiam că strînsese aceşti bani în ani de muncă, că i-a adunat ca să-i ducă la un azil pentru ca, la bătrîneţe, cînd nu va mai avea putere să muncească, să aibă şi ea un colţ al ei; cu toate acestea, i-am luat. Întinzîndu-mi banii ei sărmani, îşi trăgea nasul, clipea din ochi, ruşinată de lacrimile pline de fericirea jertfei şi a iubirii. Două zile mai tîrziu s-a întîmplat ca, fiind pe bulevard, în drum spre una dintre suburbii, Sonia să-şi aducă aminte că trebuie să telefoneze acasă. Oprim birja nu departe de casa mea şi Sonia mă roagă s-o aştept pe stradă. Cobor din birjă şi încep să mă plimb în aşteptarea ei cînd, deodată, aproape de colţ, cineva îmi atinge mîna. Mă dau înapoi. E mama. Are capul descoperit, şi părul ei cărunt e ciufulit. Poartă haina vătuită a dădacei şi în mînă ţine o plasă de sfoară pentru provizii. Îmi mîngîie umărul rugătoare şi speriată.

— Fiule, am făcut rost de ceva bani, dacă vrei.

— Duceţi-vă, duceţi-vă, o întrerup eu, înspăimîntat la gîndul că va apărea Sonia şi va înţelege că această îngrozitoare bătrînă este mama mea. Duceţi-vă, cînd vă spun, să nu văd urmă din dumneavoastră, repet eu, spunîndu-i „dumneavoastră” pentru că n-o puteam goni cu glas tare acolo, pe stradă. Şi după ce am revenit la birjă şi am urcat-o pe Sonia care tocmai

se întorcea de la cabina telefonică, privind în ochii ei albaştri, mijiţi într-o linie oblică din cauza soarelui care bătea în aripile lăcuite ale echipajului, am simţit o asemenea fericire, încît m-am uitat fără regret la capul cărunt, la haina vătuită şi la picioarele umflate încălţate în nişte cizme uzate şi păşind greoi pe partea cealaltă a trotuarului.

A doua zi dimineaţă, trecînd pe coridor spre baie, am dat peste mama. Fiindu-mi milă de ea şi neştiind ce să-i spun în legătură cu ziua precedentă, m-am oprit şi i-am mîngîiat cu mîna obrazul zbîrcit. Contrar aşteptărilor, mama nu mi-a zîmbit şi nu s-a bucurat; faţa i s-a încreţit brusc şi pe obraji au început să-i curgă o groază de lacrimi care (nu ştiu de ce credeam asta) trebuia să fie fierbinţi ca laptele clocotit. Încerca să spună ceva şi poate că mi-ar fi spus, dar, considerînd că totul e-n regulă şi temîndu-mă să nu întîrzii, mi-am continuat drumul.

Acestea erau relaţiile mele cu oamenii, aşa arăta duplicitatea mea: pe de o parte, dorinţa îndrăgostitului de a îmbrăţişa întreaga lume, de a-i face fericiţi pe oameni şi de a-i iubi, pe de altă parte, risipa fără scrupule a banilor unui om bătrîn care a muncit din greu şi cruzimea fără margini faţă de mama. Deosebit de straniu era că această lipsă de scrupule şi această cruzime nu contraziceau deloc dorinţa îndrăgostitului care eram de a îmbrăţişa şi iubi întreaga lume a vieţii; părea că, în măsura în care în sufletul meu cresc sentimentele bune, atît de noi pentru mine, în aceeaşi măsură aceste sentimente mă provoacă să săvîrşesc fapte de cruzime de care înainte nu m-aş fi crezut capabil.

Dar, dintre toate duplicităţile, cel mai bine conturată şi mai intens simţită era pentru mine dualitatea suflet-trup.

6

Odată, noaptea tîrziu, după ce am condus-o pe Sonia, mă întorceam acasă şi, traversînd o piaţă luminată care părea şi mai pustie din cauza luminii, am ajuns în dreptul unor prostituate care stăteau pe o bancă, într-o staţie de tramvai. Ca întotdeauna, la propunerile şi la provocările lor, mi-am simţit rănit orgoliul de mascul, căruia, prin chiar aceste provocări, i se sugera că nu poate primi de la alte femei ceea ce prostituata oferă pe bani.

Cu toate că prostituatele de pe bulevardul Tverskoi erau mai arătoase şi mai îngrijite decît femeile după care umblam eu şi pe care le culegeam de pe stradă, cu toate că a merge cu o prostituată nu m-ar fi costat atît de mult, cu toate că pericolul îmbolnăvirii era la fel de mare şi că, în sfîrşit, dacă luam o prostituată eram scutit de a umbla mai multe ceasuri în căutarea unei femei şi de a primi nenumărate refuzuri, cu toate acestea, eu nu mergeam niciodată la bordel.

Nu mergeam la prostituate pentru că eu nu atît de tocmeală bănească aveam nevoie, cît de o luptă tainică şi victorioasă, o luptă cu izbînzi, cu victorii, o luptă în care învingătorul, după cum mi se părea, era eul meu, corpul meu, ochii, care erau ai mei şi pe care numai eu îi puteam avea, iar nu cele cîteva ruble pe care le posedau şi ceilalţi. Nu mergeam la prostituate şi pentru motivul că, luînd banii înainte, prostituata mi se dădea îndeplinind o obligaţie, probabil (îmi închipuiam eu), strîngînd din dinţi de nerăbdare, aşteptînd doar ca eu să termin şi să plec; nu mergeam la bordel din cauza acestei nerăbdări ostile a femeii, care ar fi pus lîngă mine în pat nu un partener plin de dorinţă, ci un martor care se plictiseşte. Senzualitatea mea ar fi fost oglinda sentimentelor pe care le nutrea femeia faţă de mine.

Dar nu reuşisem să străbat nici o jumătate din bulevardul scurt, cînd am auzit că, din spate, cineva se apropie de mine cu paşi mărunţi şi grăbiţi, respirînd greu.

— Uh, abia te-am ajuns, spuse o voce antipatică în care se simţea tachinăria profesionistei. Am privit înapoi, am văzut lumina galbenă şi, în această lumină, o femeie care venea spre mine în fugă. M-am dat la o parte, dar ea m-a urmat şi s-a ciocnit de mine, îmbrăţişîndu-mă. Corpul ei fierbinte se lipise de mine, atingîndu-mă în partea de jos a burţii, buzele ei se subţiară, se deschiseră şi lăsară să treacă în gura mea limba ei umedă,

rece şi tremurătoare. Încercînd sentimentul, obişnuit în asemenea momente, că tot pămîntul se prăbuşeşte în afara peticului pe care stăteam, ca să nu cad, m-am sprijinit de ea, îmbrăţişînd-o la rîndul meu. Mai departe, totul a fost îngrozitor de simplu.

Mai întîi, echipajul care sălta, dar parcă stătea în loc, pentru că vedeam deasupra mea doar un petic de cer înstelat în timp ce-i rupeam buzele, plin de o dulce cruzime. Apoi, poarta şi, lateral, pe vîrful unei bare, o cizmă aurie; poarta era din lemn masiv şi avea uşiţe care se deschideau în ea de parcă ar fi fost un ceas cu cuc. Apoi, coridorul, tencuiala căzută cu paneul dezgolit, uşa capitonată cu muşama şi cu urme de praf în adînciturile făcute de cuie. Apoi, aerul închis al camerei, lampa cu gaz şi, deasupra ei, pe tavanul înnegrit, o pată vie de lumină, de parcă o rază de soare se strecura printr-o lentilă măritoare. Şi plapuma din petice multicolore, umedă şi atît de grea că părea umplută cu nisip; şi un sîn de femeie lăsat obosit într-o parte, un sîn cu gurguiul de culoare cafenie şi cu mici proeminenţe de culoare albă jur împrejur. În sfîrşit, finalul şi convingerea că farmecele femeii care inflamează senzualitatea noastră sînt ca mirosurile de mîncare: te ispitesc atunci cînd eşti flămînd şi îţi produc silă atunci cînd eşti sătul.

Cînd am ieşit, era deja dimineaţă. Din hornul casei vecine ieşea un val nevăzut de căldură care clătina cerul. Străzile erau pustii, luminoase, deşi soarele nu răsărise încă. Tramvaiele nu se vedeau pe traseu. Doar un paznic de stradă, încins cu o curea de gimnazist, cu o barbă încărunţită şi cu o şapcă cu fund verde mătura bulevardul. Se apropia încet de mine, într-un nor de praf greu, care se aşeza repede pe asfalt – părea un compas cu piciorul fixat în corpul lui şi trasînd cu coada lungă a măturii sute de semicercuri pe gazon. Nuielele măturii lăsau rînduri-rînduri de urme pe nisip. Păşeam şi mă simţeam atît de bine, atît de curat de parcă aş fi fost spălat pe dinăuntru. Acele de aur de pe cadranul negru al ceasului din turnul mănăstirii arătau că mai era un minut pînă la cinci şi un sfert. Cînd, după ce traversai piaţa, pătrunsei în umbra umedă a bulevardului, pe partea cealaltă a turnului, pe acelaşi cadran negru, acele de aur arătau exact cinci şi un sfert. În acel moment începură să se audă nişte sunete subţiri; aveau un ritm atît de dezordonat încît părea că o găină se plimbă pe coardele unei harfe.

Peste şapte ore, trebuia să mă întîlnesc cu Sonia, şi bucuria şi nerăbdarea de a o vedea din nou m-au inundat cu atîta proaspătă putere, încît mi-am dat seama că n-am să pot dormi. „Asta-i trădare”, îmi spuneam eu, amintindu-mi de noaptea care trecuse; dar, cu oricîtă sinceritate şi

insistenţă încercam să alătur acest cuvînt de sentimentele pe care le încercam, cu oricîtă căinţă mi-l aduceam în minte, acest cuvînt nu rezista, se dezlipea şi cădea, luneca de pe mine. Dar, dacă nu-i trădare, atunci ce să fie? Dacă ceea ce am făcut nu este o trădare, atunci înseamnă că spiritul meu nu-i răspunzător pentru ce fac simţurile, că simţurile mele, oricît de impure, nu pot murdări spiritul, că simţurile mele sînt deschise tuturor femeilor, în timp ce spiritul e accesibil doar Soniei, şi că în mine simţurile sînt într-un fel de divorţ cu spiritul. Nu ştiam, dar intuiam că în toate acestea există o doză de adevăr. Şi totuşi un gînd greu începe să se mişte în mine, iar eu nu-mi pot întoarce ochii de la imaginea în care Sonia, luîndu-mi locul, săvîrşeşte exact ceea ce am făcut eu, de la imaginea în care Soniei i se întîmplă exact acelaşi lucru care mi s-a întîmplat şi mie. Desigur, ştiam şi simţeam că acest lucru este imposibil, că nimic de felul acesta nu s-a putut şi nu se poate întîmpla cu Sonia, dar tocmai conştiinţa că este imposibil ca Soniei să i se întîmple aşa ceva favoriza gîndul că, în ceea ce o priveşte, manifestarea pură a senzualităţii poate şi chiar trebuie să-i maculeze spiritul, că spiritul ei feminin este complet răspunzător pentru ceea ce fac simţurile. De aici reieşea că în fiinţa ei, în Sonia adică, în fiinţa femeii, spiritul şi trupul sînt una şi că a le percepe separat, rupte unul de celălalt, fără corespondenţă reciprocă, înseamnă să rupi şi viaţa în două.

Şi îmi mai închipuiam, desigur nu pe Sonia, ci pe o altă femeie sau fată cam din acelaşi aluat cu mine, mi-o închipuiam pe această fată îndrăgostită cu o ardoare excesivă, excepţională. Iat-o întorcîndu-se acasă. Uite cum în întunericul de pe bulevard o ajunge din urmă un golan pe care nu-l cunoaşte. Nici măcar nu poate vedea dacă acest om este tînăr, urît sau bătrîn. Şi iat-o înşfăcată, împinsă cu neruşinare şi sărutată vicios, iar ea este gata să facă orice, merge la el acasă şi, ceea ce e mai important, cînd iese de acolo dimineaţa nici nu se uită la cel cu care şi-a petrecut noaptea şi se întoarce acasă fără să se simtă murdară, ba chiar aşteptînd cu o bucurie curată întîlnirea cu omul de care este îndrăgostită. Pentru asemenea femei se potriveşte de la sine un singur cuvînt îngrozitor: prostituată. Şi straniu lucru. Reieşea că, dacă un bărbat face ceea ce face, este un bărbat. Dar, dacă o femeie face ceea ce face un bărbat, ea este o prostituată. Şi mai reieşea că falia dintre spirit şi trup la un bărbat este semn de bărbăţie, pe cînd aceeaşi dualitate la femeie este semn de prostituţie.

Am început să examinez această concluzie neobişnuită. De exemplu, eu, Vadim Maslennikov, sînt un viitor jurist, un viitor membru al societăţii,

folositor şi respectat, după cum crede lumea din jurul meu. Şi, totuşi, oriunde m-aş afla: în tramvai, la cafenea, la teatru, la restaurant, pe stradă, într-un cuvînt, pretutindeni – e suficient să privesc o siluetă de femeie ca, fără un cuvînt, să tîrăsc cu gîndul această femeie în pat, pe o bancă sau chiar într-un gang. Fără îndoială că aşa aş proceda, dacă femeile mi-ar permite aceasta. Iată cum arată dualitatea spiritului şi a trupului, dualitate datorită căreia eu nu cunosc piedici morale în realizarea acestor impulsuri; iată aşadar pricina pentru care colegii mei mă considerau şi curajos, şi neruşinat. Dar, dacă în mine s-ar realiza contopirea perfectă dintre spirit şi trup, atunci m-aş îndrăgosti nebuneşte de orice femeie care mi-ar stîrni simţurile şi colegii mei ar rîde de mine tot timpul, numindu-mă muiere, fetiţă sau altcumva, exprimîndu-şi în acest altcumva dispreţul lor de băieţi pentru că mă port ca o fată. Aşadar, această despărţire între simţuri şi spirit în fiinţa mea de bărbat era înţeleasă de cei din jur ca un semn al bărbăţiei şi al curajului.

Dar ce s-ar întîmpla dacă eu, cel cu simţurile şi cu spiritul în divorţ, aş fi nu un licean, ci o fată, o liceancă? Dacă eu, fată fiind, la vederea unui bărbat aş proceda la fel ca un băiat, la cafenea, în tramvai, la teatru, pe stradă, într-un cuvînt, oriunde, oriunde. Adică, ce-ar fi, dacă, fără să-i văd măcar chipul, m-aş lăsa impresionată de muşchii lui (şi ca urmare a dualităţii trupului şi spiritului, n-aş manifesta reticenţă în satisfacerea poftelor mele) şi, fără să spun un cuvînt, plină de veselie, l-aş provoca şi, apoi, m-aş lăsa tîrîtă în pat, pe o bancă sau poate chiar într-un gang; ce impresie ar produce această faptă a mea asupra prietenelor mele, asupra celor apropiaţi sau chiar asupra bărbaţilor cu care fac toate acestea? Oare aceste fapte ar fi percepute şi interpretate ca manifestare a curajului, a bărbăţiei sau a cutezanţei? Nici nu pot să-mi închipui aşa ceva. Nu-ncape îndoială că imediat şi în mod hotărît aş fi ostracizată de toţi ca prostituată. Şi n-aş avea scuza că am ajuns aici ca victimă a societăţii sau sub imperiul nevoilor materiale (aşa ceva poate fi acceptat). Prostituţia mea ar apărea ca o expresie exterioară a pornirilor mele interioare, lucru ce nu are şi nici nu poate avea justificări. Deci, se pare că e adevărat şi corect că dualitatea trupului şi a spiritului la bărbat este un semn de bărbăţie, în timp ce, în cazul unei femei, aceasta devine cauză a prostituării. Şi mai înseamnă că e suficient ca toate femeile să o ia pe calea masculinizării pentru ca lumea, întreaga lume să devină o casă de toleranţă.

7

Pentru un bărbat îndrăgostit, toate femeile sînt femei, şi nimic mai mult, cu excepţia aceleia de care el este îndrăgostit: numai această femeie este pentru el un om. Pentru o femeie îndrăgostită, toţi bărbaţii sînt nişte oameni, cu excepţia celui de care este îndrăgostită: acesta este pentru ea bărbatul. Iată care era adevărul nu prea vesel de care mă încredinţam pe măsură ce relaţiile mele cu Sonia continuau.

Totuşi, nici în ziua respectivă, nici mai apoi nu i-am spus Soniei nimic despre aceste gînduri ale mele.

Dacă oamenilor cu care mă întîlnisem pînă a o cunoaşte pe Sonia nu le puteam reda fidel adevărul trăirilor mele, ca să nu distrug imaginea de cutezanţă pe care voiam cu tot dinadinsul să le-o arăt, cu Sonia nu puteam fi sincer fără riscul de a ştirbi imaginea de băiat visător pe care ea o căuta în mine.

Era imposibil să le vorbesc colegilor mei, în faţa cărora voiam să bravez, despre realitatea sentimentelor mele. Înţelegeam că îndrăzneala este receptată ca atare doar atunci cînd ea apare ca rezultat al unui fel de a trăi uşuratic. Ar fi fost suficient să-mi prezint trăirile cu o vagă notă de profunzime şi de visare, ca toate faptele cu care mă lăudam să devină crude, scîrboase, fără nici un fel de justificare.

Sonia era primul om în faţa căruia nu simţeam nevoia să joc rolul de tînăr vesel şi uşuratic. Pentru ea eram pur şi simplu un băiat gingaş şi visător. Dar tocmai acest fapt care, la o primă privire, m-ar fi putut îndemna la sinceritate, tocmai el m-a făcut să mă opresc speriat la prima mea tentativă de a-i povesti Soniei viaţa mea. Cînd pentru prima dată am încercat să fiu sincer cu Sonia, mi-am dat seama că nu trebuie, că nu am dreptul, că nu pot fi sincer. Pe de o parte, nu puteam să fiu sincer cu Sonia pentru că era imposibil ca eu, băiatul visător, să-i povestesc despre Zinocika pe care o molipsisem de boala ruşinoasă sau să-i vorbesc despre relaţiile mele cu mama; cum aş fi putut să-i spun în ce fel am gonit-o eu pe mama ca să n-o vadă ea, Sonia? În sfîrşit, cum aş fi putut să-i mărturisesc că banii cu care plătesc birjarii sau îngheţata pe care o mănîncă ea sînt economiile bătrînei mele dădace? Pe de altă parte, nu puteam fi sincer cu Sonia, pentru că nici măcar poveştile despre părţile bune şi nobile nu s-ar fi potrivit: mai

întîi, în viaţa mea nu existau fapte bune, apoi (în cazul cînd aş fi inventat pur şi simplu asemenea fapte) n-aş fi avut nici o plăcere să vorbesc despre ele, şi, în sfîrşit – şi acest lucru este esenţial – asemenea povestiri despre faptele mele bune (e straniu, dar aşa simţeam eu) nu ar fi favorizat deloc acea apropiere spirituală de Sonia care era adevărata cauză care mă îndemna la sinceritate. Toate acestea mă chinuiau. Şi nu pentru că m-aş fi consacrat singurătăţii spirituale cu care, chipurile, m-aş fi obişnuit prea mult pentru a-i mai simţi şi povara. Mă făcea să sufăr sărăcia temei în discuţie prin care m-aş fi apropiat de Sonia şi prin care ar fi sporit şi intensitatea sentimentelor noastre.

Înţelegeam că dragostea este un sentiment care trebuie să crească permanent, să fie în continuă mişcare. Mai realizam că, pentru a se mişca, dragostea trebuie să primească impulsuri, căci altfel, la fel cu un cerc cu care se joacă copiii, imediat ce pierde din viteza de mişcare şi se opreşte puţin, ea se prăbuşeşte. Înţelegeam şi că sînt fericiţi acei îndrăgostiţi care, datorită oamenilor care le sînt potrivnici sau unor evenimente nefericite, sînt lipsiţi mult timp de posibilitatea de a se întîlni. Îi invidiam pe aceştia, căci pricepeam că dragostea lor creşte pe măsura piedicilor care le apar în cale. Întîlnindu-mă zilnic cu Sonia şi rămînînd cu ea ceasuri în şir, încercam să o distrez cum puteam eu, dar cuvintele pe care i le spuneam nici nu sporeau iubirea noastră, nici nu ne apropiau mai mult spiritele: cuvintele mele umpleau timpul, nu-l fructificau. Cînd ne aşezam pe o bancă şi rămîneam complet singuri, apăreau între noi tăceri goale, pustii, care apăsau greu asupra noastră. Atunci, înspăimîntat la gîndul că Sonia observă şi simte eforturile mele penibile, umpleam cu sărutări aceste goluri de cuvinte care interveneau tot mai des. Aşa s-a întîmplat că sărutările au preluat funcţia cuvintelor de a ne apropia şi că, întocmai ca ele, pe măsură ce ne cunoşteam, sărutările deveneau tot mai sincere. Sărutînd-o pe Sonia, mă încerca un sentiment de adoraţie, eram prea mişcat sufleteşte pentru a mai simţi şi dorinţa. Eram incapabil să lovesc cu cruzimea de fiară a dorinţei tandreţea, tristeţea şi omenescul sentimentelor mele, dar fără voie făceam comparaţie între relaţiile mele anterioare cu femeile de stradă şi relaţia mea cu Sonia. Constatam cu acest prilej că înainte, trăind numai dorinţa, de dragul femeii mă prefăceam îndrăgostit, pe cînd acum, simţind numai iubire, de dragul Soniei mă prefăceam plin de dorinţă. Cînd, în sfîrşit, după ce-au depăşit bariera îngăduită lor, sărutările noastre au dus la nevoia apropierii noastre trupeşti, a cărei desăvîrşire – mi se părea atunci –

promitea suprema apropiere spirituală îngăduită omului pe pămînt, atunci m-am decis şi i-am cerut lui Iag să-mi cedeze camera pentru cîteva ore. În noaptea aceea, am condus-o pe Sonia acasă şi, ajunşi în dreptul porţii, i-am spus că a doua zi vom merge la Iag, că vom rămîne acolo singuri, că nu trebuie să se gîndească la nimic „anume”, că Iag este cel mai bun băiat, cel mai bun şi mai devotat prieten al meu. În noaptea aceea, la toate asigurările mele, Sonia a răspuns cu un „o-o-o!” şi şi-a luat aerul ei de vulpiţă cu ochii chinezeşti, iar eu, ajuns acasă, m-am simţit fericit nu la gîndul bucuriilor trupeşti care mă aşteptau a doua zi, ci închipuindu-mi că, apropiindu-mi-o, o voi supune pe Sonia spiritual şi în mod definitiv.

8

Urcam o scară largă, albă şi luminoasă, dispusă în semicerc: deasupra scării, în loc de acoperiş, era un luminator. Urcam într-o tăcere gravă care mă umplea de ruşine. Iag ne conduse spre camera lui printr-o sală mare, în care fotoliile, pianul şi lustra stăteau acoperite cu huse albe. Afară era încă lumină, dar în camera lui Iag, cu ferestrele care dădeau spre răsărit, începea să se lase întunericul. Prin uşa deschisă de la balcon, se vedeau coloanele curbate ale grilajului conturate în reflexe de culoarea piersicii.

— Nu, spuse Sonia, cînd Iag, trecînd rapid în spatele unui fotoliu îmbrăcat în catifea purpurie, cu rosături negre la încheieturi, îl apucă de spătar cu hotărîre, vrînd să i-l ofere. Nu, spuse ea, să mergem acolo, e minunat. Şi arătă în direcţia balconului. Se poate, nu-i aşa? întrebă ea, iar Iag înşfăcă rapid şi duse în balcon o măsuţă rotundă acoperită cu un mileu de dantelă. O luă cu tot ce era pe ea: prăjituri, lichiorul verde într-o sticlă de cristal şi nişte păhărele roşii, a căror gravură amintea de nişte vitralii turceşti văzute din spate.

— Cu plăcere, Sofia Petrovna, se întoarse Iag spre Sonia, ţinînd măsuţa în mîini şi punînd-o apoi jos ca să-şi poată desface mîinile a încuviinţare.

Pe balcon, feţele noastre căpătară o culoare purpurie în lumina soarelui care apunea; era bombat ca un gălbenuş de ou crud şi, deşi muşcat de acoperiş, se întrevedea în întregime, de parcă ar fi străpuns cu flacăra lui de la un capăt la altul podul casei vecine.

— Permiteţi-mi să vă torn puţin lichior, Sofia Petrovna, spuse Iag, poftindu-ne să ne aşezăm şi umplînd păhăruţele roşii, în timp ce tropăia de zor pe tabla cu care era acoperită podeaua balconului. Ca să spun drept, nu ştiam că vă întîlniţi cu Vadim. Şi doar sîntem prieteni. Vă rog mult să serviţi.

După ce Sonia încuviinţă din cap, Iag se aşeză pe marginea unui scaun, proptindu-şi sticla de genunchi şi ţinînd-o de gît ca un violonist care se odihneşte.

Sonia lipise paharul roşu de faţa ei îmbujorată şi, cu ochii plecaţi, zîmbea încurajator de parcă ar fi spus: „ei, hai, continuă”.

— În seara aceea, Sofia Petrovna, continuă Iag, privindu-i zîmbetul, ca să mă exprim delicat, ne-aţi scos de guler afară, şi pe bună dreptate. Dar…

nici n-aş fi îndrăznit să vă salut după scena aceea. Şi acum, ia te uită.

— Ce ia te uită? îl întrebă Sonia, zîmbind cu nasul în păhărel.

— Ei, aşa, făcu Iag cu mîna o mişcare de parcă ar fi aruncat în palmă un obiect şi acuma îl cîntărea. Într-un cuvînt, nu ştiu cum a dres-o Vadim. V-a telefonat, v-a trimis o scrisoare, nu ştiu, dar eu n-aş fi fost în stare de nimic după aşa o noapte.

Sonia, care ţinea paharul la gură şi sorbea din lichior, făcu un „mmm” de protest, dădu din mînă de parcă s-ar fi înecat şi, cu paharul la gură, se înclină spre masă ca să-l pună jos pe mileu.

— Nici pomeneală, spuse ea rîzînd, cu buzele încă umede. De unde aţi scos-o? Pur şi simplu, a doua zi dimineaţa i-am trimis lui Vadim un bileţel şi nişte flori. Asta-i tot.

— Flori? întrebă Iag.

— Aha, încuviinţă Sonia.

— Lui? întrebă Iag, întinzînd degetul mare în direcţia mea.

— Lui? îl îngînă Sonia, privind drept în ochii mei. Privirea ei pătrunzătoare pe faţa zîmbitoare (era privirea cu care de obicei copiii sînt speriaţi în glumă) mă avertiza: iubirea m-a făcut să fac tot ceea ce am făcut atunci; iubirea este aceea care mă face să vorbesc acum despre ceea ce am făcut atunci.

Iag tăcu un timp, privind cînd spre mine (care îi răspundeam cu un zîmbet fericit şi stupid), cînd spre Sonia. Treptat, ochii lui decoloraţi, la început holbaţi la auzul declaraţiei Soniei, apoi absenţi din cauza încordării interioare, luară o expresie şireată.

— Permiteţi-mi, totuşi, Sofia Petrovna, spuse el şi, luînd păhărelul şi dînd pe gît lichiorul, făcu mişcarea de clătire a gurii, de parcă ar fi băut un elixir pentru dinţi pe care îl va scuipa imediat. Permiteţi. Mi se pare că aţi spus ceva despre flori, despre un bileţel şi altele. Ei, dar cum a fost cu adresa? Sau poate o cunoşteaţi dinainte? Ei? reluă el cu o neîncredere şovăielnică, traducînd în cuvinte zîmbetul Soniei. Dar atunci, cum, cum?

— Foarte simplu, spuse Sonia, am să vă spun. Nu ştiam nimic nici despre Vadim, nici despre dumneavoastră. Şi iată cum am aflat. A doua zi dimineaţa, destul de devreme, am chemat-o la mine pe Nelly şi i-am făcut observaţie, prevenind-o că, dacă se mai întîmplă o asemenea porcărie, dacă o singură dată mai văd aşa ceva, le dau afară din casă. Cum e posibil? E de neconceput să aduci cu tine bărbaţi străini. Şi cînd? Noaptea. Şi unde? În apartamentul meu. Şi pe cine? Ei? Cum vă place? Nu, spuneţi drept, cum vă

place asta? Şi cine-mi garantează că nu sînt nişte tîlhari? Dar ce tot spun eu? Desigur, sînt nişte tîlhari. Dar de ce credeţi asta? Îi ştiţi cumva? Ce ştiţi voi despre ei?

— Dar, permiteţi, Sofia Petrovna, o întrerupse Iag, această Nastiuh, ăăă, Nelly… nu ştia nici numele, nici adresele noastre.

— Adevărat că nu ştia, încuviinţă Sonia. În schimb ştia că pe unul dintre voi, pe cel care purta un veston de student, îl cheamă Vadim, iar pe celălalt, în costum obişnuit, îl cheamă Iag. Mai mult decît atît, iarna trecută, cînd slujea la Mur, v-a văzut des împreună. Dar pe atunci purtaţi amîndoi o uniformă stranie, care, după expresia ei, semăna cu uniforma de student; însă nasturii uniformei voastre nu erau aurii, ci argintii şi fără vulturi. Nelly nu ştia mai multe despre voi, dar pentru mine era suficient. Mai întîi, ştiam deja că pe cel care mă interesează pe mine îl cheamă Vadim. În al doilea rînd, uniforma de licean, atît de asemănătoare celei de student şi cu detaliile atît de specifice privind nasturii, îmi era cunoscută: la acest gimnaziu învaţă fiul unei verişoare de-a mele. În al treilea rînd, îmi era clar că, dacă în iarna care trecuse, purta încă uniforma de gimnaziu, iar acum, vara, era în veston de student, tînărul a terminat liceul în primăvară. Am găsit în cartea de telefon adresa liceului şi m-am dus acolo. În afară de portar, nu mai era nimeni în liceu. După o scurtă lămurire asupra raporturilor dintre noi, acesta mi-a făcut rost de lista de elevi care au absolvit liceul în primăvară. Am avut noroc: printre cei optsprezece absolvenţi, numai unul purta prenumele Vadim. Astfel, am aflat şi numele, iar portarul mi-a dat şi adresa lui.

— Bravo! exclamă plin de admiraţie Iag, clătinînd din cap. Dar, vrînd parcă să-l scutească de orice laude, Sonia îşi duse mîna cu ceas la ureche, ascultă tic-tacul lui şi apoi privi cadranul. Profitînd de faptul că era ocupată, Iag îmi semnaliză din ochi disperat: „Plec, chipurile, imediat”.

Cînd a plecat Iag, deja se lăsase seara şi începuse să bată vîntul. De după colţ, apăru o trîmbă de praf care, ca un mic uragan, întoarse faţa de masă, ne închise ochii, trecu mai departe şi se pierdu în întuneric; între dinţi, praful începu să crănţăne ca zahărul, iar de deasupra, parcă de pe acoperiş, ca nişte fluturi de culoarea bananei, în văzduhul liniştit într-o clipă, începură să cadă frunzele toamnei, învîrtindu-se lent deasupra mesei şi lăsîndu-se în păhărelele roşii ca nişte pene înfipte în călimară. Deodată mi-am dat seama că regret plecarea lui Iag. Mă simţeam privat de uimirea ce se cuvine arătată iubirii mele de către un ochi străin. Parcă fericirea mea ar fi fost un costum nou, care-şi pierde din frumuseţea lui dacă nu este

admirat şi de alţii. Sonia se ridică, străbătu balconul şi se aşeză alături de mine.

— U-u-h, ce urîcios! spuse ea cu o expresie glumeţ încruntată.

Încruntarea mă reprezenta pe mine, iar expresia glumeaţă era atitudinea ei faţă de mohoreala mea. Şi, cu teamă, de parcă ar fi fost un copil care asmute un cîine, întinse degetul arătător şi începu să-l poarte de sus în jos pe buzele mele care scoteau sunete atît de vesele şi de sonore, încît nu m-am putut abţine şi am izbucnit în hohote de rîs.

— Uite, după semnul acesta, după rîsul tău sau după supărarea cu care îmi vei da mîna la o parte, am să cunosc în viitor în ce stare te afli, spuse Sonia. Acum, adăugă ea, după o scurtă tăcere, vezi cum sîntem noi, femeile: efectul pe care îl producem, etalîndu-ne perspicacitatea, e mai de preţ decît folosul pe care l-am fi putut obţine dacă am trece-o sub tăcere.

Între timp, întunericul se lăsa rapid, şi vîntul care se înteţea mă umplea de nelinişte. Dar acolo, deasupra acoperişului negru al casei, acolo unde cădea soarele, se mai zărea o dungă îngustă de culoarea mandarinei. Deasupra ei, cerul era întunecat şi pe el norii se mişcau purtaţi de un vînt repede, ca nişte şuviţe de cerneală turnată în apă. Cînd am ridicat capul, balconul a început să plutească încet înainte, împreună cu casa care ameninţa să acopere tot oraşul. Dincolo de colţ, frunzele copacilor se zbăteau ca valurile mării. În plin vuiet de ape, ceva, probabil o creangă, se rupse, iar undeva, alături, se trînti o fereastră şi, în liniştea care se instaurase pentru o clipă, se auzi cum sticla se face ţăndări pe trotuar.

— Pfui, făcu Sonia, e urît aici. Să mergem.

În comparaţie cu balconul, camera lui Iag părea liniştită şi înăbuşitoare, de parcă s-ar fi făcut focul în sobă. Prin uşa închisă de la balcon, în întuneric, se vedea cum faţa de masă se zbate ca o batistă fluturată de rămas-bun în gară. Ţinînd-o pe Sonia de braţ, în căutarea comutatorului, am început să pipăi cu palma tapetul de pe perete care foşnea tare. Mîna Soniei, însă, mă trăgea uşor spre ea. Atunci, am luat-o în braţe, am strîns-o la piept şi am pornit aşa în direcţia în care se vedea albind o coloană dincolo de care, pe cît îmi aminteam eu, se afla patul; o împingeam încet pe Sonia ţinînd-o cu faţa la mine şi călcînd-o stîngaci pe vîrful pantofilor.

Înaintînd în întuneric şi strîngînd-o la piept, simţeam cum mă cuprinde ruşinea, căci, oricît încercam să-mi provoc cruzimea animală şi bărbătească, atît de necesară pentru ceea ce voiam să fac, în aceste minute hotărîtoare sărutările Soniei şi apropierea ei mă emoţionau din cale afară şi eram prea

sensibilizat pentru a mai putea fi şi senzual. „Ce să fac, ce să mă fac, ce să mă fac?” – gîndeam eu disperat, înţelegînd că Sonia este tipul de femeie pe care trebuie s-o iei deodată şi în plină forţă. Intuiam că trebuie să fac lucrul acesta exact aşa şi nu altfel, nu pentru că Sonia s-ar fi opus, ci pentru că, dacă aş fi îndrăznit să mă excit prin procedeul cunoscut, procedeu ruşinos şi de lungă durată, mi-aş fi salvat orgoliul de mascul, dar aş distruge pentru totdeauna şi iremediabil frumuseţea iubirii noastre. Între timp, ajunsesem în dreptul coloanei. „Ce să fac, ce să mă fac?” repetam eu disperat gîndindu-mă la ruşinea care va urma şi după care nu voi mai putea trăi, fiind conştient, cu aceeaşi disperare, că tocmai această presimţire a ruşinii mă lipseşte de ultima posibilitate de a trezi în mine animalul care ar putea-o înlătura. În ultima secundă, cînd, ca într-o prăpastie adîncă, ne-am prăbuşit amîndoi pe patul care a zbîrnîit vulgar din toate arcurile, am găsit ieşirea şi, ca la teatru, am început să gîfîi tare şi să gem, încercînd să-mi desfac gulerul de stofă.

— Sonia, mi-e rău. Apă!

9

Moscova, septembrie, 1916

Dragul şi scumpul mei Vadim!

Mi-e greu, mă doare gîndul că aceasta este ultima mea scrisoare către tine. Doar ştii că din seara aceea (ştii despre ce seară vorbesc) între noi s-au stabilit relaţii foarte stranii. Odată instalate, asemenea relaţii nu se mai pot întoarce din drum şi nu mai pot deveni ceea ce au fost; mai mult de atît: cu cît se prelungesc aceste relaţii, cu atît mai insistent încearcă ambele părţi să reînvie prin minciună relaţiile lor trecute şi cu atît mai mult se face simţită duşmănia îngrozitoare care niciodată nu se instalează între oamenii străini. Cînd există asemenea relaţii, este suficient ca unul dintre cei doi parteneri să-i spună celuilalt adevărul, tot adevărul, înţelegi, adevărul pînă la capăt, pentru ca acest adevăr să se transforme în culpabilizare.

Oare cum e mai bine? Să spui acest adevăr, să mărturiseşti cu sinceritate desăvîrşită dezgustul pentru această minciună a iubirii şi să-l faci pe celălalt să înţeleagă şi să o termini cu totul sau, temîndu-te de sfîrşit, să minţi de două ori: să te minţi pe tine şi să-l minţi şi pe cel care a spus acest adevăr? Îţi scriu, aşadar, pentru a-ţi spune adevărul şi te rog, te implor, dragul meu, nu minţi, lasă această scrisoare fără răspuns, fii sincer cu mine măcar păstrînd tăcerea.

Mai întîi, despre aşa-zisul leşin pe care l-ai jucat atunci la Iag. (Îmi vine în cap aici gîndul că a leşina înseamnă a duce de nas). Cu asta a început, mai exact, cu faptul că n-am crezut deloc în leşinul acela al tău. Am înţeles pe loc că el n-a fost decît o ieşire din situaţia aceea, neplăcută pentru orgoliul tău şi jignitoare pentru iubirea mea. În treacăt fie spus, la început am bănuit că poate eşti bolnav, dar imediat am renunţat la această ipoteză (nu imposibilă, ci incorectă).

Ştii doar că în seara aceea te-am îngrijit cum am putut: ţi-am adus apă şi un prosop umezit, am fost tandră cu tine, dar totul a fost minciună. Mă gîndeam la tine deja ca la persoana a treia; în gîndurile mele erai deja „el” şi nu mă mai adresam ţie direct, ci vorbeam, parcă, despre tine cu altă persoană, cu cineva care-mi devenise mai apropiat decît tine; iar acest „cineva” era raţiunea mea. Astfel ţi-am devenit străină. Dar atunci, noaptea,

am minţit, nu ţi-am spus, n-am putut să-ţi spun adevărul pe care îl pun acum pe hîrtie: am fost jignită. Cînd un om îl jigneşte pe celălalt, jignirea e de două feluri: intenţionată şi neintenţionată. Primul fel de jignire este îngrozitor: la acest fel de jignire se răspunde prin ceartă, prin injurie, prin lovituri sau prin foc de armă şi, oricît ar fi de dur un astfel de răspuns, el te ajută. Aşadar, jignirea care ţi s-a făcut cu bună ştiinţa se spală, aşa cum se spală murdăria la baie. Dar jignirea neintenţionată e înfricoşătoare pentru că, răspunzîndu-i prin ceartă, injurie sau, pur şi simplu, arătînd că eşti jignit, nu numai că nu o slăbeşti, ci, mai mult, îţi aduci ţie însuţi o jignire şi mai mare. O jignire nepremeditată este deosebită nu numai pentru că nu poţi să-i răspunzi, dar şi pentru că trebuie să arăţi cu tot dinadinsul că n-o observi (şi ce greu este!). Iată de ce, în seara aceea n-am spus nimic şi am minţit.

De mii de ori m-am întrebat şi n-am putut, nu, n-am putut să găsesc răspunsul. De mii de ori mi-am pus întrebarea – ce s-a întîmplat? – şi de mii de ori am primit unul şi acelaşi răspuns: el nu te-a vrut. Mi-am plecat capul în faţa acestui răspuns, în faţa inevitabilului, şi totuşi n-am înţeles. Bine, îmi spuneam eu, el nu m-a vrut, dar, în cazul acesta, de ce-a făcut tot ce-a făcut? De ce-a aranjat o întîlnire la Iag acasă, de ce s-a comportat de aşa manieră, încît şi prin comportare, şi prin fapte s-a obligat să mă ia? De ce totuşi n-a făcut-o? De ce? Răspunsul era unul singur: evident, pentru că el voia să mă vrea, dar trupul său, împotriva voinţei lui, m-a refuzat categoric. Gîndind aceasta, am simţit cam ce ar trebui să simtă un lepros pe care fratele creştin îl sărută pe gură şi care vede că pe acelaşi frate creştin îl prinde greaţa din cauza acestui sărut. Am simţit în comportarea ta acelaşi lucru: pe de o parte, era dorinţa dictată de voinţa ta, care te justifica pe deplin, pe de altă parte, era neascultarea revoltată a trupului tău care pe mine m-a jignit în mod deosebit. Nu mă judeca, Vadim, şi înţelege că toate argumentele gîndirii care te îndeamnă să posezi o femeie sînt jignitoare pentru ea, indiferent dacă aceste argumente sînt dictate de motivaţiile milei creştine, deci de motivaţii sufleteşti înalte, sau de motivaţii murdare, băneşti. Da. Da, o nebunie săvîrşită cu raţiune este o ticăloşie.

Ştii că a doua zi trebuia să vină soţul meu. Mai ştii, doar ţi-am vorbit despre asta, că orice nenorocire m-ar aştepta, am să-i povestesc cinstit şi cu de-amănuntul tot ce s-a întîmplat în acest timp. Dar n-am făcut-o. După noaptea aceea, nu m-am mai simţit în drept să-i spun. Ba mai mult de atît: am simţit faţă de soţul abia sosit o tandreţe nouă, plină de recunoştinţă, care m-a apropiat din nou de el. Da, Vadim, aşa este, şi trebuie şi poţi să înţelegi

asta. Pentru că inimii unei femei leproase îi este mai scump sărutul senzual al unui negru decît sărutul creştin al unui misionar care îşi reprimă dezgustul.

Ştii ce a urmat apoi. Ai venit la noi ca oaspete, ca un străin. Desigur, am înţeles că nu te simţi complet străin, ci că te prefaci a fi un străin şi că eşti încredinţat că nu-mi eşti deloc străin, că eşti pentru mine omul cel mai apropiat. Ştiam că tu aşa gîndeşti, dar mai ştiam şi cît de adînc greşeşti şi, ştii, Vadimuşka, mi s-a făcut atît de milă de tine, atît de milă pentru această încredere a ta, încît m-a durut pentru tine!

Soţul meu, cu care ai făcut cunoştinţă şi căruia, în mod evident, i-ai plăcut, cu lipsa de tact care îl caracterizează, m-a luat de braţ şi s-a pornit să-ţi arate apartamentul.

Trebuie să ştii că soţul meu nu este gelos. Această lipsă de gelozie la el vine dintr-un prisos de încredere în sine şi din lipsa lui de imaginaţie. Dar tocmai aceste sentimente care-l păzesc de gelozie l-ar duce la o cruzime inimaginabilă dacă ar afla de trădarea mea. Soţul meu nu se îndoieşte deloc că el şi numai el reprezintă acel punct în jurul căruia se învîrtesc toţi ceilalţi oameni. El nu-i deloc în stare să simtă că oricare fiinţă gîndeşte la fel şi că, din punctul de vedere al acestui oricare, el, soţul meu, încetează a mai fi punctul în jurul căruia totul se învîrte şi că el însuşi poate să se învîrtească în jurul altui centru. Bărbatul meu nu poate nicicum înţelege că într-o lume, alcătuită numai din puncte centrale în jurul cărora se învîrteşte lumea receptată şi populată de gîndirea acestor puncte, există tot atîtea puncte fixe cîte fiinţe sînt în acea lume. Soţul meu înţelege şi acceptă eul ca centru, ca buric al lumii, dar presupune că existenţa acestui eu este posibilă doar în fiinţa lui şi numai în ea. Toţi ceilalţi nu au şi nici nu pot avea un astfel de eu. Toţi sînt pentru el „tu” sau „ei”. Astfel, considerîndu-şi eul ca profund uman, soţul meu nu pricepe că acest eu al lui este pur animal, că un asemenea eu poate fi acceptat doar dacă îl consideri un şarpe boa. Soţul meu nici măcar nu-şi pune problema că diferenţa dintre eul animal şi eul uman constă în faptul că pentru fiecare fiară a recunoaşte un eu străin înseamnă a-şi recunoaşte înfrîngerea datorată slăbiciunii corpului propriu, deci neputinţei sale fizice, în timp ce pentru om, a recunoaşte un eu străin înseamnă a celebra o victorie care vine din puterea spiritului său şi din măreţia lui. Acesta este soţul meu, şi e păcat că lucrurile s-au întors astfel, încît eu trebuie să rămîn cu el. Nu i-ar fi stricat şocul pe care l-ar fi resimţit

stupiditatea lui dacă ar fi aflat de trădarea mea, dacă ar fi ştiut că i-am preferat pe altcineva.

Îţi aminteşti, probabil, momentul cînd, arătîndu-ţi apartamentul nostru, ne-am apropiat în final de uşa dormitorului. Desigur, ţii minte şi cum m-am opus şi n-am vrut să deschidem uşa şi cum soţul meu, supărat pe mine şi neînţelegînd nimic, a deschis, totuşi, uşa, m-a împins înainte şi, făcîndu-ţi loc, a spus: „Intraţi, intraţi, acesta este dormitorul nostru. Vedeţi, totul este din lemn de esenţă tare”. Ai privit în jur, te-ai uitat la patul nefăcut, la patul aflat în dezordine la ora nouă seara şi ai înţeles. Ştiu: în clipele acelea, în dormitorul nostru, ai trăit sentimentul de gelozie, de durere şi de amărăciune pentru iubirea noastră umilită şi înjosită. Am priceput pe loc prin ce treci. Dar numai după scena aceea mi-am dat seama că umilirea iubirii tale a fost aceea care ţi-a trezit dorinţa. Ce rău îmi pare că prea tîrziu am înţeles acest lucru!

Ştii ce a urmat. Am continuat să ne întîlnim, ascunzîndu-ne de soţul meu. Dar aceste noi întîlniri nu mai erau ca înainte. De fiecare dată, mă duceai în nu ştiu ce ungher, smulgeai hainele de pe mine şi de pe tine şi mă posedai din ce în ce mai brutal, mai fără de tandreţe, mai plin de cinism. Nu-mi reproşa că ţi-am permis să faci asta! Să nu crezi că, procedînd astfel, mi-ai adus măcar o clipă de bucurie. Am suportat dezmăţul, aşa cum un bolnav suportă un medicament: crede că luîndu-l îşi salvează viaţa. Iar eu credeam că-mi salvez iubirea. În primele zile, deşi am observat că dorinţa ta creşte pe măsură ce iubirea ţi se stinge, mai nădăjduiam în ceva, mai aşteptam ceva. Dar ieri am înţeles că nici dorinţă nu mai ai, că eşti sătul, că sînt de prisos, că nu mai putem continua aşa. Îţi aminteşti: nici măcar nu m-ai sărutat, nu m-ai îmbrăţişat, nu m-ai salutat. În tăcere, cu calmul unui funcţionar care a venit la slujbă, ai început să te dezbraci. Mă uitam la tine, la felul cum, stînd în faţa mea în lenjerie intimă, iartă-mă, nu prea curată, îţi împătureai metodic pantalonii. Te priveam cum te apropii de lavoar, cum iei prosopul, cum îl pui grijuliu sub pernă şi cum apoi, după, fără să te ruşinezi, ba chiar fără să te întorci cu spatele, te ştergi cu prosopul şi-mi spui să procedez la fel. Apoi te-ai întors şi ai aprins o ţigară. „Oare, m-am întrebat eu, aceasta să fie iubirea pentru care sînt gata să renunţ la tot, să-mi distrug viaţa?” Nu, Vadim, nu, dragul meu, aceasta nu este iubire; e ceva murdar, tulbure, hidos. Am destulă murdărie din asta acasă la mine ca să mai fie nevoie să o transfer din dormitorul marital, unde totul „e din esenţă tare”, într-o cameră de hotel urît mirositoare. Şi, chiar dacă îţi pare crud ceea ce-ţi

spun, vreau să adaug că, dacă e să aleg între tine şi soţul meu, atunci îmi pun problema nu numai a locului, ci şi a persoanelor. Da, Vadim, dacă e să aleg între tine şi soţul meu, fără să mă gîndesc la locul unde ne întîlnim, îl prefer pe soţul meu. Înţelege-mă! Erotismul soţului meu este rezultatul sărăciei lui spirituale: această sărăcie ţine de profesia lui şi, de aceea, nu este jignitoare. Dar relaţia ta cu mine este o continuă cădere, o degradare rapidă a simţurilor care, ca orice degradare, mă umileşte cu atît mai dureros cu cît mai mare este bogăţia în locul căreia ea se instalează.

Rămîi cu bine, Vadim. Adio, scumpul meu, băiatul meu drag. Adio, visul meu, basmul meu, minunea mea. Crede-mă: eşti tînăr, ai toată viaţa înainte şi vei mai fi fericit. Rămîi cu bine!

Sonia

Cocaina

1

Nu mai am cum să stau atîrnat pe pervazul de piatră de un cenuşiu închis imitînd marmura şi cu muchia din piatră albă pe care s-au ascuţit atîtea bricege. Nu mai e posibil ca, lungit pe acest pervaz şi întinzînd gîtul, să privesc curtea lungă şi îngustă, străbătută de o alee asfaltată şi nici să văd poarta de lemn mereu închisă, care are într-o latură a ei o uşiţă din metal ruginit şi parcă grea de oboseală. Pe uşiţă se intră păşind peste un prag înalt de care locatarii se poticnesc fără greş şi pe care-l privesc cu ură. E iarnă. Între ferestrele lipite cu benzi de hîrtie de culoarea untului s-au aşternut rulouri de vată în care stau înfipte două recipiente înguste şi înalte cu un lichid gălbui. Dacă faci abstracţie de faptul că e deja iarnă şi te apropii de fereastra de sub pervazul căreia radiază o căldură uscată, îţi dai seama ce izolată e camera în care te afli. În funcţie de dispoziţia sufletească, această izolare îţi dă senzaţia de confort sau de însingurare. De la fereastra cămăruţei mele, văd drept în faţă peretele casei vecine cu şuviţe de ciment încremenite pe cărămizi; dacă privesc în jos, pot admira locul străjuit de un mic turn pe care portarul nostru Matei îl numeşte pompos grădina stăpînilor. E, însă, suficient să priveşti această grădină şi pe aceşti stăpîni ca să înţelegi că respectul special cu care Matei vorbeşte despre stăpînii săi nu este altceva decît un mod bine calculat de a-şi spori propria demnitate, flatîndu-i pe oamenii pe care-i slujeşte.

În ultimele luni, m-am simţit tot mai des cotropit de tristeţe. Uneori rămîn îndelung în faţa geamului, trăgînd dintr-o ţigară din care se ridică molcom un fum albastru-albastru şi încercînd să număr cărămizile din zidul casei vecine. Dacă e seară, sting lumina. Împreună cu lumina dispare şi imaginea camerei reflectată în geam; după asta, mă apropii de fereastră şi, cu capul lăsat pe spate, privesc atît de intens zăpada care cade în fulgi deşi, încît, la un moment dat, încep să mă simt ca un lift care urcă pe odgoanele de zăpadă nemişcate. Alteori, mă plimb pe coridor, deschid uşa de la intrare, ies pe scara rece şi, gîndindu-mă cui să telefonez, deşi ştiu prea bine că nu am cui, cobor la cabină. Acolo, lîngă scara principală, îşi are locul său Matei cel roşcat, îmbrăcat într-o scurtă de stofă albastră, plisată la spate, cu o şapcă cu fund auriu şi cu picioarele aşezate pe un taburet. Frecîndu-şi cu mîinile lui mari genunchii, ca după o căzătură, acesta îşi lasă periodic capul

pe spate şi cască de-i trosnesc fălcile; în gura deschisă i se vede limba cum urcă şi coboară, iar din gît îi iese un geamăt articulat într-un „a-o-i” urcător şi, apoi, într-un „i-o-a” coborîtor. Cu ochii încă plini de lacrimi somnoroase, acesta clatină mustrător din cap şi-şi freacă faţa atît de tare, de parcă ar vrea să smulgă de pe ea şi pielea, şi somnul.

E sigur că acestei pofte de somn a lui Matei i se datorează faptul că locatarii imobilului au renunţat la serviciile lui. Drept care, în imobilul nostru, de ani buni au fost instalate sonerii pentru fiecare apartament. Cînd sună telefonul, Matei apasă pe soneria corespunzătoare pentru a face legătura dorită. Eu eram chemat printr-un apel lung şi misterios care în ultimele luni dobîndise pentru mine o semnificaţie deosebită de bucurie şi de emoţie. Dar soneria mea suna din ce în ce mai rar. Iag era îndrăgostit. Locuia cu o femeie mai în vîrstă decît el, o tipă cu fizionomie iberică şi, pentru că aceasta m-a urît din prima clipă, am început să ne vedem foarte rar. De cîteva ori, am încercat să mă întîlnesc cu Burkeviţ, dar am renunţat la aceste întîlniri, negăsind un ton comun cu el. Cu acesta, cu Burkeviţ, care devenise un revoluţionar, trebuia fie să vorbeşti despre alţii – cu un ton de indignare civică –, fie să-ţi mărturiseşti propriile fapte comise împotriva binelui public. Şi una, şi alta îmi stîrneau o greaţă de care mă ruşinam, eu, cel obişnuit să-mi ascund sentimentele sub o pojghiţă de cinism sau să le exprim cu o notă de umor. Burkeviţ, însă, aparţinea genului de oameni care, în virtutea idealurilor pe care le împărtăşesc, judecă aspru şi umorul, şi cinismul; umorul pentru că văd în el o expresie a cinismului, iar cinismul, pentru că acesta li se pare lipsit de umor. Mai rămăsese doar Stein care mă suna uneori, chemîndu-mă la el; răspundeam totdeauna acestor invitaţii.

Stein locuia într-o casă luxoasă, cu scări din marmură acoperite cu traverse roşu-închis, cu un portar elegant şi amabil şi cu un lift a cărui cabină mirosind a parfum o lua în sus şi se oprea atît de brusc, încît aveai senzaţia că inima îţi zboară şi apoi cade la locul ei abia după un timp. Imediat ce subreta deschidea uşa uriaşă, albă şi lăcuită, imediat ce mă luau în stăpînire liniştea şi parfumul acestei locuinţe foarte mari şi foarte scumpe, Stein îmi venea în întîmpinare cu o grabă aferată. Prinzîndu-mă de mînă, mă ducea repede la el în cameră, unde începea să caute înfrigurat prin buzunarele costumelor din dulap, ieşind din cînd în cînd şi în coridor unde, probabil, continua să caute în buzunarele şubelor şi ale paltoanelor. După ce scotocea prin toate buzunarele, Stein, liniştit că nu s-a pierdut nimic, expunea obiectele căutate în faţa mea, pe masă. Erau bilete folosite,

invitaţii, afişe de spectacole, de concerte şi de baluri, într-un cuvînt, erau dovezile vizibile ale locurilor pe unde a fost: la ce teatru, la ce premieră, în ce rînd a stat şi, ceea ce este mai important, cît a plătit pentru fiecare dintre aceste bilete. Aranjînd toate obiectele astfel ca puterea impresiei pe care mi-o fac să crească treptat şi ghidîndu-se în sortarea lor doar după mărimea preţurilor, Stein clipea, obosit parcă de datoria plicticoasă de a mă pune la curent cu toate, şi-şi începea relatarea.

Nu pomenea nici un cuvînt despre jocul actorilor, despre valoarea piesei, despre calitatea orchestrei sau a solistului. În general, nu spunea nimic cu privire la impresia sau la sentimentele pe care i le-au trezit lucrurile văzute sau auzite, în schimb, îmi dădea relaţii (cu lux de amănunte chiar) despre public, arătînd pe cine a văzut dintre cunoscuţi, unde stăteau aceştia, cu cine era în lojă întreţinuta financiarului A sau unde şi cu cine era bancherul B, cui i-a fost el prezentat în seara respectivă, ce venit anual au aceşti noi cunoscuţi ai săi (Stein nu spunea niciodată „cît cîştigă" aceştia). Se vedea că, la fel ca şi portarul nostru Matei, el crede sincer că veniturile şi poziţia înaltă a cunoştinţelor sale îl ridică grozav în ochii mei. Turuindu-mi toate acestea cu un orgoliu lenevos şi amintindu-mi cît de greu a făcut el rost de bilet şi ce bacşiş a trebuit să plătească, Stein se apleca spre mine şi-şi fixa unghia îngrijită a degetului său mare, alb şi lăbărţat pe preţul biletului. Ajuns aici, tăcea şi, mutîndu-mi, prin această tăcere, privirea dinspre bilet spre sine, îşi desfăcea mîinile larg, îşi pleca pe un umăr capul şi-mi zîmbea cu zîmbetul lui plîngăreţ care voia să spună că acest preţ ridicat al biletului îl amuză atît de mult pe el, Stein, încît nici nu mai are putere să se indigneze.

Uneori, cînd veneam la Stein, îl găseam alergînd înfrigurat pe picioroangele lui. Era în mare grabă şi se bărbierea, într-un continuu du-te-vino între baie şi cameră; se pregătea să meargă undeva la un bal, la o serată, în vizită sau la concert, iar eu îl aşteptam curios să aflu de ce a avut nevoie de mine şi de ce m-a chemat la telefon cu puţin timp înainte. Aruncînd în jur lucrurile trebuincioase şi netrebuincioase pentru seara respectivă – bretele, batiste, parfum, cravate –, mi le arăta grăbit, comunicîndu-mi preţurile şi locul de unde le-a cumpărat.

Gata îmbrăcat în şuba lui dintr-o stofă lucioasă, cu o căciulă ţuguiată din blană de biber pe cap, mijindu-şi genele roşcate gata-gata să şi le pîrlească cu ţigara lui aprinsă, oprindu-se cu capul pe spate în faţa oglinzii şi pipăindu-şi cu mîna gîtul bărbierit şi dat cu pudră (cînd se uita în oglindă,

îşi lăsa colţurile gurii în jos, ca un peşte), Stein îmi spunea poruncitor: „ei, să mergem”; şi, spunînd aceasta, îşi desprindea cu greu ochii din oglindă, pornind-o apoi rapid spre uşă şi coborînd cu atîta rapiditate pe traversa roşie a scării, încît abia puteam să ţin pasul cu el. Nu ştiu de ce, dar în această fugă a mea în urma lui, pe scări, era ceva îngrozitor de jignitor, ceva înjositor şi ruşinos. Jos, lîngă intrare, pe Stein îl aştepta un echipaj, iar el se despărţea de mine indiferent, întinzîndu-mi o mînă inertă şi retrăgîndu-şi-o imediat pentru a urca în trăsură şi a pleca.

Mi-amintesc cum i-am cerut odată nişte bani împrumut, o sumă neînsemnată, cîteva ruble. Fără un cuvînt, Stein a scos dintr-un buzunar lateral, cu o mişcare largă şi mijindu-şi ochii (deşi în momentul acela nu fuma), o pungă de mătase de unde a extras o hîrtie nou-nouţă, foşnitoare, de o sută de ruble. „Oare mi-o dă?” mă gîndeam eu – şi straniu, deşi banii îmi erau foarte necesari, am simţit mai mult ca oricînd cît mă dezamăgesc pe mine însumi. Parcă abia atunci am înţeles că bunătatea pe care ţi-o arată un ticălos te poate dezamăgi, ca şi ticăloşia săvîrşită de un om cu idealuri mari. Dar Stein nu mi-a dat banii. „Asta-i tot ce am”, a spus el, arătînd cu bărbia spre hîrtia de o sută de ruble. „Dacă aş fi avut mărunţiş, ţi-aş fi dat chiar zece ruble. Dar am o singură hîrtie şi nu intenţionez să o schimb, chiar dacă ai avea nevoie doar de zece copeici. O sută de ruble schimbate nu mai sînt o sută de ruble”, mă lămuri el, pierzîndu-şi, evident, răbdarea şi, nu ştiu de ce, arătîndu-mi palma întoarsă. „Banii schimbaţi sînt bani începuţi şi, prin urmare, bani pierduţi.”

„Desigur, desigur”, i-am răspuns eu, zîmbind şi dînd din cap vesel. Încercam, din toate puterile, să-mi ascund supărarea, simţind că, dacă mi-o manifest, mă ofensez pe mine însumi şi mai mult (cîtă dreptate a avut Sonia!). Iar Stein îşi desfăcea larg braţele, cu o expresie de reproş, pentru că m-am îndoit de el, dar şi de satisfacţie, pentru că totuşi i se dăduse dreptate. „Domnilor”, exclama el mulţumit de sine, „e timpul. E timpul să devenim, în sfîrşit, europeni. E timpul să înţelegem asemenea lucruri.”

Deşi treceam destul de des pe la Stein, nu s-a obosit să mă recomande părinţilor săi. E adevărat că, dacă Stein ar fi venit la mine, nici eu nu l-aş fi prezentat mamei mele. Dar identitatea acţiunilor noastre avea cauze cu totul diferite: Stein nu mă prezenta părinţilor săi pentru că îi era jenă cu mine, pe cînd eu nu l-aş fi prezentat mamei mele pentru că îmi era jenă cu mama în faţa lui Stein. Şi de fiecare dată cînd mă întorceam acasă de la Stein, mă

chinuia umilinţa amară a săracului a cărui superioritate spirituală e prea mare pentru a admite că e invidios şi prea slabă pentru a rămîne indiferent.

E straniu că lucrurile cele mai detestabile au o anume forţă de atracţie. Un om ia masa, iar în spatele lui un cîine vomită. Omul poate să mănînce în continuare şi să nu ia seama la această scîrboşenie. Dar el poate să se oprească din mîncat şi să plece fără să se uite în urmă. Ar putea. Dar o forţă rea, ca o ispită (despre ce ispită o fi vorba aici?) îi trage capul într-o parte şi-l face să privească la scena care-i provoacă frisoane de silă, îl obligă să se uite la ceea ce, hotărît, el n-ar vrea să vadă.

Aceeaşi ispită mă încerca şi pe mine în relaţiile mele cu Stein. De fiecare dată cînd mă întorceam de la el, mă juram că n-am să mai pun piciorul pe acolo. Dar cînd, peste cîteva zile, Stein mă chema la telefon, mă duceam din nou la el. Mă duceam, probabil, pentru a-mi savura sila. Adeseori, stînd culcat pe întuneric în cămăruţa mea, îmi imaginam că, iată, mă ocup de un comerţ oarecare. Afacerea merge ca pe roate, iar eu îmi deschid un cont în bancă, în timp ce Stein, ajuns la sapă de lemn şi în zdrenţe, aleargă la mine, îmi caută prietenia şi mă invidiază. Aceste visuri şi închipuiri îmi plăceau grozav, dar (oricît de straniu şi de ilogic ar părea) tocmai acest sentiment de plăcere pe care mi-l trezeau imaginile respective îmi era extrem de antipatic. În orice caz, am sărit voios de pe divan în seara cînd a răsunat, lung şi strident, soneria care mă chema la telefon. În seara aceea memorabilă, în seara aceea nefastă pentru mine mă pregăteam, ca întotdeauna, să mă duc la Stein. Dar nu era Stein. Şi cînd, după ce am coborît în fugă scările şi am intrat tot în fugă în cabina telefonică mirosind a pudră şi a transpiraţie, am ridicat receptorul atîrnînd de un şnur verde pînă în podea, şoapta care mi-a ajuns la ureche nu era a lui Stein, ci a lui Zander, un student pe care-l cunoscusem la secretariatul universităţii cu cîteva zile înainte. Acest Zander îmi lătra răguşit în telefon că împreună cu un prieten au hotărît să organizeze în noaptea aceea o partidă de miros (nu înţelegeam ce înseamnă, l-am întrebat şi el mi-a spus că e vorba să se prizeze cocaină); mi-a mai spus că au puţini bani, că ar fi bine dacă i-aş ajuta şi că mă aşteaptă la cafenea. Aveam foarte vagi cunoştinţe despre cocaină, îmi imaginam că e ceva în genul alcoolului (în orice caz, mă gîndeam la gradul ei de periculozitate pentru organism) şi, întrucît în seara aceea, ca de altfel în ultimele seri, n-aveam ce să fac şi nici unde să mă duc, şi pentru că aveam douăzeci şi cinci de ruble, am primit invitaţia bucuros.

2

Era un ger uscat şi atît de aprig, de trosneau pietrele. Cînd sania o luă lin spre pasaj, am auzit din toate părţile paşi zăngănind pe zăpada îngheţată bocnă. De pe acoperişul caselor se ridicau stîlpi albi de fum, de părea că oraşul atîrnă de cer ca un candelabru uriaş. În pasaj era curent şi foarte frig, iar pe oglinzi se pusese un strat gros de chiciură. Cînd am deschis uşa de la cafenea, aburul a năvălit afară ca dintr-o spălătorie; era un abur cald, plin de miresme şi de sunete.

Vestiarul mic, despărţit de sală printr-un grilaj, era atît de ticsit de şube, încît portarul se porni să gîfîie şi să sară de colo-colo cu mantaua mea în mînă; încerca orbeşte să o agaţe în cîte un cui de pe care cădea imediat. Pe un raft şi pe suportul unei oglinzi, şepcile şi căciulile se înghesuiau în rînduri strînse, iar pe podea galoşii şi bocancii stăteau unii peste alţii, numerotaţi cu cretă.

Tocmai cînd îmi făceam loc spre mijlocul sălii, un violonist, cu vioara sprijinită de bărbie, mişcă solemn arcuşul şi, ridicat în vîrful picioarelor, cu umerii încordaţi, începu să cînte (trăgînd după sine pianul şi violoncelul).

Postat lîngă muzicanţi şi privind sala arhiplină care a amuţit cînd orchestra a început să cînte, îl căutam din ochi pe Zander. Lîngă mine, pianistul îşi mişca energic coatele, omoplaţii şi spinarea stînd pe scaun, cu un caiet de partituri rupt aşezat sub el; apoi se lăsă pe spate, şi speteaza murdară a scaunului începu să trepideze. Violoncelistul îşi pleca faţa cu sprîncenele ridicate, îşi lipea urechea de degetul care luneca pe strune, în timp ce violonistul, stînd cu picioarele depărtate, îşi agita torsul, plin de pasiune. Îmi era jenă de faţa lui fericită care, cu atîta bucurie, te invita s-o priveşti; îmi era jenă că nimeni, absolut nimeni nu-i dădea atenţie.

Săltîndu-mă în vîrful picioarelor, trăgîndu-mi burta şi strecurîndu-mă într-o coastă printre măsuţele înghesuite una în alta, mă gîndeam fără să vreau (dintr-o nevoie, prezentă de cîtva timp, de a-mi demonstra mie însumi propria ignoranţă) şi nu găseam răspuns la întrebarea: ce-i aceea muzică? În celălalt capăt al sălii înghesuiala nu era aşa mare.

Sunetele îşi schimbau direcţia ca vîntul şi, cînd se depărtau de muzicanţi, aveai impresia că arcuşurile acestora se mişcă fără zgomot.

Lîngă o fereastră mare stătea Zander, care flutura o batistă ca să-mi atragă atenţia.

— Ei, în sfîrşit, iată-te, în sfîrşit, ai venit, spuse el, croindu-şi drum spre mine şi apucîndu-mi mîna cu mîinile amîndouă. Ei, ce mai faci? (Îi tremura capul.) Ei, cum o mai duci, Vadia?

Îi tremura capul epileptic şi părea că uită imediat cuvintele pe care le spune, că se scutură de ele, motiv pentru care o lua de la capăt cu o încăpăţînare enervantă. Mă sfredelea cu ochii, iar nasul lui ca un cioc de răpitoare se încreţea de bucurie. Ţinîndu-mă de mînă şi păşind cu spatele înapoi, mă trase spre o măsuţă la care stăteau încă două persoane. După felul cum mă priveau în ochi, era evident că sînt cu Zander şi că acesta ne va face cunoştinţă imediat. Pe unul dintre ei, care s-a ridicat în picioare la apropierea noastră, Zander l-a recomandat „Hirge”, pe celălalt „Mik”. Despre Mik a încercat de trei ori să-mi spună că e caricaturist şi dansator, dar tot de atîtea ori încercarea s-a terminat cu bîţîieli din cap. Despre celălalt, despre Hirge, Zander n-a spus nimic, dar Hirge acesta era uşor de definit (cel puţin, după exterior) în două vorbe: leneş, plin de silă. Cînd ne-am apropiat de măsuţă, Hirge s-a sculat cu o încetineală plină de silă şi cu aceeaşi silă a început să privească pe deasupra capetelor noastre. Cel de-al doilea, Mik, era extrem de nervos. Cu ţigara în gură (care urca şi cobora cînd vorbea), acesta îi spunea ceva înfrigurat lui Zander, fără să-mi dea nici o atenţie.

— Ei, nu te aşeza, spune, spune cum stăm.

Auzind de la Zander că stăm bine, că avem cincisprezece ruble, făcu o mutră acră. Apoi zîmbi, după care rămase fără expresie şi bătu tare cu inelul în sticla mesei. Hirge privea undeva lateral cu o lene plină de silă. O chelneriţă cu faţa îngrozitor de trasă, care îmi păru cunoscută de cum am zărit-o, se întoarse repede auzind bătaia în masă; atingînd colţul ascuţit al mesei cu şorţul ei scrobit, aceasta începu să strîngă paharele goale. Doar cînd începu să adune mucurile de ţigară (aruncate direct pe faţa de masă, iar nu în scrumieră) şi cînd, cu buzele lăsate a dispreţ, îşi clătină capul de parcă ar fi spus că nu se aştepta de la noi decît la o porcărie, o recunoscui în ea pe Nelly. Fără să mă privească, deşi o salutasem şi o întrebasem ce mai face, în timp ce ştergea grăbită sticla de pe masă cu o cîrpă, chelneriţa îmi răspunse încet „bine, mersi”. Avea faţa plină de pete cărămizii, bolnăvicioase; după ce termină de strîns masa, privi speriată spre bufet, după care se plecă rapid spre Hirge, spunîndu-i că şi-a terminat tura şi că aşteaptă jos. Cu mîinile

sprijinite de masă şi strîmbîndu-se ca de o rană mortală la şira spinării, Hirge încuviinţă cu aceeaşi silă lenevoasă.

3

După un sfert de oră, noi toţi – Nelly, Zander, Mik şi eu – eram adunaţi într-o cameră bine încălzită şi cu mobilă în stil vechi în aşteptarea lui Hirge care plecase după cocaină (pe drum mi se spusese că Hirge nu se droghează, că el doar vinde cocaină). În spatele uşii se afla o veche pianină, care nu putea fi deschisă decît pe jumătate. Clapele pianinei semănau cu nişte dinţi îngălbeniţi.

Pe suporturile aşezate în partea de sus a pianinei se ridicau nişte lumînări roşii, spiralate şi poleite cu punctişoare aurii; lumînările erau înclinate în direcţii diferite (din cauza suporturilor prea largi) şi li se vedeau capetele albe ale fitilelor. Mai departe, se afla consola de marmură a căminului pe care, sub un clopot de sticlă, doi nobili francezi în camizol, ciorapi şi botine cu catarame, doi nobili cu capetele plecate executau paşi de menuet, pregătindu-se să arunce, cu eleganţă, un ceas cu cadran alb fără sticlă, cu un orificiu negru pentru întors şi o singură limbă, şi aceea strîmbă.

Mijlocul camerei era ocupat de nişte fotolii joase, îmbrăcate într-un fel de catifea care, netezită în direcţia firului, avea o nuanţă galbenă şi pe care, dacă mişcai mîna în direcţia opusă, obţineai o culoare neagră, de un negru atît de intens, încît puteai scrie pe el cu creta. Între fotolii se afla o masă ovală, lăcuită cu negru, cu picioarele curbate unite printr-o tăblie pe care se odihnea albumul familiei, lucru de care m-am convins imediat ce l-am scos de acolo. Acest album avea o închizătoare metalică cu arc şi era îmbrăcat în catifea liliachie. Partea pe care stătea albumul era ghintuită la colţuri cu nişte flori de cuie de aramă rotunde, puţin tocite, flori pe care albumul se sprijinea ca pe nişte rotiţe; pe coperta de deasupra se putea vedea imaginea în culori plesnite a unei troici în galop, cu vizitiul ridicînd biciul şi cu nori deasupra tălpilor saniei. Deschisesem albumul şi-i răsfoiam foile cu margini aurite, făcute dintr-un carton atît de gros încît, cînd le întorceam, pocneau ca nişte tăbliţe de lemn, cînd Mik îmi făcu semn plin de vioiciune să trec în celălalt colţ al camerei.

— Vino şi vezi, îmi spuse el, cu capul întors spre mine şi chemîndu-mă cu mîna întinsă în spate. Uită-te numai la oroarea asta. Îmi arăta un copil gol care susţinea cu mînuţa lui grăsuţă un candelabru uriaş. E cumplit să-ţi imaginezi în ce dispoziţie idioată erau cei care au executat asemenea lucrare

şi e şi mai cumplit să te gîndeşti la cei care au putut-o cumpăra. Nu, dragul meu, ia priveşte (mă luă de umeri), uită-te fie şi numai la mutra lui. Gîndeşte-te (aici îşi ridică pumnul la frunte), acest copil ridică cu braţul întins o greutate care depăşeşte de cinci ori propria lui greutate; e ceva oribil. E ca şi cum unul dintre noi ar trebui să ridice douăzeci de puduri. Ei, ce spui? Şi ce crezi că exprimă faţa lui? Vezi pe acest chip un semn cît de mic de efort, de luptă sau de încordare? Ia să-i iei candelabrul din mînuţă. Ai să vezi atunci că, privindu-i feţişoara, nici cea mai grijulie doică nu-şi va putea da seama dacă pruncul acesta vrea să doarmă sau… o oroare, o adevărată oroare!

— Ei, dar ce mutră ţi-ai dori să aibă? strigă vesel Zander din celălalt colţ al camerei şi o porni spre noi, ocolind fotoliile.

În momentul acela intră în cameră Hirge. Era într-un halat şi ţinea cu mare grijă ceva în mîinile lui strînse la piept. Imediat ce intră, ba nu, imediat ce deschise uşa cu genunchiul, toţi – Mik, Zander şi Nelly – îi ieşiră în întîmpinare. Cum Hirge nu se oprea, reveniră împreună spre masa lăcuită, unde lumina era mai mare. Mă apropiai şi eu.

Pe măsuţă fu depusă o cutiuţă de tablă, ca acelea în care, la magazinul lui Abrikosov, se vînd saleuri, doar că această cutie era mai scurtă şi mai mică. Pe capacul ei strălucitor se mai vedeau ici-colo urme din hîrtia în care fusese împachetată. Alături se afla un fel de compas cu şnur şi o cutiuţă de lemn.

— Ei, daţi-i drumu’, hai, ce mai aşteptaţi, spuse Mik. Ia te uită la frumoasa noastră, nu mai are răbdare. Şi arătă spre Nelly care, cu mina unui om brusc bolnav, vădit nerăbdătoare, îşi lăsă coatele pe masă, apoi se ridică, fără a-şi lua ochii de la Hirge, de parcă făcea calculul cum e mai bine să-l atace: aplecată sau stînd în picioare?

Hirge îşi şterse fruntea obosit şi, mişcîndu-şi limba şi buzele în silă, spuse:

— Astăzi, gramul costă şapte ruble şi cincizeci de copeici, deci atîta aveţi de dat fiecare.

Ultimele cuvinte îmi erau adresate mie şi, văzînd că Zander îmi face semn din ochi, plin de nelinişte, de parcă ne-am fi înţeles mai devreme ce trebuie să fac, am spus, de parcă mi-aş fi amintit şi eu abia atunci, că am cincisprezece ruble fără cîteva copeici.

— Mie dă-mi un gram, spuse Nelly pe neaşteptate, muşcîndu-şi buza de jos pînă ce aceasta se făcu albă.

Închizînd ochii a încuviinţare, Hirge îşi coborî capul abia sesizabil, puse ţigara aprinsă pe marginea mesei şi, fără a-i acorda nici o atenţie lui Mik care, cu capul în palme (pe care-l ţinea ca pe un urcior), o porni înainte şi înapoi prin cameră, deschise cutia de tablă.

— Deci, dumneavoastră vă dau două grame, mi se adresă Hirge, pe cînd încerca să scoată cu grijă din cutie ceva albastru.

— Ei, cum asta? interveni Zander, oprindu-l, asta trebuie împărţită. Şi, cu capul tremurînd, repetă: Asta trebuie împărţită.

Dar de masă se apropiase în fugă Mik, care, cu degetul arătător ridicat (de parcă i-ar fi venit o idee formidabilă), propuse cu un glas plin de bucurie ca cele trei grame să fie împărţite în patru porţii, ca fiecăruia să-i revină cîte trei sferturi de gram. Nelly spuse cu răutate, ţinîndu-şi ochii plecaţi:

— Nu, eu vreau un gram; pentru banii ăştia am muncit o zi întreagă. Îşi muşcă iar buza, dar nu-şi ridică ochii.

— Bine, bine, dădu din mînă a lehamite şi plin de răutate Mik, atunci hai să facem altfel. Şi propuse să împărţim cele două grame ale mele, dîndu-i lui şi lui Zander cîte trei sferturi de gram, iar mie, ca începător, să-mi rămînă o jumătate de gram.

— Se poate, nu? mă întrebă el, privindu-mă, mîngîios, în ochi. Dar Zander interveni, spunînd că se îndoieşte că două treimi plus o jumătate fac doi.

Văzînd că s-a ajuns la un acord, Hirge, care pînă atunci stătuse cu capul plecat, luă banii de la mine şi de la Nelly, îi numără şi, punîndu-i în buzunar şi mutînd din nou poziţia ţigării ca aceasta să nu ardă masa, luă cutia de tablă în care se zărea un obiect albastru. Numai după ce Hirge trase din cutie obiectul, mi-am dat seama că e un săculeţ din hîrtie albastră şi că, alături de cutia de tablă golită, se află un cîntar de farmacie pe care eu îl luasem drept compas. Hirge scoase din buzunarul jiletcii o lopăţică de os şi cîteva pacheţele de hîrtie pentru prafuri. Desfăcînd unul dintre aceste pacheţele – acesta era gol –, Hirge puse foiţa într-una din tereziile foarte mici şi, aruncînd pe cealaltă o greutate metalică minusculă din cutie (din cutia pentru greutăţi), ridică balanţa cîntarului astfel încît şnururile să se întindă, şi tereziile cu greutăţi să atingă masa. Continuînd să ţină cîntarul cu o singură mînă, Hirge deschise cu mîna în care avea lopăţica gura pachetului în care introduse lopăţica. Hîrtia începu să foşnească şi am observat că în pachetul albastru e un alt pachet din hîrtie albă, cerată. Pe

lopăţica de os, scoasă cu maximă grijă din săculeţul care foşnea, se afla o grămăjoară de praf alb. Era foarte alb şi strălucea cum strălucesc cristalele de naftalină. Foarte atent, Hirge lăsă să cadă din acest praf în pachetul de pe cîntar şi, cu cealaltă mînă, ridică sus balanţa. Terezia cu greutatea era mai grea. Atunci, fără să coboare balanţa ridicată deasupra mesei, Hirge băgă din nou lopăţica de os în pachet, dar se vedea că îi vine foarte greu şi că este incomod să facă totul cu o mînă.

— Ţine tu pachetul, îi spuse el lui Mik, care stătea mai aproape de el. În momentul cînd pronunţă aceste cuvinte mi-am dat seama ce tăcere înfiorătoare s-a lăsat în cameră.

— Ei, dar aici nu mai e aproape nimic, spuse Mik, în timp ce Hirge, fără un cuvînt, scoase încă puţină cocaină cu lopăţica şi-o scutură uşor pe cîntar cu mişcarea cu care se scutură scrumul unei ţigări. Cînd talgerele fură la acelaşi nivel, Hirge puse la loc în pachet ceea ce rămăsese pe lopăţică, lăsă jos balanţa, luă pacheţelul de pe terezie şi, după ce strînse între degete cocaina pînă ce aceasta formă o casetă netedă şi strălucitoare, îi întinse pacheţelul lui Nelly.

În timp ce Hirge cîntărea şi pregătea următoarea porţie (de obicei, vindea praful gata ambalat, dar Mik, temîndu-se că Hirge pune chinină în cocaină, a ţinut numaidecît ca praful să fie cîntărit chiar în faţa lui), deci, în timp ce se pregătea următoarea porţie, o priveam pe Nelly. Aceasta îşi desfăcu imediat pacheţelul, scoase din geantă un tubuleţ scurt şi îngust de sticlă şi, cu un capăt al acestuia, desprinse din blocul fragil al cocainei o grămăjoară minusculă. Apoi apropie de această grămăjoară un capăt al tubuleţului, îşi plecă capul şi, ducînd la o nară capătul superior, trase adînc. Grămăjoara de cocaină dispăru, deşi tubuleţul nu atinsese cocaina, ci doar fusese fixat deasupra ei. Procedînd la fel cu cealaltă nară, strînse restul de praf, îl puse în geantă, se duse spre fundul camerei şi se lăsă într-un fotoliu.

Între timp, Hirge terminase de cîntărit următoarea porţie pe care o voia Zander.

— Ah, n-o acoperi, te rog, spuse acesta cînd Hirge, parcă admirîndu-şi opera, privea dintr-o parte spre grămăjoara de praf, ah, nu-l presa, nu trebuie.

Şi, luînd cu o mînă tremurătoare praful nepresat din mîna neclintită a lui Hirge, Zander îşi puse în palmă o porţie minusculă de cocaină care era totuşi mai mare decît porţia pe care o luase Nelly. Apoi, întinzîndu-şi gîtul acoperit de păr astfel încît totul să se petreacă deasupra mesei, Zander îşi

apropie nasul de grămăjoara de cocaină şi, fără s-o atingă, strîmbîndu-şi gura pentru a-şi acoperi o nară, trase cu zgomot aer pe cealaltă nară. Grămăjoara din palma lui nu mai era. A procedat exact la fel şi cu cealaltă nară, cu diferenţa că de data aceasta porţia de cocaină era atît de mică, încît abia se vedea.

— Pot trage doar cu nara stîngă, îmi explică el ca un om care, vorbind despre caracterul excepţional al firii sale, atenuează lauda făcînd-o pe nedumeritul.

Cu o expresie de dezgust, Zander îşi scoase limba şi începu să lingă locul de pe mînă pe care fusese cocaina, apoi, cînd văzu că din nas i s-a desprins un fir de praf, începu să lingă masa, lăsînd pe suprafaţa ei lăcuită o pată umedă şi mată care se uscă repede.

În sfîrşit, fu cîntărit şi praful meu, pe care Hirge îl aranjase frumos în faţa mea. După ce închise uşa în urma lui Hirge care tocmai ieşise, Mik îşi scutură atent praful într-o retortă mică de sticlă pe care o scosese din buzunar. După ce-şi luă porţia de cocaină (Mik priza şi el într-un fel aparte: introduse în retorta, în care cocaina parcă se lipise de pereţi, coada unei periuţe de dinţi şi, scoţînd o mică piramidă de praf, o duse la o nară, fără să piardă nici un fir), Mik zări pachetul meu de care nu mă atinsesem.

— Dar ce faci, de ce nu tragi? mă întrebă el cu reproş şi cu nedumerire, de parcă m-ar fi zărit citind un ziar în foaierul teatrului, în timp ce spectacolul a început.

I-am explicat că, de fapt, nu ştiu cum se procedează şi că nu am nici instrumentul potrivit.

— Hai să-ţi arăt eu, spuse el, de parcă mi-ar fi lipsit un bilet pe care era dispus să mi-l cedeze. Domnilor, strigă el spre Zander şi spre Nelly care, într-un colţ al camerei, desfăceau o masă de joc, pregătind cărţile, ce faceţi acolo, veniţi să vedeţi aici cum o nară de om îşi pierde nevinovăţia! Mik deschise pacheţelul din faţa mea (cocaina, care mai avea un miez tare, începuse să se surpe pe la margini şi, cînd Mik a deschis pachetul, grămăjoara a plesnit la mijloc şi s-a risipit în toate părţile), luă cu capătul periuţei de dinţi puţin praf şi, ţinîndu-mă pe după umeri, mă trase uşor spre sine. Îi vedeam faţa de foarte aproape. Ochii îi ardeau, umezi şi strălucitori, buzele i se mişcau necontenit fără să se deschidă, de parcă sugea zahăr candel.

— Am să apropii asta de nara ta, iar tu ai să tragi, asta-i tot, spuse Mik, ridicînd periuţa cu mare atenţie.

Şi, imediat ce, la apropierea periuţei, dădui să trag pe nas, Mik exclamă:

— Ei, la naiba, a ratat!

Pe periuţă nu mai era nimic.

— Ce-ai făcut? se agită Zander (care stătea la masă cu Nelly). Ai risipit-o.

Eram într-adevăr îngrozit că respiraţia, pe care ştiam că mi-am ţinut-o, a putut risipi acest praf alb. Observînd că haina mea e murdară pe rever de parcă ar fi fost presărată cu pudră, am început s-o şterg cu mîneca.

— Dar ce faci, nebunule! începu să ţipe Zander şi, aruncîndu-se în genunchi pe podea, scoase din buzunar pachetul său cu cocaină şi începu să adune în el firele căzute pe jos.

Simţind că am făcut o gafă îngrozitoare, m-am uitat rugător la Nelly.

— Ei, nu, tu nu ştii cum se face, spuse ea liniştitor. Luă periuţa de la Mik (ocolindu-l pe Zander care se tîra pe podele, şopti, trăgînd aer în piept, doamne fereşte!) şi se apropie de mine. Vezi, dragul meu, înţelegi, începu ea să vorbească mişcînd periuţa şi ţocăind curios cu buzele înţepenite, cocaina sau, cum îi spunem noi, cocşul, înţelegi, pur şi simplu cocşul, deci cocşul…

— Sau, cum îl numim noi, cocaina, interveni Mik, dar Nelly îl ameninţă cu periuţa.

— Deci, cocşul, continuă ea, este neobişnuit, miraculos de uşor. Înţelegi? Cea mai mică adiere îl risipeşte. De aceea, ca să nu-l risipeşti, trebuie să-ţi ţii respiraţia. Sau, poate, e mai bine să dai aerul afară înainte de a te apleca asupra lui.

— Din plămîni, se înţelege, observă Mik mohorît.

— Din plămîni, mîrîi Nelly şi, întorcîndu-se spre Mik: Ah, da’ cară-te de aici, mai mult încurci – şi din nou către mine: Ei, fii atent, imediat ce apropii de tine periuţa, opreşte-ţi respiraţia şi trage adînc în piept. Ai înţeles, da? spuse ea, punînd o porţie de cocaină pe coada periuţei.

Ascultător, mi-am ţinut respiraţia şi apoi am inspirat imediat ce am simţit periuţa lîngă nară.

— Minunat, spuse Nelly, acum încă o dată, şi mişcă periuţa prin praf.

La prima priză n-am simţit nimic, poate doar, în momentul cînd am tras, un miros specific, dar deloc neplăcut, de farmacie, care a dispărut imediat ce-am inspirat praful. Periuţa s-a apropiat de cealaltă nară şi eu am tras iar pe nas. Prinzînd curaj, de data aceasta am prizat mult mai tare. Dar se vede că am exagerat, căci am simţit cum praful se loveşte de cerul gurii.

Înghiţind din reflex, am realizat că o amărală greţoasă şi intensă îmi umple gura de salivă.

Observînd că Nelly mă priveşte plină de interes, m-am străduit să nu mă strîmb. Ochii ei de un albastru murdar erau acum negri, doar o îngustă bandă albastră înconjura pupila lor neagră, îngrozitor de dilatată. Ca şi Mik, îşi mişca buzele continuu, lingîndu-şi-le. Am vrut să întreb ce tot sug ei acolo, dar, exact în momentul cînd m-am hotărît s-o fac, după ce-i plasă periuţa lui Mik şi după ce aranjă praful meu, Nelly o porni repede, repede spre uşă. Acolo, întorcîndu-se spre mine, spuse:

— Ies o clipă, mă întorc imediat. Şi ieşi.

Gustul amar din gură aproape că dispăruse; rămăsese doar un fel de îngheţ al gîtului şi al gingiilor, ca atunci cînd, ger fiind, respiri cu gura căscată şi cînd, după ce închizi gura, aceasta îţi pare mult mai rece din cauza salivei calde. Dinţii îmi îngheţaseră complet. Dacă mi s-ar fi scos un dinte, aş fi simţit, fără durere, cum după el ies şi ceilalţi dinţi, ca traşi de o aţă.

— Acum trebuie să respiri doar pe nas, îmi spuse Mik. Într-adevăr, respiram foarte uşor; părea că nările mi s-au dilatat infinit şi că brusc aerul a devenit năvalnic şi proaspăt. E-te-te-te, mă opri Mik cu o mişcare panicată a mînii, văzînd că scot batista. Nu face asta, nu-i voie, spuse el cu asprime.

— Dar trebuie să-mi suflu nasul! insistai eu.

— Ce tot spui? replică el, ridicîndu-şi capul şi ducîndu-şi pumnul la frunte. Care-i prostul care să-şi sufle nasul după ce a prizat? Unde s-a mai auzit? Înghite. Asta-i cocaină, nu un leac pentru guturai.

În acest timp Zander se aşeză pe braţul unui scaun, ţinînd o periuţă în mînă. A stat aşa un timp în tăcere, cu capul bîţîindu-i-se, apoi, venindu-i parcă o idee, o porni spre uşă.

— Ascultă, Zander, îl opri Mik, ia bate acolo la Nelka şi spune-i să se grăbească. Dar vezi, fii şi tu mai harnic, că nici eu n-am murit încă.

Cînd Zander închise uşa în urma lui, cu mişcări stranii şi cu o precauţie plină de spaimă, l-am întrebat pe Mik ce s-a întîmplat şi unde se duc cu toţii.

— Ei, fleacuri, răspunse el (vorbea şi el într-un mod straniu, printre dinţi), după primele prize, se strică stomacul, dar trece, şi după aceea nu mai apare. Tu nu poţi păţi asta, adăugă el liniştitor, trăgînd cu urechea la uşă.

— Cred că asupra mea cocaina nu acţionează, spusei eu brusc. Eram surprins eu însumi de acest lucru şi simţeam atîta mulţumire şi bucurie la auzul glasului meu curat, de parcă aş fi spus ceva nemaipomenit de inteligent

Mik traversă camera ca să mă bată îngăduitor pe umăr.

— Asta să i-o spui lui mutu', îmi zise el. Şi, răsplătindu-mă cu un zîmbet neplăcut, se apropie din nou de uşă, o deschise şi ieşi.

4

Acum nu mai e nimeni în cameră, iar eu mă apropii de cămin şi mă aşez în preajma lui. Stau lîngă gaura neagră a căminului împrejmuită cu un grilaj şi fac ceea ce ar face oricine aflat în locul meu şi în situaţia mea: îmi adun într-un punct conştiinţa, făcînd-o să urmărească toate schimbările care se petrec cu simţurile mele. E un fel de a mă autoapăra: e necesar să fac asta pentru a ridica un baraj între senzaţia interioară şi manifestarea exterioară a acesteia.

Mik, Nelly şi Zander se întorc în cameră. Desfac pe braţul fotoliului pacheţelul meu cu praf, cer de la Mik periuţa de dinţi şi mai trag două prize. O fac nu pentru mine, ci pentru ei. Hîrtia foşneşte, cocaina sare la fiecare foşnet, dar eu fac totul cum trebuie şi nu risipesc nici un fir. Senzaţia de uşurinţă şi de bucurie o pun pe seama îndemînării mele.

Mă las în fotoliu. Mi-e bine. Înăuntrul meu, raza observaţiei luminează atent senzaţiile. Aştept explozia, fulgerul pe care trebuie să-l provoace consumul narcoticului, dar cu cît trece timpul, cu atît mă conving că nu sînt şi nici nu vor fi nici un fel de explozii sau de fulgere. Înseamnă că e adevărat, cocaina nu acţionează asupra mea. Şi, conştient fiind că o otravă atît de puternică este neputincioasă în faţa mea, mă simt invadat de bucurie şi de sentimentul singularităţii mele, care tot creşte în intensitate.

În fundul camerei, Zander şi Nelly stau la masa de joc şi fac pasienţe. Mik se bate cu mîinile peste buzunare, găseşte chibriturile şi aprinde o lumînare în sfeşnicul înalt. Mă uit cu drag cum acoperă cu palma lui protectoare lumînarea şi cum lumina lumînării îi cade pe faţă.

Mi-e din ce în ce mai bine şi mă simt din ce în ce mai fericit. Simt cum bucuria îşi strecoară capul gingaş în gîtul meu, gîdilîndu-mă.

Mi-e rău de atîta bucurie (mă sufoc puţin), aş vrea să mă depărtez măcar niţel de ea ca să le pot povesti ceva acestor bieţi omuleţi.

N-are importanţă că toţi ţistuiesc, că dau din mîini şi-mi cer într-un glas (de parcă s-ar fi înţeles dinainte) să tac din gură. Dar nu-i nimic, nu mă supăr eu pe ei. O clipă, doar o clipită am impresia că sînt gata să mă ofensez. Dar şi această aşteptare, ca şi mirarea că nu simt nici o ofensă nu sînt trăiri, ci concluzii teoretice cu privire la felul cum ar trebui să răspundă sentimentele mele la asemenea evenimente. Iar bucuria mea este atît de

mare, încît poate ieşi neatinsă din orice jignire; ca şi un nor, ea nu poate fi zgîriată nici măcar de cel mai ascuţit cuţit.

Mik ia un acord. Tresar. Abia acum îmi dau seama cît de rigid mi-e trupul. În fotoliu nu stau relaxat, muşchii stomacului mi se contractă într-un mod neplăcut. Mă las pe speteaza fotoliului, dar asta nu ajută la nimic. Muşchii se întind ca o strună. Fără să vreau, stau încordat în acest fotoliu comod şi moale, de parcă mă aştept ca dintr-o clipă în alta acesta să se rupă şi să se prăbuşească sub mine.

Pe pianină, lumînarea arde deasupra capului lui Mik. Limba flăcării se leagănă. De partea cealaltă, la nivelul nasului lui Mik, se mişcă o umbră mustăcioasă. Mik ia din nou acordul, apoi îl repetă foarte încet: am senzaţia că plutesc împreună cu întreaga încăpere.

„Ei, acum ia spune ce-i aceea muzică”, şoptesc buzele mele. În gît, toată bucuria se strînge într-un ghem care saltă isteric. „Muzica este reprezentarea fonică a sentimentului mişcării şi, în acelaşi timp, a mişcării sentimentului.” Buzele mele repetă, şoptesc la nesfîrşit aceste cuvinte. Inundat de fericire, pătrund în sensul lor, tot mai mult, tot mai adînc.

Vreau să oftez, dar mă simt atît de încordat, atît de întinşi mi-s muşchii încît inspir şi expir precipitat. Aş vrea să iau cocaină de pe marginea fotoliului şi să mai prizez, dar, deşi fac apel la întreaga mea voinţă şi ordon mîinilor să se mişte repede, acestea nu mă ascultă, se mişcă greoi, încet, paralizate parcă de teama că vor sparge, vor risipi, vor răsturna ceva.

Stau de mult timp picior peste picior, lăsat într-o rînă. Piciorul şi partea pe care stau cu toată greutatea corpului au obosit, simt furnicături şi doresc o schimbare. Îmi încordez voinţa, vreau să mă mişc, să mă întorc, să mă aşez în altă poziţie, dar, îngheţat şi încătuşat cum e, corpul se teme să nu se destrame şi să nu se prăbuşească. Simt cum mă irită dorinţa de a rupe, de a sfîşia această încremenire plină de spaimă. Simt cum mă scoate din fire imposibilitatea de a-mi asculta voinţa. Dar iritarea este şi ea mută şi foarte adîncă. Şi creşte cu atît mai mult cu cît nici un gest nu o trădează.

— Dar Vadim al nostru a întrecut măsura!

Asta o spune Mik. Mai trece un interval de timp în care ştiu că toţi se uită la mine. Stau nemişcat, nu întorc capul. În grumaz simt un avertisment: dacă întorc cumva capul, se răstoarnă camera.

— Nu, n-a întrecut măsura. Pur şi simplu e efectul cocainei şi trebuie să-i dăm mai repede o priză.

Asta o spune Nelly.

Mik se apropie. Aud cum deasupra urechii mele se desface pacheţelul, dar nu mă uit. Îmi întorc ochii şi apoi îi plec. E un sentiment nou. În teama de a-mi arăta ochii nu este ruşine, nici jenă, ci frica de înjosire, teama că mă fac de rîs, plus ceva îngrozitor pe care acum îl descopăr. Simt periuţa sub nas şi trag. Apoi, încă o dată.

Vreau să spun mulţumesc, dar mi-am pierdut graiul.

— Vă mulţumesc, spun într-un tîrziu.

Înainte, însă, de a spune asta, tuşesc tare ca să-mi recapăt vocea. Dar ăsta nu-i glasul meu. E ceva stins, ceva care iese cu o bucurie trudnică printre buzele mele strînse.

— Poate vrei ceva, mă întreabă Mik.

Dau din cap, simt că mişcările sînt mai libere, mai uşor de executat. Nu mai încerc iritarea aceea surdă, ci un nou acces de bucurie.

Mik mă ia de mînă; mă ridic şi încep să merg. La început e cam greu. Mă tem să nu lunec şi să nu cad, ca un om foarte slăbit care calcă pe gheaţă. Pe coridor, m-au apucat nişte frisoane puternice.

Pe coridorul care duce la toaletă e un miros puternic de varză şi de alte mîncăruri. Gîndindu-mă la mîncare, simt că mă ia cu greaţă, dar e o greaţă neobişnuită. Gîndul la mîncare îmi face greaţă nu pentru că aş fi sătul, ci pentru că sînt zguduit sufleteşte. Mi se pare că gîtul meu a devenit atît de încordat şi de gingaş, încît cea mai mică înghiţitură îl poate bloca sau rupe.

Pe pianină, lîngă Mik, se află un pahar cu apă.

— Bea, îmi spune el, tot printre buze şi ascunzîndu-şi ochii, te vei simţi mai bine.

Mă întind, vreau s-o fac repede, dar mîna înaintează încet-încet şi parcă speriată spre pahar. Limba şi cerul gurii sînt atît de aspre şi de uscate, încît apa nu le poate umezi, ci doar le răcoreşte. În momentul cînd înghit, simt că şi apa îmi face silă, dar o beau ca pe un medicament.

— Cel mai bun lucru ar fi o cafea neagră, dar nu avem. Fumează, şi asta face bine.

Încep să fumez.

De fiecare dată cînd duc ţigara la buze, îmi surprind buzele într-o mişcare continuă de sugere. Prin această mişcare mă eliberez de excesul de plăcere pe care o încerc. Ştiu că, dacă trebuie, mă pot stăpîni, dar asta ar fi tot atît de nefiresc ca şi atunci cînd îţi propui să alergi cu mîinile lipite de corp.

Nu ştiu, e din cauza ţigării, din cauza unor noi prize din cocaina care se sfîrşeşte, dar simt că totul – corpul meu temător care se clatină în mişcare ca să nu răstoarne sau să nu spargă ceva, picioarele mele îngheţate care pipăie podeaua de parcă ar merge pe gheaţă, starea mea stranie care seamănă a boală –, totul este doar un înveliş jalnic în care şi-a găsit refugiul o exaltare tăcută.

Mă apropii de masă. Cît fac pasul, pînă cînd îndoi piciorul din genunchi ca să-l pun cu teamă paralizantă în pămînt, îmi pare că trece o veşnicie; mişcarea pare să nu aibă sfîrşit. Dar, după ce pasul a fost făcut, după ce mişcarea s-a sfîrşit, această mişcare îmi apare în amintire atît de fantomatic, de parcă n-au existat nici ea şi nici efortul care a însoţit-o. Ştiu acum: în această durată infinită a săvîrşirii şi în dispariţia fantomatică a săvîrşitului, în această mare dualitate îmi voi petrece toată noaptea.

Lungă, fără de sfîrşit îmi pare îmbrăcarea, introducerea mîinilor tremurînde în mînecile mantalei după ce, cu un glas spart de entuziasm, îi propun lui Mik să meargă cu mine acasă, să luăm un lucru de preţ de acolo şi să-l amanetăm pentru o nouă porţie de cocaină. Iată-ne îmbrăcaţi cu şubele. Apoi ne trezim direct în coridor, de parcă n-ar fi existat eforturile mari depuse pentru a ne îmbrăca. Coborîrea scării pare lungă, chinuitor de anevoioasă, de parcă scara ar fi acoperită cu gheaţă lunecoasă pe care picioarele abia se proptesc ca să nu patineze.

În acelaşi timp, picioarele mă trag înainte de parcă din urmă m-ar urmări un cîine care vrea să mă muşte. Sîntem deja jos şi, iarăşi, nici o amintire despre eforturile chinuitoare sau despre scara coborîtă, de parcă din cameră am aterizat direct în stradă. Lungi şi fără de sfîrşit mi se par şi mersul prin oraşul pustiu în care urlă vîntul, şi frisonul care-mi scutură spinarea, şi zdrenţele de aburi, şi lanţul auriu al felinarelor care mi se vîră în ochii înlăcrimaţi şi care dispare cînd clipesc din ochi. Sîntem deja la poartă, şi iar parcă nimic din cele dinainte n-a fost, parcă m-am trezit direct din camera lui Hirge la poarta aceasta. Îndelung şi fără de sfîrşit mi se pare că tremur în faţa uşii strălucind în lumina verde a lunii, apoi se aprinde lumina galbenă în spatele ei şi apare Matei căscînd somnoros; infinită este urcarea scării, deschiderea uşii de la apartament, strecuratul prin coridorul negru şi prin sufragerie spre dormitorul liniştit al mamei, tremurul dulce al iubirii pentru mama, al unei iubiri pe care n-o mai cunoscusem şi pe care n-o mai simţisem, o iubire plină de bucurie şi de adoraţie, în numele căreia mă furişam ca să fac ceva bun, salvator. Nu se mai sfîrşeşte parcă furişatul meu

spre dulapul cu oglindă pentru lenjerie, pe care, ca să nu scîrţîie, îl deschid nu încet, nu cu precauţie (ar scîrţîi şi mai tare), ci dintr-o singură mişcare; în uşa verde deschisă zboară capul mamei adormite sub lămpiţa de noapte şi acest cap începe apoi să se legene. Fără capăt, chinuitor şi, în final, fantomatic, ireal pare totul: cotrobăitul în lenjeria cu miros de caramelă, găsirea broşei, întorsul pe scară care, din nou, e făcută din gheaţă lunecoasă şi pe care iarăşi mă urmăreşte un cîine, trecerea prin faţa lui Matei care, parcă înadins, priveşte în ochii mei înspăimîntători, şi mersul straniu de încet prin curtea lungă, acoperită cu zăpadă (abia ajuns la sanie, observ că merg în vîrful picioarelor), şi urcatul în sanie, cu un tremur spăimos că sania o poate lua din loc, iar eu pot să cad alături, şi întoarcerea în camera plină de linişte şi de căldură.

Am senzaţia că mă strînge ceva în ceafă. Ţin ochii mijiţi ca un om care se deplasează rapid în întuneric şi se teme să nu se lovească de ceva ascuţit. Dar nici clipitul din ochi, nici limpezirea imaginii obiectelor nu-mi aduc vreo uşurare. Închid ochii, însă pleoapele preiau încordarea lor: devin imobile de parcă ar aştepta o lovitură.

Stau la masă. Cu cît stau mai mult, cu atît sînt mai rigid, cu atît mai greu îmi este să mă mişc din loc. În această noapte a cocainei, întregul corp ba încremeneşte în nemişcare, şi atunci mi-e greu să mă urnesc, ba face mişcări smucite, şi atunci mi-e greu să mă opresc: pe stradă, cu Mik, a fost greu să fac doar primii paşi, apoi totul a început să se mişte convulsiv; picioarele păşeau nebune, parcă sub şoc electric, iar iritarea mea surdă creştea demenţial cînd se întîmpla să-mi apară în faţă vreun trecător; mi-era frică s-o iau la stînga sau la dreapta ca să nu-l răstorn pe trecător sau să nu cad eu însumi, dar nici nu eram în stare să-mi stăpînesc paşii şi să merg mai încet.

Iată-l pe Mik cum intră în cameră. Aduce încă o porţie de cocaină şi închide uşa cu mişcări stranii, de parcă aceasta s-ar putea prăvăli peste el. Cineva a stins becul din tavan. În cameră e aproape întuneric. În lumina slabă şi tremurătoare a lumînării, între portieră şi dulap, stau înghesuiţi Nelly şi Zander. Stau cu gîturile întinse. Nelly are gîtul strîmb şi-şi ţine capul într-o parte; mi se pare că tocmai din direcţia aceea vin spre noi şoaptele ameninţătoare ale camerei întunecate. Ochii lor au o fixitate dementă. Totul a încremenit în cameră, doar buzele se mişcă.

— Şşşt – şştţşşş, şuieră Nelly, într-o şoaptă rapidă.

— Vine cineva, şopteşte Zander, cineva vine aici, strigă el în şoaptă, şi capul îi tremură continuu.

M-am molipsit şi eu. Nu-mi pot imagina ceva mai îngrozitor decît că aici, în această cameră liniştită şi întunecată, ar putea veni un om treaz şi zgomotos ca ziua, că acesta ne-ar vedea ochii şi pe noi toţi, în starea în care sîntem. Acum simt şi eu ca ei: ar fi suficient să se tragă cu puşca, să se strige strident sau să se audă un lătrat răsunător pentru ca firul gingaş pe care se ţine capul meu răvăşit de o furtună mută să se rupă. Acum, în liniştea moartă a nopţii, mă tem tocmai pentru acest firicel.

Stau în fotoliu. Capul mi-e atît de încordat, încît îmi pare că vibrează. Corpul mi s-a răcit, a amorţit, de parcă s-a desprins de cap: ca să-mi simt mîna sau piciorul, trebuie să le mişc.

În jurul meu sînt oameni, mulţi, foarte mulţi oameni. Dar nu-i o halucinaţie: văd aceşti oameni nu în afara, ci înăuntrul meu. Sînt studenţi, elevi, femei, tot felul de oameni, dar toţi sînt stranii: strîmbi, fără nas, păroşi, bărboşi. „Ah, profesore”, strigă o studentă plină de entuziasm (profesorul sînt eu), „ah, profesore, astăzi să vorbim despre sport.” Are un singur ochi şi-mi întinde mîinile de undeva, de departe. Strîmbi, chiori, bărboşi, păroşi, toţi cei care n-ar avea dreptul să se dezbrace şi ar trebui să se ruşineze de diformitatea lor, cu toţii imploră: „Da, profesore, da, despre sport, da, vorbiţi-ne despre sport, daţi o definiţie, spuneţi-ne ce-i acela sport”. Eu zîmbesc condescendent, iar strîmbii, chiorii, bărboşii, păroşii amuţesc brusc. „Sportul, domnilor, este consumul de energie fizică în condiţii obligatorii de competiţie şi de totală neproductivitate”. Ciungii, chiorii, strîmbii urlă sălbatic „mai departe”, „încă, încă”, „mai departe”. O femeie învăţată, cu un singur ochi, loveşte figurile cu coatele şi scuzîndu-se cu un „iertaţi, colega”, îşi face loc spre catedra mea. Ridic mîna. Linişte. „Pentru noi, domnilor”, şoptesc eu, „e important nu sportul, nu esenţa acestuia, ci gradul lui de influenţă, acţiunea lui asupra societăţii şi, dacă-mi daţi voie, asupra statului. Iată de ce, pentru a contura tema dată, vreau să-mi permiteţi să spun cîteva cuvinte nu despre sport, ci despre sportsmeni. Să nu credeţi că am în vedere doar pe sportsmenii profesionişti, pe cei care iau bani pentru participare şi care trăiesc din asta. Nu. Important este nu din ce, ci pentru ce trăieşte omul. De aceea, cînd vorbesc despre sportsmeni, mă gîndesc la toţi aceia pe care-i cunoaştem, indiferent dacă sportul este pentru ei o profesie sau o pasiune, un mijloc de existenţă sau un scop al vieţii. E suficient să ne gîndim la popularitatea crescîndă a unor asemenea

sportsmeni pentru a ne da seama că mari mase de oameni nu numai că sînt cucerite de succesul lor, dar îi şi divinizează. Despre aceşti oameni scriu ziarele, lor li se fac fotografii (ce importanţă are aici faţa!), care apar în reviste, şi puţin mai lipseşte ca asemenea oameni să nu devină o mîndrie naţională. Poţi să înţelegi cînd o naţiune se mîndreşte cu un Beethoven, Voltaire sau Tolstoi (deşi ce caută naţia aici!), dar, dacă o naţiune este mîndră că toracele lui Ivan Ţîbulkin e mai puternic decît cel al lui Hans Müller, nu vi se pare, domnilor, că o asemenea mîndrie este expresia nu atît a puterii şi sănătăţii lui Ivan Ţîbulkin, cît a neputinţei şi a bolii naţiunii? Dacă Ivan Ţîbulkin repurtează un succes, este clar că cel care îl aplaudă pe acest Ivan cu suspectă veneraţie, prin aplauzele sale, îşi declară public disponibilitatea proprie de a-şi schimba viaţa cu aceea a insului pe care îl aplaudă; e clar că, cu cît există mai mulţi asemenea oameni care aplaudă, cu atît este mai previzibilă modificarea opiniei publice şi, odată cu aceasta, a întregii naţii care şi-l ia drept ideal pe sportsman, dorind să devină un Ivan Ţîbulkin, al cărui merit unic şi unanim recunoscut sînt muşchii lui foarte puternici.”

De un milion de ori spun aceste cuvinte. Şi vreau să ţin în loc noaptea aceasta; mi-e atît de bine şi e atît de clar în mine, sînt atît de nemăsurat de îndrăgostit de viaţă; vreau să încetinesc totul, să gust îndelung venerarea fiecărei secunde, dar nimic nu se opreşte în loc şi noaptea se duce repede şi fără drept de apel.

Printr-o crăpătură de la obloane văd răsăritul de soare. Sub ochi şi în pomeţi – pustiu şi un fel de greutate. În jurul meu şi în mine totul pare că se opreşte greoi. Nasul stă cu lăcomie deschis; simt un gol tînjitor pînă în gît, iar respiraţia mă zgîrie dureros – nu ştiu dacă aerul e prea dur sau interiorul nasului meu a devenit foarte gingaş. Încerc să alung această tristeţe care năvăleşte asupra mea tot mai insistent, încerc să întorc din drum toate gîndurile mele, entuziasmele proprii şi avînturile ascultătorilor mei bărboşi, dar în memoria mea se întrupează aievea toată noaptea care a trecut, şi mi se face atît de ruşine, că, pentru prima dată în viaţă, simt sincer că nu mai vreau să trăiesc.

Pe masa pe care stau aruncate cărţile de joc încep să caut pachetul de cocaină. Toate cărţile stau cu faţa în jos. Le ating cu precauţie, întorc una, apoi încep să le arunc, să le rup fără nici o noimă, pradă unei tristeţi înfiorătoare care creşte din cauză că nu dau de cocaină. Da, sigur că da, nu mai este cocaină. Au luat-o Mik şi Zander. În cameră nu mai este nimeni.

Nu mă aşez, pur şi simplu mă prăbuşesc pe divan. Chircit, respir cu horcăieli, cînd inspir, mă ridic, cînd expir, cad, de parcă aş putea să sting focul disperării cu valul de aer care mă străpunge. Şi doar un drăcuşor hîtru, aflat undeva într-o tainiţă adîncă a conştiinţei mele, acela care luminează şi nu se stinge nici în uraganul cel mai cumplit al patimilor, numai acest drăcuşor hîtru îmi spune că trebuie să mă liniştesc, că nu trebuie să mă gîndesc la cocaină, că, gîndindu-mă la ea şi, îndeosebi, la putinţa de a o avea aici, în cameră, mă zgîndăr şi mai mult, mă chinui şi mai îngrozitor.

Închid ochii, cuprins de o tristeţe înfricoşătoare, nemaiîncercată. Camera începe să se întoarcă şi să se prăvălească pe un colţ, încet şi lin. Colţul cade tot mai jos, alunecă sub mine, se aşază sub mine, se strecoară în spatele meu, apare deasupra mea, dar cade din nou fulgerător. Întredeschid ochii, camera se înfige la locul ei, continuînd să se rotească în capul meu. Gîtul nu rezistă, capul mi se prăvale în piept şi întoarce camera cu susul în jos. „Ce-au făcut, ce-au făcut cu mine!” şoptesc eu, şi apoi, după o pauză stupidă, mai spun: „Ce să-i faci, sînt pierdut”. Dar drăcuşorul cel hîtru, acela care (trebuie doar să-l asculţi) otrăveşte cu îndoiala sa cele mai fericite sentimente şi vindecă cea mai mare disperare prin speranţă, acest drăcuşor viclean, care nu crede în nimic, îmi spune: „Toate cuvintele tale sînt teatru, totul este teatru; nu eşti deloc pierdut şi, dacă ţi-e rău, îmbracă-te şi ieşi la aer; n-ai de ce să rămîi aici”.

5

Pe stradă amurgeşte. Cerul de un roşu murdar atîrnă jos. Mă ajunge din urmă un tramvai; prin geamurile lui îngheţate, becurile din vagoane se văd ca nişte piersici strivite. O grapă atîrnînd în spatele tramvaiului brăzdează zăpada, ridicînd în urma ei un vîrtej alb. Îmi imaginez cum în vagonul trosnind de ger, în vagonul în care miroase a stofă udă, oamenii şed şi stau în picioare înghesuiţi unul în altul, învăluindu-şi vecinii în aburul respiraţiei matinale, urît mirositoare. În faţa mea merge un bătrîn cu un baston. Se opreşte des, se sprijină cu pieptul în baston, după care tuşeşte răguşit şi îndelung. Cînd se opreşte şi tuşeşte, ochii lui fixează zăpada cu o privire care parcă descoperă în ea ceva îngrozitor. De fiecare dată scuipă ceva verde, iar eu simt un spasm în gît şi mi se pare că înghit ceea ce el scuipă. Nu mi-a trecut prin cap niciodată că un om, că în general oamenii îmi pot trezi sila nemăsurată pe care o simt în dimineaţa aceasta.

La colţ, vîntul flutură un afiş de teatru lipit de un stîlp. Cînd ajung în dreptul lui, o fetiţă trece în fugă strada pe lîngă un camion care zornăie din lanţuri. Pe cealaltă parte a străzii, mama a încremenit de groază, dar, cînd copilul ajunge nevătămat lîngă ea, îl apucă strîns de mînă şi chiar acolo, pe loc, începe să-l bată. Copilul se pune pe urlat, cu ochii ca nişte fante şi cu gura căscată în dreptunghi. Totul îmi este clar: mama se răzbună mişeleşte pentru spaima pe care a trăit-o din cauza copilului. Dacă aşa arată ceea ce are omul mai bun – mama –, atunci cum trebuie să arate ceilalţi oameni!

Strada s-a luminat şi e deja dimineaţă cînd ajung în curtea noastră. Pe alee fusese presărat nisip galben pe care nişte galoşi apucaseră să-şi lase urma. Grădiniţa stăpînilor este murdară şi neîngrijită. Din cauza zăpezii pe care toţi locatarii o aruncaseră acolo, grădiniţa pare mai înaltă decît curtea, şi copacii mai scurţi. În această zăpadă stau aruncate în dezordine nişte scînduri negre, în care cu un efort de imaginaţie poţi recunoaşte spetezele unor bănci.

Matei lustruieşte cu cretă clanţa uşii, făcînd cu mîna liberă mişcările pe care le execută mîna ocupată; cînd am ajuns în dreptul lui, a început să sune telefonul, şi el a intrat în cabină. Am urcat scara şi am descuiat uşa de la apartamentul nostru. După ce am aruncat chipiul pe suportul oglinzii care a clătinat masa cu samovarul rămas pe ea din seara precedentă, cu paşi pe

care-i voiam cît mai uşori am străbătut coridorul şi am intrat la mine în cameră.

În primul moment m-a surprins faptul că lîngă fereastră becul mai arde încă; apoi am încercat să-mi amintesc cînd anume am uitat să-l sting. Dar n-am apucat s-o fac, căci, sprijinindu-se greu pe braţele fotoliului, mama se ridică în întîmpinarea mea. Cu ochii în ochii mei, începu să se apropie încet de mine. Era o linişte înspăimîntătoare, doar la bucătărie se auzea cum picură apa în chiuvetă.

— Hoţule, spuse mama, abia mişcîndu-şi buzele pe feţişoara ei galbenă.

A pronunţat acest îngrozitor cuvînt într-o şoaptă clară, şi nici măcar nu a clipit cînd, din nevoia exterioară de a face ceva, mi-am luat vînt şi, îngrozit, am lovit-o peste faţă.

— Fiul meu este un hoţ, şopti mama liniştit şi cu amărăciune, de parcă ar fi discutat cu sine însăşi. După ce-şi clătină capul înfricoşată, mai rămase un timp în aşteptarea unei noi lovituri, apoi o porni spre uşă încet, cu mîinile atîrnînd şi cu umerii prăvăliţi neputincios.

Sub pervazul de piatră, în calorifere ceva ţăcăni, şopoti, se prelinse. Dintr-acolo venea o căldură înăbuşitoare. Pe masă, fitilul lămpii se stingea încet. Îmi simţeam nasul umflat, nu mai puteam să respir. Dincolo de fereastră, casa vecină începu să se strîmbe; hornul se desprinse şi începu să plutească umed în cerurile metalice. Nici măcar n-am încercat să stăvilesc lacrimile care-mi inundau ochii.

6

Peste o jumătate de oră, mă apropiam de casa lui Iag. La intrare am văzut un birjar încărcat de geamantane. Alături, îmbrăcat de călătorie într-o şubă lungă, îmblănită, se agita Iag cu „spaniola” lui. Cînd mă zări, veni în fugă spre mine şi mă îmbrăţişă. În două cuvinte, i-am spus că acasă la mine s-a întîmplat o nenorocire, că am rămas fără acoperiş, iar Iag, agitat ca orice om care pleacă în călătorie, exclamă distrat că asta-i minunat şi că Dumnezeu însuşi a hotărît ca eu să mă mut neîntîrziat în camera lui.

Apucîndu-mă strîns de mînă, mă tîrî în casă; pe drum, îi spuse mormăit subretei care tocmai scotea din casă geanta de voiaj că, în cele trei luni cît va sta el la Kazan, eu voi locui în camera lui; apoi, tot în fugă, mă trase pe scări şi după asta pe sală, pînă la uşa camerei; ajunşi acolo, scoase cheia, îmi strecură supărat un teanc de bancnote în mînă, repetînd „nici să n-aud, ne, ne…” şi, încă o dată îmbrăţişîndu-mă grăbit şi scuzîndu-se că se teme să nu piardă trenul, o luă la fugă, fluturînd din mînă.

Rămas singur, descuiai uşa şi intrai în noua mea locuinţă cu un sentiment straniu. Totul se întîmplase prea repede şi, din cauza nopţii nedormite, simţeam cum mi se întunecă în faţa ochilor. În cameră era dezordine şi domnea atmosfera de părăsire şi de tristeţe specifică plecărilor. Pe masă se aflau nişte farfurii murdare, resturi de la cină şi bucăţi de pîine. Am rupt o bucată de pîine, dar, imediat ce-am simţit-o în gură, am înghiţit-o pe nemestecate cu senzaţia unui gol neştiut şi a unei iritante uşurinţe în pomeţi. Aflînd pentru prima dată ce înseamnă foamea după cocaină, am început să mănînc lacom, rupînd cu mîinile carnea grasă, în timp ce gîtul tremura ca de friguri; după ce-mi umpleam gura, înghiţeam totul, fără să mestec, apoi iar o umpleam, mîrîind şi fiind în acelaşi timp stăpînit de dorinţa de a rîde nervos de propriul mîrîit. Cînd, după ce am terminat de mîncat, au început să mi se lipească pleoapele, m-am tîrît spre divan şi m-am culcat, simţind imediat cum în picioarele întinse ceva a tresărit moale. Am visat cum sărmana mea mamă bătrînă merge în paltonul ei peticit prin oraş, căutîndu-mă cu ochii stinşi şi plini de spaimă.

Gînduri

1

După ce m-am săturat de somn, a doua zi dimineaţă m-am dus din nou la Hirge şi am cumpărat un gram şi jumătate de cocaină. Aşa am procedat apoi în toate zilele care au urmat. Cînd scriu aceste rînduri, fără voia mea, îmi imaginez cu o claritate dureroasă zîmbetul dispreţuitor de pe faţa cititorului acestor note.

Simt că aceste cuvinte, mai exact, că faptele mele care ar trebui să dea seama de puterea cocainei vor fi percepute de oamenii normali ca o dovadă a slăbiciunii mele. Acest lucru îl va distanţa pe cititor de mine. Chiar şi pe cel mai sensibil cititor care, imediat ce va înţelege că împrejurările care au distrus viaţa naratorului nu-i vor putea schimba sau vicia propria lui viaţă, se va îndepărta de mine, ofensat şi dispreţuitor.

Fac această constatare pentru că exact la această distanţă dispreţuitoare m-aş fi plasat eu însumi cînd nu cunoşteam cocaina. Chiar dacă am păşit deja pe calea pierzaniei, ştiu că dispreţul s-ar fi născut nu atît dintr-o prea mare consideraţie pe care o am pentru propria-mi persoană, cît din necunoaşterea puterii pe care o are cocaina. Deci, despre puterea cocainei. În ce anume constă această putere?

2

În nopţile şi în zilele lungi petrecute în compania cocainei, în camera lui Iag, mi-a venit ideea că importante pentru om sînt nu evenimentele care se petrec în jurul lui, ci reflexul acestor evenimente în conştiinţa lui. Evenimentele acestea se pot schimba, dar, dacă această schimbare nu se oglindeşte în conştiinţa omului, ele nu există, sînt un zero desăvîrşit. Astfel, un om care şi-a imprimat în conştiinţă evenimentele prin care s-a îmbogăţit continuă să se creadă bogat cît timp nu ştie că banca unde şi-a depus capitalul a dat faliment. Tot aşa, un om care şi-a înscris în suflet viaţa propriului copil continuă să fie tată atîta timp cît n-a aflat vestea că acest copil este mort. Aşadar, omul trăieşte nu prin întîmplările lumii exterioare, ci numai prin imaginea acestor întîmplări în conştiinţa lui.

Întreaga viaţă a unui om, acţiunile şi faptele sale, voinţa sa, forţa sa fizică şi intelectuală, toate sînt puse la lucru şi cheltuite fără măsură şi fără o socoteală numai de dragul de a săvîrşi ceva în lumea exterioară. Ba poate că lucrul se întîmplă nu pentru acest ceva anume, ci doar pentru a avea imaginea lui în conştiinţă. Şi, dacă la toate acestea mai adăugăm că, din toate dorinţele sale, omul reuşeşte să şi le împlinească doar pe acelea a căror imagine în conştiinţă îi produce bucurie şi fericire, înţelegem bine mecanismul care îi dirijează în viaţă absolut pe toţi oamenii, fie ei proşti, cruzi, frumoşi sau buni.

Altfel spus, dacă un om doreşte să-l detroneze pe ţar, iar altul să răstoarne un guvern revoluţionar, dacă unul doreşte să se îmbogăţească, pe cînd altul vrea să-şi împartă averea celor săraci, toate aceste dorinţe contrare ilustrează diversitatea acţiunii oamenilor. Această diversitate poate caracteriza însă şi pe un individ (lucru ce nu se întîmplă totdeauna). Însă cauza acţiunii umane, oricît de diversă ar fi manifestarea ei, este aceeaşi mereu: nevoia omului de a săvîrşi în lumea exterioară fapte care, oglindite în conştiinţă, să-i provoace fericirea.

Exact aşa stăteau lucrurile şi în modesta mea viaţă. Îmi alesesem deja calea spre acţiunea exterioară: voiam să devin un avocat strălucit şi un om bogat.

Credeam că e suficient să păşesc şi să tot merg pe acest drum, pe care multe lucruri (mă convingeam singur de aceasta) îmi erau foarte favorabile.

Dar straniu lucru. Cu cît pătrundeam mai adînc pe calea ţelului propus, cu atît mai des se întîmpla să mă aşez pe divanul din camera mea întunecată şi să-mi imaginez deodată că sînt deja ceea ce doream să devin. Cu instinctul meu de lene şi de reverie, intuiam că realizarea tuturor faptelor exterioare spre care năzuiam nu merită această imensă cantitate de timp şi de efort; nu merită, pentru că, de fapt, senzaţia de fericire creşte în intensitate doar odată cu viteza şi cu ineditul evenimentelor care o provoacă.

Mă obişnuisem ca şi în visurile fericirii să mă gîndesc nu la senzaţia de fericire, ci la fapta care (odată săvîrşită) trezeşte în mine această senzaţie; nu eram, deci, în stare să separ aceste două elemente unul de celălalt. Chiar şi în visurile mele trebuia ca, înainte de toate, să-mi închipui că a intervenit un eveniment ieşit din comun în existenţa mea viitoare; apoi, numai după ce construiam tabloul acestui eveniment, puteam să trezesc în mine senzaţia fericirii.

Totul se reducea la faptul că, pînă a consuma cocaină, am crezut în mod greşit că fericirea este ceva întreg. În realitate, orice fericire este o subtilă combinaţie între două elemente: 1) senzaţia fizică a fericirii şi 2) faptul exterior care este stimulul psihic al acestei senzaţii.

Am înţeles acest lucru numai cînd, pentru prima dată, am prizat cocaină. Atunci mi-am dat seama că trudesc din greu şi-mi cheltuiesc viaţa pentru săvîrşirea faptei exterioare la care visez şi că e posibil ca în final nici măcar să nu realizez această faptă. Am înţeles că ea îmi este necesară doar în măsura în care, reflectîndu-se în conştiinţă, trezeşte în mine senzaţia de fericire. Şi mi-am pus întrebarea: dacă o fărîmă de cocaină e atît de tare, încît e capabilă să trezească instantaneu în organismul meu senzaţia de fericire, cu o intensitate nemaicunoscută mie, atunci nu cade de la sine necesitatea oricărui eveniment, nu-şi pierd sensul şi timpul, şi eforturile, şi truda care s-ar cere cheltuite pentru săvîrşirea acestui fapt?

Această capacitate a cocainei de a stimula senzaţia fizică de fericire, fără nici o legătură psihică cu evenimentele exterioare mie, ba chiar în pofida faptului că reflectarea acestor fapte în conştiinţă ar fi trebuit să-mi provoace tristeţe, disperare şi amărăciune, deci, tocmai această capacitate a cocainei era forţa de atracţie cumplită cu care nu numai că nu puteam, dar nici nu voiam să lupt.

Ar fi fost posibil să lupt cu cocaina, să mă opun ei doar într-un singur caz: dacă senzaţia de fericire mi-ar fi fost procurată nu atît de săvîrşirea unei fapte exterioare ca atare, cît de efortul, de munca pe care trebuia să le

cheltuiesc în acest scop. În ce mă priveşte, nici nu putea fi vorba de aşa ceva.

3

Se înţelege că tot ce am spus despre cocaină exprimă nu o părere generală, ci opinia unui om care abia a început să consume această otravă. Numai unui asemenea individ i se poate năzări că meritul cocainei este de a stimula senzaţia de fericire; pentru şoarecele încă neprins, capcana se reduce la bucata de slănină pe care acesta doreşte s-o mănînce.

Fenomenul cel mai cumplit, de neevitat pentru cel care, pentru cîteva ore, s-a aflat sub puterea cocainei, este reacţia chinuitoare, ireversibilă şi înspăimîntătoare pe care medicii o numesc depresie. Această reacţie apărea imediat ce terminam de prizat ultima porţie de cocaină. Ea dura mult timp, cam vreo trei-patru ore, şi se exprima printr-o tristeţe mortală, o tristeţe atît de întunecată, încît, deşi eram conştient că peste cîteva ore toate acestea se vor risipi, afectul meu refuza acest adevăr.

Se ştie doar că, cu cît un sentiment îl stăpîneşte mai puternic pe un om, cu atît mai slabă este capacitatea acestui om de a se auto-observa. Cît timp mă aflam sub acţiunea cocainei, sentimentele trezite de ea erau atît de puternice şi de măreţe, încît puterea mea de autocontrol slăbea pînă la nivelul caracteristic bolnavilor mintal.

Aşadar sentimentele care mă stăpîneau cînd eram sub efectul cocainei nu puteau fi frînate de nimic, ele manifestîndu-se complet, cu o sinceritate desăvîrşită în gesturile mele, în chipul meu, în faptele mele. Sub efectul cocainei, Eul meu senzorial se dilata pînă ce atingea dimensiuni atît de uriaşe, încît Eul meu conştient îşi înceta prezenţa. Dar imediat ce cocaina se termina, mă prindea groaza. Groaza venea din faptul că începeam să mă văd pe mine însumi, să mă contemplu în postura în care fusesem sub influenţa cocainei. Aşa se năşteau ceasurile de groază. Corpul mi se destrăma încet şi greoi, unghiile mi se înfigeau în palme într-o disperare rea, urcînd dintr-o tristeţe inexprimabilă, apărută parcă din neant; ca în vomă, memoria scotea la lumina zilei tot ce era înăuntru, iar eu priveam, nu puteam să nu mă uit la aceste chipuri ale unei ruşini înfiorătoare.

Revedeam totul pînă la cele mai mici detalii. Eu, încremenit, la uşa acestei camere liniştite, eu drogat, cuprins de spaima idioată, dar de neînvins, că vine cineva, că va intra aici şi-mi va vedea ochii îngrozitori. Şi ore întregi tîrîndu-mă spre fereastra întunecată cu storurile ridicate prin

care, cum mă întorc cu spatele, cineva mă priveşte, deşi fereastra se află la etajul al doilea. Şi stinsul lămpii care, cu lumina ei stridentă, dă alarma ca o sirenă, cheamă oamenii încoace. Şi senzaţia că, pe coridor, cineva se strecoară spre uşa mea atît de fragilă şi de subţire. Şi statul pe divan încordat şi cu capul care nu vrea să se culce ca nu cumva, lăsîndu-se pe pernă, să bufnească şi să trezească toată casa; şi ochii chinuiţi, bolnavi de dorul de a se odihni pe un relief, ochi care privesc fix în întunericul sîngeriu şi pulsatoriu. Şi fîşîitul chibritului pe care mîna îngheţată şi ţeapănă îl freacă frisonînd şi nesigur de cutie; pînă se aprinde chibritul, parcă trece o veşnicie, dar cînd, în sfîrşit, cu un şuier lung, flacăra lui izbucneşte, sar înapoi înspăimîntat, şi băţul aprins cade pe divan. Apoi, nevoia de a priza cocaină la fiecare zece minute, cînd mîinile ostenite de atîta veghe iau, tremurînd, de pe hîrtia care se află undeva pe divan, în întuneric, o nouă porţie de cocaină pe partea exterioară a unei peniţe de oţel; pentru că peniţa e umedă şi pe ea s-a depus deja un strat de cocaină, n-o mai pot folosi cum trebuie. Şi mai erau răsăritul şi obiectele care se desprindeau din întuneric; şi rigiditatea invadînd tot corpul meu tînjitor după întunericul care-l protejează ca o plapumă, în timp ce faţa şi ochii ies la lumină. Şi nevoia permanentă de a urina într-o oliţă de noapte pe care o ţineam la îndemînă; mi se părea că zgomotul pe care-l face jetul de urină în oliţă se aude în toată casa; după aceea, dezvelindu-mi dinţii încleştaţi şi îngheţaţi, plin de o transpiraţie lipicioasă şi greu mirositoare, mă căţăram încet şi greu, de parcă aş fi escaladat un munte de gheaţă, pe divanul care trosnea asurzitor din toate încheieturile. Ajuns pe divan, stăteam încremenit de spaimă pînă ce simţeam din nou nevoia să urinez. Venea apoi dimineaţa, linsul peniţei ruginite, zborul unei noi doze de cocaină uscată, vertijul uşor şi senzaţia de greaţă şi de spaimă cînd auzeam zgomotele pe care le fac oamenii care se trezesc. În sfîrşit, un ciocănit în uşă, rar, regulat, insistent, şi tusea care-mi zguduie trupul ud leoarcă de transpiraţie şi parcă îngropat în divan, apoi tusea cu care îmi dreg glasul, şi vocea mea strecurată printre dinţi şi vibrînd (cu toată groaza pe care o încerc): „cine-i? ce vrei?” şi, brusc, senzaţia că ciocănitul se mută afară, acolo unde cineva taie lemne.

Cînd se termina cocaina, apăreau fantasmele, amintirile vizuale ale felului în care am fost, cum arătam şi cît de straniu m-am comportat sub acţiunea drogului; datorită acestor amintiri, mă întăream în credinţa că foarte, foarte curînd, dacă nu mîine, atunci peste o lună, dacă nu peste o lună, atunci peste un an, voi sfîrşi la casa de nebuni. De fiecare dată

măream doza, adeseori ajungînd la trei grame şi jumătate, şi această doză îşi prelungea efectul narcotic cam douăzeci şi şapte de ore; dar această insaţietate, pe de o parte, şi dorinţa de a înlătura orele îngrozitoare ale reacţiei, pe de altă parte, dădeau amintirilor care apăreau după şedinţele de cocaină un caracter din ce în ce mai ameninţător. Nu ştiu, sporirea dozei sau organismul dezechilibrat, sau amîndouă laolaltă au fost cauza faptului că învelişul exterior pe care-l dobîndea fericirea mea de cocainoman devenea din ce în ce mai ameninţător. La o oră după ce luam prima doză, puneau stăpînire pe mine tot felul de manii stranii. Cîteodată mă apuca mania căutatului; cînd se golea cutia de chibrituri, începeam să caut chibriturile, mutînd din loc mobila, trăgînd sertarele de la masă; deşi ştiam că în cameră nu mai sînt nici un fel de chibrituri, le căutam fericit ceasuri întregi, fără pauză; altădată, mă lua în stăpînire o spaimă obscură, o spaimă care creştea pentru că eu însumi nu ştiam de ce sau de cine mă tem; atunci, sub imperiul unei spaime animalice, stăteam ceasuri întregi pe vine lîngă uşă, sfîşiat între dorinţa insuportabilă de a priza din cocaina pe care o lăsasem pe divan şi conştiinţa pericolului la care mă supun dacă las uşa fără supraveghere, fie şi pentru o clipă. Uneori – şi acest lucru intervenea din ce în ce mai des în ultimul timp – toate maniile amintite puneau stăpînire pe mine în acelaşi timp şi atunci nervii mi se încordau dincolo de pragul suportabilităţii. A venit şi momentul (asta s-a întîmplat în plină noapte, cînd toţi dormeau în casă şi cînd păzeam uşa stînd cu urechea lipită de ea), cînd un obiect a căzut în coridor cu un zgomot teribil, aşa cum numai noaptea se poate auzi, şi cînd în întunericul din camera mea s-a pornit un vaier prelung; după cîteva secunde, mi-am dat seama că eu însumi urlu şi că propria mea mînă îmi închide gura.

4

O singură întrebare, o întrebare înfricoşătoare, m-a terorizat în tot acest anotimp al cocainei. O întrebare cumplită, căci a răspunde la ea însemna fie a intra în impas, fie a păşi pe calea celei mai îngrozitoare viziuni despre lume. Înfricoşător era că această viziune jignea acel teritoriu luminos, gingaş şi pur pe care nici ultimul ticălos nu l-ar putea jigni în mod sincer şi liniştit: am numit sufletul omenesc.

Cum se întîmplă adesea, întrebarea a fost provocată de un fleac. La început, n-am sesizat nimic deosebit. Ce poate fi deosebit în faptul că sub acţiunea cocainei trăieşti sentimente înalte şi nobile (o iubire isterică pentru oameni, o bunătate anormală etc.), iar după ce acţiunea cocainei încetează, pun stăpînire pe tine sentimente animalice, pline de ticăloşie (răutate, furie, cruzime). S-ar părea că nu-i nimic deosebit în faptul că aceste sentimente se succed rapid; în realitate, exact această alternanţă nemotivată de sentimente m-a condus la întrebarea fatală.

E adevărat, puteam să pun pe seama narcoticelor apariţia celor mai frumoase şi a celor mai umane sentimente în sufletul meu. Dar cum să le explic pe celelalte? Cum să explic constanţa cu care (după cocaină) izvorau din mine sentimentele cele mai ticăloase, cele mai pline de animalitate? Cum să explic această apariţie a cărei constanţă şi inevitabilitate mă făceau să cred că sentimentele mele cele mai umane sînt legate, parcă cu o aţă, de sentimentele mele ticăloase şi că tensiunea maximă, adică pierderea unora, atrage după sine ieşirea la lumină a celorlalte, ca-ntr-o clepsidră în care golirea unei jumătăţi înseamnă umplerea celeilalte jumătăţi?

Se pune deci întrebarea: defineşte oare această alternanţă de sentimente doar o calitate a cocainei care se transmite organismului meu sau ea relevă un atribut al organismului meu care devine mai vizibil tocmai datorită cocainei?

Un răspuns afirmativ la prima parte a întrebării ar însemna un impas. Un răspuns afirmativ la partea a doua a întrebării ar deschide un cîmp foarte larg de interpretări. Este evident că, atribuind reacţia atît de acută a sentimentelor unui specific al organismului meu (atribut care, graţie cocainei, devine mai pregnant), prin aceasta, eram obligat să recunosc că, şi fără cocaină, în cu totul alte circumstanţe, trezirea sentimentelor celor mai

umane în sufletul meu devine în mod obligatoriu cauză a manifestării imediate a instinctelor animale.

Figurat vorbind, m-am întrebat: nu seamănă oare sufletul omenesc cu un leagăn care, fiind împins în direcţia omenescului, este obligat apoi să se mişte în direcţia opusă, a animalităţii?

Am încercat să găsesc un exemplu de viaţă simplu şi revelator pentru supoziţia de mai sus şi, după cum mi s-a părut mie, l-am şi aflat.

De exemplu, un tînăr bun şi sensibil, pe nume Ivanov, se află la teatru. În jur e întuneric. Se joacă actul trei al unei piese sentimentale. Cei răi par să iasă victorioşi şi, de aceea, se înţelege, sînt aproape de pierzanie. Eroii buni se îndreaptă spre moarte şi, de aceea, cum e firesc, se află în pragul fericirii. Totul se apropie de finalul fericit şi justiţiar, atît de mult aşteptat de sufletul nobil al lui Ivanov, a cărui inimă bate fierbinte.

Sub influenţa intrigii dramatice, sub influenţa iubirii pentru exemplarele umane cinstite şi sublime care îşi primesc suferinţele cu atîta smerenie, sub influenţa personajelor pe care le vede pe scenă şi pentru fericirea cărora tremură, acest spectator, Ivanov, vibrează ca un cristal, cuprins fiind de cele mai umane şi mai nobile sentimente; în aceste clipe binecuvîntate, bunul tînăr Ivanov nu poate simţi nici calculul meschin de fiecare zi, nici dorinţă, nici răutate. Stă în liniştea desăvîrşită a sălii de spectacol, stă cu faţa îmbujorată, stă şi simte cu bucurie cum inima lui tînjeşte dulce sub povara dorinţei sublime ca, pe loc, chiar acolo, la teatru, să se jertfească pe sine în numele celor mai înalte idealuri ale omului.

Dar iată că, în întunericul tensionat al sălii, vibrînd de trăirile spectatorilor, vecinul lui Ivanov începe să tuşească tare şi răguşit. Ivanov stă alături, vecinul continuă să bubuie, iar acest zgomot îi pătrunde insolent în urechi; Ivanov simte că ceva de fiară, înfricoşător şi tulbure se ridică în el, creşte şi-l copleşeşte. „Lua-v-ar dracu' cu tusea dumneavoastră”, spune Ivanov enervat, într-o şoaptă plină de otravă şi de răutate. Pronunţă aceste cuvinte beat de forţa cumplită a unei uri necunoscute lui şi, deşi continuă să privească scena, din cauza furiei şi a pornirii pe acest domn care tuşeşte, tremură tot. În primele secunde nici măcar nu încearcă să-şi revină, să refacă în sine starea de dinainte, ci se lasă inundat de dorinţa irepresibilă pe care a încercat-o cu o clipă înainte: de a-l distruge, de a-l lovi pe acest domn care tuşeşte atît de mult şi de exasperant.

Şi mă întreb: care este cauza sălbăticirii atît de rapide a sufletului tînărului Ivanov? Răspunsul este unul singur: sensibilitatea exagerată a

sufletului său la cele mai bune, mai umane şi mai dezinteresate sentimente. Dar poate că nu este aşa, îmi spun eu, poate că pricina sălbăticirii lui este tusea vecinului. Dar, vai, nu poate fi asta. Tusea nu poate fi o cauză, pentru că, dacă acest vecin ar fi tuşit în tramvai sau în altă parte (într-un loc în care Ivanov s-ar fi aflat într-o stare sufletească diferită), în nici un caz bunul Ivanov n-ar fi fost atît de pornit împotriva lui. În felul acesta, tusea este doar pretextul pentru descărcarea acelui sentiment către care era predispusă starea interioară, sufletească a lui Ivanov.

Dar care poate fi starea intimă, sufletească a lui Ivanov? Să presupunem că sîntem în eroare spunînd că spectatorul nostru a încercat cele mai umane şi mai înalte sentimente. De aceea să le părăsim şi să încercăm să-i atribuim lui Ivanov celelalte sentimente accesibile omului la teatru, cercetînd în acelaşi timp în ce măsură ar fi putut aceste sentimente să-i provoace lui Ivanov o asemenea explozie de ură animalică. Ne e cu atît mai uşor să facem acest experiment, cu cît lista sentimentelor la care ne referim este mai mică (dacă renunţăm la nuanţe): ne rămîne doar să presupunem că spectatorul Ivanov sau 1) este rău din fire, sau 2) se află într-o stare de plictis şi de indiferenţă.

Dar, dacă Ivanov ar fi fost iritat încă înainte ca vecinul său să înceapă a tuşi, dacă Ivanov ar fi fost supărat pe actori că joacă prost sau pe autor pentru piesa lui imorală, dacă ar fi fost pornit pe sine pentru că şi-a cheltuit ultimii bani pentru un spectacol atît de anost, ar mai fi simţit el oare accesul sălbatic de ură pentru vecinul care tuşea? Desigur, nu. În cel mai rău caz, s-ar fi supărat pe vecinul care tuşeşte, poate că ar fi mormăit acolo „ei, dar de ce tuşeşti!”, fiind foarte departe de dorinţa de a lovi, de a-l distruge pe un om, necunoscînd această răbufnire de ură. Aşadar, ipoteza că Ivanov ar fi fost supărat încă înainte ca vecinul să înceapă să tuşească şi că supărarea i-ar fi provocat o asemenea explozie de ură cade ca nefondată. De aceea să renunţăm la ea şi să facem o altă supoziţie.

Să încercăm să ne imaginăm că Ivanov se plictisea, că era indiferent. Poate că aceste stări l-au dus la criza sălbatică de ură împotriva vecinului său care tuşea. Dar nu merge deloc. Dacă într-adevăr sufletul lui Ivanov ar fi fost în starea de indiferenţă rece, dacă, privind spre scenă, Ivanov se plictisea, ar fi simţit el oare nevoia să-şi lovească vecinul, să-l lovească doar pentru că acesta a tuşit? Nu numai că n-ar fi simţit un asemenea imbold, dar e foarte posibil că i-ar fi fost milă de acest om bolnav, care tuşeşte.

Pentru a termina cu Ivanov, ne rămîne doar să completăm locul gol pe care l-am lăsat atunci cînd am înşirat sentimentele care-i sînt omului accesibile la teatru. Fapt e că n-am spus nimic despre imboldul de a rîde care e solicitat atît de des de acţiunea dramatică şi care este extrem de important pentru exemplul nostru. Acesta este important pentru că înlătură complet supoziţia conform căreia ura lui Ivanov împotriva vecinului său care tuşeşte este întemeiată, chipurile, pe faptul că tusea îl împiedică să audă replicile actorilor. Dar, de s-ar fi aflat în dispoziţia de rîs, replicile vesele ale actorilor care îi provocau acest rîs ar fi fost pentru Ivanov mai puţin interesante? Oare nu le-ar fi ascultat el cu aceeaşi atenţie cu care ascultă replicile unei drame? Atunci, nici un fel de tuse, nici un smîrcîit sau alte sunete venind dinspre vecin n-ar fi trebuit să-i provoace dorinţa de a-l lovi, chiar dacă aceste sunete l-ar fi deranjat.

Sîntem nevoiţi, aşadar, să ne întoarcem la ipoteza anterioară. Sîntem nevoiţi să recunoaştem umili că numai o tulburare sufletească extremă, că doar vibraţia celor mai umane şi mai dezinteresate sentimente au putut provoca în sufletul lui Ivanov izbucnirea acestei stări de ură şi de animalitate.

Desigur, cazul cu teatrul prezentat aici nu poate pretinde deloc că ar convinge pe cineva, nici măcar pe cel mai credul dintre dumneavoastră. Pe drept cuvînt: este oare corect să vorbeşti despre natura sufletului omenesc în general, luînd ca exemplu ura lui Ivanov faţă de vecinul său răcit, plecînd de la un caz singular, în timp ce la teatru se află cam o mie de oameni care, ca şi acest Ivanov, aflaţi sub influenţa intrigii teatrale, au trăit cîteva ore de mare tensiune a celor mai nobile sentimente? Poate numai în cazul în care această intrigă a produs nu rîsul, nu veselia, nu admiraţia frumosului, ci o adîncă zguduire a sufletului. Dar este suficient să-i privim pe aceşti oameni, să le vedem figurile în timpul pauzei sau la sfîrşitul spectacolului, pentru a ne convinge cu uşurinţă că ei nu s-au înrăit, nu urăsc şi nu vor să lovească pe nimeni.

La prima vedere, această împrejurare pare să clatine serios tot edificiul nostru. Dar tot noi am presupus că supralicitarea celor mai umane şi mai dezinteresate sentimente trezeşte în oameni predispoziţia spre răutate animalică, spre manifestarea instinctelor celor mai joase. Avem, deci, în faţă mulţimea spectatorilor de la teatru, mulţimea de oameni care, sub acţiunea intrigii dramatice, au trăit intens cele mai umane sentimente; le vedem feţele, le observăm şi în momentul cînd se aprind luminile, şi cînd ies din

clădirea teatrului, dar nu descoperim pe ele nici un fel de răutate, dar ce spun eu, nici măcar o urmă de răutate. Aceasta este impresia noastră de suprafaţă. Să încercăm, însă, să pătrundem mai adînc, să nu ne mulţumim cu atîta. Hai să punem întrebarea altfel şi să constatăm dacă nu cumva această absenţă a instinctului de fiară la spectatorii amintiţi se explică nu prin faptul că instinctul le-ar fi lipsit cu desăvîrşire, ci prin împrejurarea că acest instinct de fiară a fost satisfăcut, a fost satisfăcut exact cum s-ar fi întîmplat dacă Ivanov l-ar fi lovit pe vecinul său care n-ar fi opus rezistenţă la agresiune.

Este evident că acţiunea dramatică provoacă în spectator tulburare şi-i activează cele mai bune şi mai umane sentimente numai atunci cînd la această acţiune dramatică participă personaje reprezentînd oameni cinstiţi şi de inimă, oameni smeriţi, cu toată suferinţa pe care ei o trăiesc. (În orice caz, aşa percep aceste personaje spectatorii cu suflete deschise şi sensibile, acei spectatori care tocmai ei oferă imaginea cea mai clară şi mai adevărată a mişcărilor sufletului). Este evident, de asemenea, că, alături de personajele angelice, pline de smerenie, pe scenă apar, obligatoriu, şi tipuri de oameni vicleni şi răi. Şi atunci te întrebi: nu cumva tocmai pedepsirea cruntă, sîngeroasă a răilor întru izbînda binelui, la sfîrşitul spectacolului, satisface întru totul instinctele de fiară care ne încearcă? Nu ieşim noi oare din teatru smeriţi şi mulţumiţi? Şi asta nu pentru că în sufletele noastre n-ar fi apărut nici un fel de sentimente joase, ci doar pentru că aceste sentimente au fost satisfăcute. Care dintre noi n-ar recunoaşte cu cîtă satisfacţie a tuşit, cînd, în actul al patrulea, unul dintre eroii buni a înfipt cuţitul în inima celui rău? Aţi putea spune că în acest caz este vorba de simţul dreptăţii. Tocmai: intervine sentimentul justiţiar, divin şi înălţător.

Dar spre ce ne-a dus trezirea acestui sentiment înalt? La ură animalică, la bucuria crimei. „Dar e împotriva celor răi” – ni se va replica. „N-are importanţă”, răspundem noi, „important este că a jubila la vederea sîngelui de om e posibil numai atunci cînd eşti însetat de sînge, cînd eşti stăpînit de ură şi de răutate.” Şi, dacă aceste sentimente joase, dezgustătoare au apărut în sufletul nostru doar pentru că au fost zguduite trăirile noastre cele mai umane – dragostea pentru eroul smerit şi aflat în suferinţă –, dacă această animalizare a noastră a apărut din smintirea celor mai nobile sentimente, oare acest lucru nu dovedeşte clar alcătuirea tulbure şi înfricoşătoare a sufletelor noastre? Ia să încerce teatrele să ne prezinte piese în care cei răi nu numai că nu sînt pedepsiţi şi nu mor, ci, dimpotrivă, triumfă. Ia să ni se

dea spectacole în care triumfă cei mai răi oameni şi mor cei mai buni dintre noi, şi-o să vă convingeţi că asemenea spectacole ne scot în stradă, ne duc la revoltă, la răscoală, la revoluţie. Veţi spune şi de data aceasta că ne revoltăm în numele justiţiei, că sîntem animaţi de cele mai nobile, mai bune şi mai umane dintre sentimente. Aveţi dreptate, perfectă dreptate! Dar uitaţi-vă la noi atunci cînd ieşim ca să ne revoltăm, priviţi-ne cînd, însufleţiţi de cele mai umane sentimente, ne ridicăm, priviţi cu atenţie chipurile noastre, buzele noastre, mai ales, uitaţi-vă la ochii noştri! Şi, dacă nu veţi recunoaşte că aveţi în faţă nişte fiare dezlănţuite, sălbatice, în orice caz, veţi fugi cît mai repede din calea noastră, pentru că nu veţi putea să faceţi deosebirea între om şi fiară, dar şi pentru că acest lucru vă poate costa viaţa.

Iată cum, parcă de la sine, se naşte întrebarea: dacă piesele în care triumfă viciul şi este învins binele sînt verosimile – ele sînt adevărate, pentru că reprezintă viaţa adevărată, în care triumfă cei mai răi oameni –, atunci pentru ce, cînd privim la toate acestea în viaţa reală, rămînem liniştiţi, trăim şi muncim? Şi pentru ce, dacă acelaşi tablou din viaţa înconjurătoare ne este prezentat la teatru, ne indignăm, ne înrăim şi devenim fiare? Nu e oare straniu că acelaşi tablou care defilează în faţa ochilor aceluiaşi om îl lasă liniştit şi indiferent într-un caz (în viaţă), provocîndu-i în celălalt caz (la teatru) indignarea, furia, iritarea? Şi nu dovedeşte acest lucru, cu limpezime, că pricina apariţiei în noi a unor sentimente sau a altora ca reacţie la un eveniment exterior trebuie căutată nu în caracterul acestui eveniment, ci doar în starea noastră sufletească?

Iată o întrebare esenţială căreia trebuie să-i găsim un răspuns exact.

Problema care se pune este că, în viaţă, sîntem nesinceri şi josnici, că în viaţă sîntem preocupaţi înainte de toate de bunăstarea proprie, motiv pentru care linguşim şi sîntem complici, întruchipîndu-i aievea pe cei răi şi silnici ale căror fapte ne indignează atîta la teatru. În schimb, la teatru, interesul personal, pornirea ticăloasă de a dobîndi bunuri pămînteşti dispar din sufletul nostru; la teatru, nimic din ceea ce este personal nu siluieşte nobleţea şi sinceritatea trăirilor noastre, la teatru devenim mai puri şi mai buni sufleteşte. De aceea, cît ne aflăm în incinta teatrului, năzuinţele şi simpatiile noastre sînt consacrate în întregime trăirilor celor mai frumoase de omenie şi de nobleţe justiţiară. Aici îşi scoate capul un gînd îngrozitor. Anume: ne revoltăm, nu ne sălbăticim definitiv şi nu ucidem oameni în numele dreptăţii doar pentru că sîntem ticăloşi, vicioşi, lacomi şi, în general, răi. Dar dacă, în viaţă, ca şi la teatru, ne-am aprinde în suflete cele

mai umane trăiri, dacă am deveni mai buni, atunci, prinşi de vibraţia sentimentelor de dreptate şi de iubire pentru cei slabi şi obidiţi, am săvîrşi sau am simţi nevoia să săvîrşim (e acelaşi lucru, dat fiind că vorbim despre mişcări ale sufletului) atîtea fărădelegi, atîtea crime, atîtea torturi şi răzbunări sîngeroase pe care niciodată nu le-a săvîrşit, ba chiar nici nu s-a gîndit vreodată să le săvîrşească, pentru a se îmbogăţi şi a trăi mai bine, nici cel mai mare criminal.

Fără de voie, simţim aici nevoia să ne adresăm tuturor viitorilor proroci ai omenirii şi să le spunem: „Bunilor şi dragilor proroci! Nu ne atingeţi! Nu aprindeţi în sufletele noastre trăiri înalte, omeneşti, şi nu încercaţi să ne faceţi mai buni! Căci, vedeţi voi: cît timp sîntem răi, ne mulţumim să fim nişte ticăloşi meschini, cînd devenim mai buni, trecem la crimă.

Înţelegeţi, bunilor proroci, că tocmai sentimentele de Omenie şi de Justiţie sădite de voi în sufletul nostru ne fac să ne irităm, să ne indignăm, să ne înfuriem. Înţelegeţi că, de am fi fost lipsiţi de sentimentul de Omenie, nu ne-am fi indignat deloc şi nu ne-am fi tulburat. Înţelegeţi că nu ipocrizia, nu viclenia, nu ticăloşia raţiunii, ci doar Omenia, Dreptatea şi Nobleţea Sufletului ne obligă să ne indignăm, să ne înfuriem sălbatic şi să ne răzbunăm ca fiarele. Înţelegeţi, prorocilor, acesta este mecanismul sufletului nostru de om, mecanismul leagănului în care, din zborul cel mai avîntat spre Nobleţea Spiritului, se naşte mişcarea în direcţie opusă, spre polul Cruzimii de Fiară.“

Această năzuinţă de a împinge leagănul sufletului în direcţia Omeniei, ca şi mişcarea spre Animalitate care decurge din această năzuinţă străbat ca un fulger enigmatic şi, în acelaşi timp, sîngeros întreaga istorie a omenirii; şi ne dăm seama că tocmai epocile pline de temperament care se remarcă prin zboruri în direcţia Spiritului şi a Dreptăţii, prin elanuri deosebit de puternice, traduse în acţiune, tocmai acele epoci par deosebit de înfricoşătoare, pentru că în ele îşi dau întîlnire fărădelegi nemaivăzute şi ticăloşii diavoleşti.

Asemeni unui urs cu căpăţîna însîngerată şi spartă care loveşte o bîrnă atîrnată de o frînghie şi care e lovit de această bîrnă cu atît mai tare cu cît el însuşi loveşte mai tare această bîrnă, omul se chinuie şi se iroseşte în înfruntarea veşnică a celor două suflete ale sale.

Înfruntarea acestor suflete îl torturează şi, orice soluţie ar alege: să balanseze continuu bîrna şi să-şi crape complet capul sau să oprească balansul sufletului şi să trăiască în raţiune rece, în neomenie, în absenţa

totală a fiinţei lui, blestemul tot se va împlini. Pentru că acest blestem este chiar esenţa stranie şi înfricoşătoare a sufletelor noastre.

Iată ce gînduri îmi treceau prin minte în fiecare noapte, după ce se lăsa liniştea în casă, cînd doar lampa cea verde ardea pe birou. Ele erau tot atît de distrugătoare pentru voinţa mea de a trăi, pe cît de fatală pentru organismul meu era otrava albă şi amară care mă aştepta pe divan în pacheţele curate şi care vibra dement în capul meu.

5

O încăpere luxoasă, scaune solemne cu speteaza foarte înaltă, bolţi joase şi, peste toate acestea, un întuneric apăsător. Îmbrăcaţi de sărbătoare, oaspeţii s-au adunat şi stau cu toţii în jurul unei mese acoperite cu catifea roşie pe care se află un platou de aur cu o lebădă nejumulită pe el. Alături de mine s-a aşezat Sonia; ştiu că sărbătorim nunta noastră. Deşi femeia care stă lîngă mine nu seamănă deloc cu Sonia, ştiu sigur că e ea. După ce toţi şi-au ocupat locurile şi în timp ce eu nu pot să mă dumiresc cum va fi tăiată şi mîncată lebăda necurăţată de pene, în sală intră mama. E îmbrăcată într-o rochie uzată şi poartă nişte pantofi vechi. Capul ei mic şi cărunt tremură, faţa îi este galbenă şi slăbită. Doar ochii nedormiţi îi aleargă straniu în toate părţile. Mă zăreşte de departe, şi ochii ei tulburi se umplu de bucurie şi de groază, în timp ce eu îi fac semn să nu se apropie de mine, căci n-aş vrea să se vadă că o cunosc. Ea înţelege şi, zîmbind jalnic, mică şi uscată, se aşază la un colţ de masă. Între timp, platoul cu lebăda dispare şi lacheii în livrele roşii şi cu mănuşi albe schimbă farfuriile şi aduc alte platouri cu fel şi fel de mîncăruri. Lacheul care-i serveşte pe oaspeţi se apropie de mama şi vrea să-i pună mîncare în farfurie, dar, văzîndu-i ţinuta, dă să se depărteze. Mama, însă, înşfacă paleta de pe un platou şi se serveşte singură. Încremenesc – dacă o văd oaspeţii? Dar mama îşi tot cară la mîncare în farfurie, în timp ce lacheul, cu o figură nedumerită care mă face să sufăr şi mai mult, în momentul în care în faţa mamei se ridică deja o moviliţă de mîncare, îi trage obraznic platoul din faţă, lăsînd-o cu paleta în mînă. Vrînd să pună paleta pe farfurie sau, poate, să se mai servească, mama se întoarce, dar vede că platoul a dispărut şi începe să mănînce direct cu paleta. Sub ochii mei, se petrece o schimbare urîtă cu ea. Înghite lacom, repede, înecîndu-se. Ochii îi fug straniu, în toate părţile, bărbia ei de femeie bătrînă se ridică şi coboară rapid, în timp ce ridurile de pe frunte i se umplu de transpiraţie. Nu mai este ea, cea de totdeauna; pare lacomă şi dezgustătoare. Sorbind lacom mîncarea, repetă cu o satisfacţie vulgară: „Ah, ce custios, ce custios”. Şi, văzînd-o aşa, am început să am alte sentimente pentru mama mea. Mi-am dat seama deodată că e şi ea un om viu, că e făcută din carne. Am simţit că iubirea ei pentru mine e doar o mică parte din ceea ce simte ea, pentru că, pe lîngă această iubire, are şi ea, ca tot omul, intestine, artere, sînge şi

organe sexuale, că îşi iubeşte, nu poate să nu-şi iubească, corpul ei fizic mai mult decît mă iubeşte pe mine. Mă cuprinde atîta tristeţe, mă invadează un asemenea sentiment de singurătate, încît simt nevoia să gem. După ce a devorat totul din farfurie, mama începe să se foiască neliniştită pe scaun. Deşi nu s-a pronunţat nici un cuvînt, toţi înţeleg că o doare stomacul şi că trebuie să meargă la toaletă. Zîmbind şi arătînd cu acest zîmbet că nu o respectă pe această bătrînă jalnică îndeajuns pentru a rămîne serios, dar că demnitatea lui nu-i permite să pufnească în rîs, lacheul îi arată toaleta cu mîna lui în mănuşă albă. Mama se ridică, sprijinindu-se greoi de masă. Acum toţi se uită la ea şi rîd. Rîd cu toţii. Rîd oaspeţii, rîd lacheii, rîde Sonia, rîd şi eu, dispreţuindu-mă chinuitor pentru acest rîs. Mama trebuie să treacă pe lîngă această masă, pe lîngă gurile şi ochii care rîd cu atîta cruzime, pe lîngă mine care rîd şi care, rîzînd, mă înstrăinez de ea. Şi a trecut. Micuţă, gîrbovită, tremurînd; a trecut, zîmbind şi ea, jalnic şi umil, de parcă ar fi cerut iertare pentru slăbiciunea trupului ei bătrîn, neputincios. După ce a plecat mama, s-a lăsat tăcere. Lacheii continuă să zîmbească, Sonia rîde şi, în chinuitor dispreţ de sine, rîd şi eu, dar nu de cele întîmplate, ci presimţind cele ce vor urma. Aud cum la uşa sălii se opreşte o patrulă militară cu puştile la baionetă. În spatele patrulei, e mama. Vrea să treacă, vrea să se apropie de mine, dar nu i se dă voie. „Copilul meu, fiul meu, Vadea al meu!” spune ea, ţinîndu-se de baioneta care o opreşte şi zîmbindu-mi. În acest zîmbet e totul: şi faptul că ştie că din ordinul meu nu i se dă voie să vină la mine, şi faptul că moare şi că nu e supărată pe mine, că mă înţelege; înţelege că un om ca ea nu poate fi iubit. Nu mai pot suporta. Mă smulg din această scenă cu toate puterile, ceva parcă se rupe în mine şi mă trezesc. E miezul nopţii. Stau culcat îmbrăcat pe divan. Pe masă arde lampa sub abajurul verde. Mă ridic în capul oaselor, îmi las picioarele în jos şi simt cum mă cuprinde o spaimă neaşteptată. Mă sperii, aşa cum se sperie doar oamenii maturi, nefericiţi, care, trezindu-se în plină noapte, cînd e linişte împrejur şi nu au pe nimeni alături, încep să înţeleagă că i-a trezit nu numai visul pe care l-au avut, dar şi gîndul la viaţa pe care au dus-o în ultimul timp. „Ce fac eu aici, în această casă îngrozitoare? Ce caut eu aici? Ce-i cu gîndurile care m-au chinuit în această cameră?” Stau pe divan şi tremur în camera neîncălzită, în care de săptămîni de zile nu s-a făcut curat, iar buzele mele şoptesc cuvinte care nu aşteaptă răspuns, pentru că, în acelaşi timp, îmi apar în minte imagini ceţoase şi înfricoşătoare, a căror contemplare îmi provoacă atîta tristeţe, încît nu pot face altceva decît să-mi

încleştez mîinile una de cealaltă. Rămîn în această stare mult timp. Apoi, smulgîndu-mi o mînă din cealaltă (le strînsesem atît de tare că mi se lipiseră degetele), încep să mă încalţ. E greu; şosetele mi-au putrezit, picioarele îmi miros îngrozitor, şnururile sînt rupte, numai noduri. Dezgustat de murdăria şi de mirosul propriului trup, mă ridic în picioare, îmi îmbrac paltonul, îmi pun şapca şi galoşii, îmi ridic gulerul; apoi mă apropii de masă ca să sting lampa. Simt nevoia să mă aşez din cauza unui acces de slăbiciune. Aşezîndu-mă, am senzaţia că mă lasă inima şi că mi-e greaţă, dar, învingîndu-mi slăbiciunea, întind mîna, sting lampa, rămîn un timp în întuneric şi cînd, într-un tîrziu, mă ridic, simt că slăbiciunea şi greaţa m-au lăsat; ies destul de uşor din cameră şi cobor, pe pipăite, spre hol. N-am aprins becul; mă apropii de uşă, o deschid precaut, dar abia o pot ţine, aşa de tare mi se zbate în mînă. Un vînt de gheaţă goneşte pe străduţă. În depărtarea pustie, lîngă felinarele galbene se vede cum zăpada uscată viscoleşte pe garduri, pe geamuri şi pe acoperişuri. Pierzîndu-mi respiraţia din cauza vîntului, cu spinarea zgribulită de frig, păşesc disperat; nici nu apuc să ajung la capătul străduţei unde începe piaţa, cînd simt că am îngheţat bocnă. În piaţă arde un foc. Flacăra lui îşi flutură în vînt pletele roşcate de un roz argintiu. Casa din faţa mea e toată luminată, iar umbra pe care o lasă stîlpul jos al felinarului zboară spre acoperişul înalt. Lîngă foc, bate pasul pe loc un om în zăbun care îşi tot strînge mîinile în jurul corpului şi şi le desface. Merg repede, cu paşi tot mai grăbiţi. Sub galoşii mei, ca sub un tren în viteză, zăpada curge ca laptele dintr-o vadră. Pe strada lungă pe care păşesc acum nu se mai simte vîntul. Lumina lunii desparte strada în două părţi distincte: o parte neagră ca cerneala, cealaltă – ca un gingaş diamant. Păşesc pe partea întunecată şi mă uit curios la umbra capului meu care trece graniţa neagră şi se rostogoleşte pe mijlocul trotuarului. Eu însă nu văd luna. Doar cînd ridic ochii o zăresc fugind peste ferestrele etajelor superioare şi scînteind verde în geamuri. Cufundat în sine, nu dau atenţie străzilor pe care merg; trec de la una la alta condus de instinct cînd, deodată, observ că mă apropii de poarta casei în care stă mama mea. Apuc de inelul care se bălăngăne zgomotos, deschid portiţa, lăsînd să cadă pe zăpada neagră un pătrat verde cu pata întunecată a umbrei mele în mijloc, şi intru în curte. Luna e acum undeva sus, în spatele meu. Poarta înaltă, masivă îşi întinde umbra ca un cîmp negru de-a lungul curţii. Doar în locul unde sfîrşeşte gardul grădinii totul este inundat de o lumină verde, sticloasă. În raza acestei lumini mi se face frig. După ce urc scările de la cerdac, mă

opresc. Pe uşa grea, clanţa de alamă străluceşte orbitor. O fîşie îngustă de lumină cade pe treptele scării de pe una dintre feţele şlefuite ale sticlei de la uşă. Cînd, după o mică pauză, trag de clanţă, această fîşie tremură uşor: uşa e încuiată. Mi-e jenă să-l trezesc pe Matei; cobor în fugă treptele cerdacului şi intru în tunelul umed şi întunecat de sub casă care dă în curtea interioară, unde se află intrarea de serviciu. Curtea e plină de aşchii şi de coji de mesteacăn. Aici taie portarul lemne, lovind puternic cu toporul; aici aşază el lemnele tăiate în stivă pe lada de gunoi, le leagă cu o frînghie, le aruncă în spate şi, păşind greoi, le distribuie prin bucătării. Frînghia îi intră în umăr, iar degetele care ţin legătura de lemne se umflă şi se fac roşii, pe o porţiune şi, pe altă porţiune, albe, de parcă s-a scurs sîngele din ele. Urc acum pe scara întunecată care miroase a pisici, ţinîndu-mă de balustrada îngustă de fier, şi-mi amintesc de timpurile cînd lăzile de gunoi nu existau. Îmi vine în minte o zi; e vară, linişte, şi deodată în curte se aude o bufnitură, de parcă s-ar imita tunetul la teatru; din nişte folii de tablă aruncate din căruţe se fac lăzi de gunoi. Apoi, spre seară, foile de tablă rămase se rulează cu mare scrîşnet; am impresia că în curtea vecină se face acelaşi lucru, aşa de tare se răsfrînge acest scrîşnet în casă. Cînd a fost asta? Cîţi ani să fi avut eu atunci? Urc scara plină de miasme şi, în întunericul deplin, nu-mi dau seama cîte paliere am trecut; mai trec de un palier, cotesc şi încep să urc, dar brusc simt în pulpe o oboseală stranie care nu-mi permite să merg mai departe; e semn sigur că pe palierul de care tocmai trecusem se află uşa de la apartamentul nostru. Cobor; mă gîndesc cam în ce parte se află uşa care-mi trebuie, apoi mă apropii cu gînd să bat în uşă; îmi pregătesc expresia cu care s-o întîmpin pe dădacă, dar observ că uşa este întredeschisă. „Poate-i pus lanţul”, mă gîndesc, dar abia ating uşa cu mîna, că se deschide uşor, fără să scîrţîie. Am în faţa ochilor bucătăria noastră. Deşi e foarte întuneric, îmi dau seama că e apartamentul nostru, după bătaia ceasului din bucătărie care merge şontîcăind ca un şchiop pe scări: doi paşi repezi, apoi iar un pas, şi încă un pas.

Tot ce se petrece apoi în acest apartament parcă părăsit capătă un aer straniu, dar simt că stranietatea începe, mai exact, creşte în momentul în care pătrund în hol. Oprit în faţa fostei mele camere, nu-mi amintesc dacă am încuiat uşa de la bucătărie, nu ştiu nici măcar dacă era cheia în broască. Îndreptîndu-mă apoi spre sufragerie, nu-mi pot da seama pînă în ce loc am mers liniştit şi de unde anume am început să înaintez pe furiş. Ajuns în sufragerie, îmi ţin respiraţia şi mă fulgeră gîndul că uşa de la camera mea

părea să fie încuiată; dar de ce mă tem, de ce mă agit eu atîta la gîndul că cineva mă poate găsi acolo nu mai sînt în stare să-mi explic.

În sufragerie e linişte deplină. Ceasul nu merge. În întuneric, văd doar că pe masă nu e faţa de masă şi că uşa care dă în camera de dormit a mamei stă deschisă. Prin această uşă deschisă năvăleşte asupra mea groaza. Stau nemişcat mult timp şi mi se pare că eu sau ceva din mine se clatină încet. Mă hotărăsc să plec şi să revin a doua zi dimineaţa. Sînt gata s-o iau înapoi pe coridor (mă tem tot mai mult de spaima pe care i-o poate trezi mamei venirea mea neaşteptată în toiul nopţii), cînd deodată, dinspre dormitor, se aude clar o şoaptă; ca tras de un şnur, strig gîtuit: „mama? mama?”. Dar şoapta aceea nu s-a mai auzit. Nu mi-a răspuns nimeni. Realizez că atunci cînd am strigat, nu ştiu de ce, faţa mea a schiţat un zîmbet.

Deşi în momentul acela nu s-a petrecut nimic deosebit, după ce mi-am auzit vocea, mi s-a părut că-i imposibil să plec şi să mă întorc a doua zi. Încercînd să păşesc cît pot de încet, o pornesc spre dormitor, stingînd punctul luminos de pe samovar, ocolind masa şi sprijinindu-mă de spătarele scaunelor care stau în jurul ei. Storurile sînt ridicate. Încet, cu teamă, ajung în mijlocul camerei. Aici am în faţa ochilor un întuneric atît de des că, instinctiv, mă întorc spre fereastră. Luna bate în geam, dar nu pătrunde în cameră. Nu cade nici pe pervaz, nici pe ruloul storurilor. Pe fondul geamului, speteaza fotoliului pe care mama stătea de obicei şi cosea se conturează neagră, ca un ciot. Cînd îmi iau ochii de la geam, întunericul se face şi mai negru. Acum ştiu că mă aflu la doi paşi de pat. Aud cum îmi bate inima şi simt deja în nări mirosul cald al corpului care doarme nu departe de mine. Stau încă pe loc, ţinîndu-mi respiraţia. Deschid gura de mai multe ori, deşi ca să spun „mama” nu e nevoie s-o deschid tare. În sfîrşit, mă decid şi încep s-o chem: mama?! mama?! De data aceasta, chemarea mea sună gîfîit şi plină de nelinişte. Nu-mi răspunde nimeni. Dar, ca şi cum sunetele pronunţate mi-ar fi dat dezlegarea, mă apropii de pat, hotărît să mă aşez uşor la picioarele mamei. În timp ce mă aşez, mă sprijin cu palmele de pat, ca să nu trosnească arcurile. Simt imediat sub palme cuvertura croşetată care acoperă patul în timpul zilei. Patul e gol. Dispare brusc mirosul cald al corpului adormit. Dar mă aşez totuşi; îmi întorc capul spre dulap şi, în sfîrşit, o văd pe mama. Capul ei e undeva sus, chiar deasupra dulapului, acolo unde se sfîrşeşte ultimul lui ornament. Dar de ce s-a urcat acolo şi pe ce stă? Şi, în timp ce mă întreb toate acestea, simt cum spaima îmi taie picioarele şi mă apucă nevoia să fac pipi. Mama nu stă.

Mama atîrnă şi priveşte drept spre mine cu faţa ei vînătă de spînzurată. „A-a-a!” încep eu să strig şi ies fugind din cameră, de parcă mă goneşte cineva; „a-a!” strig sălbatic, zburînd ca vîntul prin sufragerie, dar, în acelaşi timp, realizez că stau jos, că-mi ridic încet capul greu de pe masă, smulgîndu-mă anevoie din somn. Dincolo de fereastră, licăreşte un răsărit tîrziu de iarnă. Stau la masă în palton şi în galoşi, gîtul şi picioarele mă dor de frig, chipiul zace pe o farfurie murdară, iar în gît mi se zbate un nod de lacrimi amare, neplînse.

6

Peste o oră urc scările aievea şi, dînd cu ochii de uşa cunoscută şi dragă, mă cuprinde un tremur plin de bucurie. Mă apropii încetişor, ca să nu deranjez, şi sun scurt. Din stradă vine zgomot mare: un camion trece zăngănind şi cutremurînd geamurile. Jos sună telefonul strident, ca în fiecare dimineaţă. Uşa nu se deschide. Atunci mă hotărăsc să apăs încă o dată pe butonul soneriei şi rămîn în aşteptare. În apartament e tăcere, nu mişcă nimic, de parcă nu locuieşte nimeni acolo. „Doamne, dumnezeule”, gîndesc eu, „s-o fi întîmplat ceva! Ceva nu-i în regulă aici. Ce mă fac?” Mai apăs o dată butonul soneriei, apăs cu disperare şi din toate puterile, apăs şi tot apăs pînă cînd aud nişte paşi tîrşîiţi la capătul coridorului. Paşii vin spre uşă şi se opresc; apoi se aude cum cineva umblă la broască şi, în sfîrşit, uşa se deschide. Respir fericit şi uşurat. Temerile mele s-au dovedit neîntemeiate; în uşa deschisă stă viu şi nevătămat chiar Hirge. „Ah, tu eşti!” spune el în silă. „Credeam că a venit omul. Ei, intră dacă ai venit.” Şi am intrat.

* * *

Aici se termină, mai exact, se întrerup însemnările lui Vadim Maslennikov, care a fost adus la spitalul nostru în stare de delir în gerul lui ianuarie 1919. După ce-a fost ajutat să-şi revină, Maslennikov a recunoscut că e cocainoman, că a luptat mult cu sine, dar totdeauna fără succes. Printr-un mare efort de voinţă, reuşea să se abţină de la drog o lună-două, cîteodată trei, dar după aceea recidiva. După cum ne-a mărturisit, nevoia lui de cocaină e cu atît mai vicioasă, cu cît în ultimul timp drogul nu-l mai excită ca înainte, ci îi provoacă doar o stare de dezordine psihică. Mai exact spus, dacă la început cocaina îi sporea claritatea conştiinţei şi-o ascuţea, în ultimul timp, ea îi provoacă confuzie în gîndire, umplîndu-l de o nelinişte care, deseori, trece în halucinaţie. Dacă acum apelează la cocaină, o face în nădejdea că poate trezi acele senzaţii pe care drogul i le procura la început, dar de fiecare dată constată cu disperare că efectele acelea nu mai apar, indiferent de doza pe care o ia. La întrebarea medicului-şef – de ce totuşi ia cocaină dacă ştie dinainte că aceasta îi provoacă doar tulburări psihice –, cu

un glas tremurător, Maslennikov şi-a comparat starea lui psihică cu situaţia lui Gogol, din perioada cînd acesta încerca să scrie partea a doua a *Sufletelor* sale *moarte*. Aşa cum Gogol, care ştia că bucuria creaţiei din zilele dintîi nu mai poate fi reînviată, se întorcea iarăşi şi iarăşi la masa lui de lucru, pentru a se convinge doar că este refuzat de creaţie, aşa cum scriitorul (gonit de gîndul că fără el ideea moare) nu-şi anula şedinţele de lucru, ci le înmulţea, cu toate că acestea îi produceau un chin insuportabil, tot aşa şi el, Maslennikov, ia cocaină, deşi ştie dinainte că drogul nu-i mai poate provoca decît o disperare cumplită.

Cînd Maslennikov a fost consultat, s-au constatat simptome clare de otrăvire a organismului cu cocaină: îmbolnăvirea traiectului gastro-intestinal, slăbiciune, insomnie cronică, apatie, epuizare, culoare galbenă specifică a pielii şi o serie de tulburări nervoase şi psihice care, pentru a fi identificate, trebuia ca bolnavul să fie ţinut sub control o perioadă mai îndelungată.

Era clar că n-avea nici un sens să-l oprim pe acest bolnav la noi, la spitalul militar. Medicul- şef, un om de o delicateţe deosebită, i-a şi comunicat acest lucru lui Maslennikov, suferind că nu-l poate ajuta şi adăugînd că nu de spital are el nevoie, ci de un sanatoriu psihiatric bun în care se pătrunde greu în epoca noastră socialistă.

Acolo bolnavii sunt internaţi nu pentru boala lor, ci după folosul pe care îl aduc sau, în cel mai rău caz, îl vor aduce revoluţiei.

Maslennikov asculta cu o mină întunecată. O pleoapă umflată îi acoperea aproape complet ochiul. La întrebarea prevenitoare a mediculuişef dacă are rude sau prieteni care l-ar putea îngriji, a răspuns că nu are. După o scurtă tăcere, a adăugat că mama i-a murit şi că dădaca lui, care l-a ajutat eroic în tot acest timp, are ea însăşi nevoie de ajutor, că un coleg de clasă, Stein, a plecat nu demult în străinătate şi că nu ştie unde se află alţi doi colegi – Egorov şi Burkeviţ.

Cînd a pronunţat ultimul nume, toţi s-au uitat unul la altul.

— Tovarăşul Burkeviţ? întrebă medicul-şef. E şeful nostru direct. E suficient un cuvînt de-al lui şi sînteţi salvat!

Maslennikov puse multe întrebări, gîndind, probabil, că e o coincidenţă de nume sau că nu a înţeles el bine. Era foarte tulburat şi, se pare, fericit cînd s-a convins că acest tovarăş Burkeviţ este chiar persoana pe care o cunoaşte el. Medicul-şef l-a informat că instituţia pe care o conduce tovarăşul Burkeviţ se află pe aceeaşi stradă cu spitalul nostru, dar că trebuie

să aştepte pînă a doua zi dimineaţă pentru că acum, seara, se-ndoieşte că va mai găsi pe cineva acolo. Primind aceste lămuriri şi refuzînd propunerea de a-şi petrece noaptea la spital, Maslennikov ne-a părăsit.

A doua zi, pe la amiază, trei curieri de la instituţia la care lucra tovarăşul Burkeviţ l-au adus pe Maslennikov pe braţe. N-a mai putut fi salvat. Am putut doar constata o otrăvire gravă cu cocaină. O otrăvire, desigur, voită (căci cocaina fusese dizolvată într-un pahar cu apă şi băută) şi moartea prin sufocare.

La piept, într-un buzunar interior al hainei, au fost găsite: 1) un săculeţ vechi din bumbac, cu zece monede de argint de cinci copeici cusute în el şi 2) un manuscris care avea scrijelite pe prima pagină, cu litere mari şi neregulate, trei cuvinte: „Burkeviţ a refuzat”.